

3.1   INLEIDEND

Drama het aanvanklik **jaarliks** met prosa en poësie meegeding om die Hertzogprys. Gevolglik word aandag geskenk aan elke jaar se toekening totdat **die rotasiebasis in 1928** ingestel is (kyk bladsy 125). Daarná (soos gedek in die hieropvolgende hoofstukke) word slegs kennis geneem van gebeure tydens die jare waarin die ánder kategorieë in aanmerking kon kom in die mate wat dit ’n invloed gehad het op die Hertzogprysbeoordelingsprosedure.

Die tweede fase in die werksaamhede van die *Kommissie voor Taal en Letteren* (kyk bladsy 39) neem ook nou ’n aanvang deurdat dit gelyklopend met die Hertzogpryskeurkommissie bestaan het – ’n situasie wat soms aanleiding gegee het tot verwarrende of onakkurate stellings, afleidings en benamings. Ten einde uitsluitel oor hierdie uitlatings te kry, asook ’n geheelbeeld te vorm van vroeëre Akademiebetrokkenheid ter bevordering van belletterie, word daar by elke bekroningsperiode steeds aandag geskenk aan die werksaamhede van die *Kommissie voor Taal en Lettere* – ook aan toekennings deur hulle gemaak. Die funksies van hierdie Kommissie is gaandeweg geïnkorporeer by dié van die **Hertzogpryskeurkommissie** – later die **Letterkundige Kommissie** genoem (kyk bladsy 96 en 107), en sedert 1992/1993 bekend as die **Letterkundekommissie**.

3.2   DIE HERTZOGPRYS EN TOEKENNINGS DEUR DIE *KOMMISSIE VOOR TAAL EN LETTEREN*

3.2.1   1915/1916

3.2.1.1   Die 1915/1916-Hertzogprys

Aanvanklik is die Hertzogprys toegeken as wedstrydprys. Werke moes elke jaar (vóór of) in Desember ingestuur word vir beoordeling.⁵³ Die Akademierraadsverslag soos voorgelê tydens die sewende jaarvergadering, gehou op 20, 21 en 22 Desember 1916 in die *Oak Hall (Y.M.C.A.)*, Kaapstad (ZAATLK 1917:29), vervat die raadsbesluit om ’n Keurkommissie “uit zijn midden”

---

53   Op versoek van die Akademie, en met instemming van generaal Hertzog, is later besluit dat, vanaf 1923, “alle letterkundige werke wat in ’n bepaalde jaar in Afrikaans verskyn het” in aanmerking kom vir die prys (ZAATLK 1923a:5) (kyk bladsy 81). **Tog het dit nie aanvanklik so gerealiseer dat alle werke van ’n bepaalde jaar outomaties vir die volgende jaar se Hertzogprystoekening in aanmerking geneem is nie.** Die goedgekeurde prosedure en die vertolking daarvan word vanaf bladsy 90 bespreek.

te benoem om die inskrywings te beoordeel.⁵⁴ Wanneer die Kommissie benoem is, blyk nie uit die verslag nie. As Keurkommissie is gekies ds. J.D. Kestell, prof. dr. D.F. Malherbe en prof. dr. G. Knothe (ZAATLK s.j. b:2; ZAATLK 1917:29), almal van Bloemfontein.⁵⁵ Dit is onbekend of daar ’n konvenor was, en, indien wel, wie dit was. Ten aanvang van die Kommissie se 1916-werksaamhede bestaan die Akademieraad, by wie die finale beslissing in verband met die prystoekening berus, uit president M.T. Steyn (Voorsitter), prof. A. Moorrees (Visevoorsitter), prof. dr. G. Knothe (Sekretaris), prof. dr. J.D. du Toit, prof. dr. T.H. le Roux, asook ds. J.D. Kestell (ZAATLK 1915:5). Later daardie jaar word prof. N.J. Brümmer bygekies, in Julie volg dr. W.M.R. Malherbe vir Knothe op as Sekretaris (aanvanklik in waarnemende hoedanigheid), en as gevolg van president Steyn se dood einde November was daar wel amp-skommelinge. (SAAWEK 1959:157.) D.F. Malherbe was egter nié in 1916 ’n raadslid soos Kestell en Knothe, die ander twee keurkommissielede, nie.⁵⁶ Derhalwe moet die woorde dat die Kommissie “**uit eie midde**” benoem is, in die breër sin vertolk word as verwysend na Akademielede, en nie noodwendig na raadslede soos Coetser (1989:64) beweer nie. **Hierdie drieman-keurkommissie is spesiaal deur die Raad aangewys om die Hertzogprys-beoordeling te doen, en was nié die *Kommissie voor Taal en Letteren* nie.**

Die verslag van die Keurkommissie oor werk wat in 1915 vir die Hertzogprys ingestuur is, word as bylaag aangeheg by die Akademieraadsverslag wat op 21 Desember 1916 tydens die sewende jaarvergadering voorgelê is (ZAATLK 1917:32-33).⁵⁷ **Die Raad het dus finale goedkeuring aan die keurkommissieverslag verleen.** Geen bespreking daarvan tydens die jaarvergadering is genotuleer nie. Uit hierdie verslag oor die “Hertzog-fonds wedstrijd” blyk dit dat daar **geen drama voorgelê is vir beoordeling nie** – slegs prosa- en poësietekste.

Die Keurkommissie beveel *Trekkerswee* (1915), ’n liries-verhalende gedig deur J.D. du Toit (Totius), aan vir bekroning. Hoewel die motiveringsverslag begin met die woorde: “Uit die

---

54 Coetser (1989:63-64) beweer verkeerdelik:

Op 21 Desember 1916 besluit die Akademie om uit die gelede van die Akademieraad ’n voorlopige “keurkommissie ... te benoemen”.

Die besluit om ’n Keurkommissie te benoem, is nie tydens hierdie Desember 1916-jaarvergadering geneem nie, maar vroeër al. Die inligting in verband met die benoeming van die keurkommissielede, asook die kommissieverslag, vorm al deel van die Akademieraadsverslag soos voorgelê aan die Jaarvergadering.

55 Bylaag C behels ’n grafiese voorstelling van die Hertzogpryskeurkommissie se samestelling (1915-1927) (kyk bladsy 611).

56 D.F. Malherbe is in 1919 vir die eerste keer as raadslid verkies (SAAWEK 1959:157).

57 Coetser se stelling dat die keuringspaneel tydens die jaarvergadering aan die Akademieraad ’n uiteensetting gegee het van die ingesonde stukke, is dus foutief (1989:64). Die verslag vorm tydens die jaarvergadering al deel van die Akademieraadsverslag en het nie toe eers onder die Raad se aandag gekom nie.

ingesonde stukke⁵⁸ blijk duidelik dat ’n aantal van die mededingers nie die minste begrip had van die vereiste omvang en gehalte nie”, eindig dit op ’n positiewer noot (ZAATLK 1917:33):

Ten slotte wens die Kommissie te konstateer, dat hulle aangenaam verras was deur die openbaring van letterkundige talent in meer als een stuk, en dat hulle oortuig is, dat hierdie jaarlikse prijskamp belangrike bate aan die Afrikaanse letterkunde sal toevoeg.

Volgens die finansiële verslag oor die jaar 1915/1916 (ZAATLK 1917:35) het Totius die bedrag van £61.5.0 as prys ontvang.⁵⁹ Hierdie verslag, soos dié van die Akademieraad, is voorgelê tydens die sewende jaarvergadering. Dit bevestig dat die Jaarvergadering geen bydrae gelewer het tot die besluit oor die Hertzogprys nie. Hulle het slegs van die uitslag kennis geneem.

Die eerste Hertzogprys vir “de schrijver of schrijfster van het beste letterkundige werk van belletristiese aard in de Afrikaanse Taal”⁶⁰ (Reitz 1914:3) is dus in 1916 toegeken vir werk wat vir beoordeling ingestuur is gedurende die tydperk Januarie tot Desember 1915, soos deur die skenkingsakte bepaal.⁶¹ **Tekste van alle kategorieë het tegelykertyd meegeding** (ZAATLK 1917:32).

---

58 Alhoewel *Trekkerswee* in 1915 verskyn het, is dit waarskynlik in manuskripvorm ingestuur vir oorweging. Volgens Preller (KOR 13/2: 19 November 1926) is dit in manuskripvorm beoordeel. (Raadpleeg hierdie uitspraak van Preller aan D.F. Malherbe op bladsy 110.)

59 Volgens ’n skematiese oorsig in verband met Hertzogprysuitbetalings wat in 1938 voorgelê is aan die Raad, het Du Toit £70 ontvang (ARMB 1938: 11 Februarie).

60 Die vertolking van hierdie bepaling laat ruimte vir verskille:

- net oorspronklike tekste kon in aanmerking kom, of ook verwerkings en vertalings;
- net tekste wat oorspronklik in Afrikaans verskyn het kon die prys verower, of ook werke in Nederlands wat later verafrikaans is.

Verwerkings en vertalings word buite rekening gelaat. Dramas wat aanvanklik in Nederlands geskryf, maar later in Afrikaans verwerk is, sal ook deurgaans weggelaat word in die lysie van werke wat binne ’n bepaalde periode verskyn het. (Kyk eindnota 3 op bladsy 513-515.)

61 Antonissen (1964:61) en Krueger (2006:1) beweer dat die Hertzogprys vir letterkunde die eerste keer in 1914 toegeken is. Coetser (1989:59) meen weer dat Nienaber (1965a:46) dit nie korrek het as hy 1915 as die eerste bekroningsjaar aandui nie. Volgens Coetser is “die Hertzogprys in 1917 vir die eerste keer (weliswaar vir 1916 as bekroningsjaar) toegeken” (kyk ook Coetser 1989:77-78), maar hy weerspreek homself aangesien hy later (1989:83) sê dat die prys tydens die jaarvergadering van Desember 1916 vir die eerste keer toegeken is.

Die grootste verwarring met betrekking tot Hertzogprystoekenningsdatums ontstaan omdat daar soms nie korrek onderskei word tussen die jaar waarin ’n werk verskyn het, en die jaar waarin die werk ’n toekenning ontvang het nie. **Voor die rotasiestelsel in werking getree het** (boeke gepubliseer vanaf 1 September 1927), is die jaar waarin die werk gepubliseer is (of aanvanklik ook in manuskripvorm voorgelê is vir beoordeling) beskou as die jaar wat gekoppel word aan die prys. Die aankondiging en toekenning van die prys het meestal in die daaropvolgende jaar plaasgevind. Ook Nienaber (1965a:46) wys op die fout in verskeie publikasies waar gesê word dat 1916 die eerste jaar van die Hertzogprystoekenning is – aan Totius vir *Trekkerswee*. Die prys is wel in 1916 toegeken, maar vir werk van 1915, soos *Trekkerswee* wat in daardie jaar gepubliseer is.

Ook in hierdie hoofstuk kom die jaartal-opskrifte aanvanklik (tot 1924 toe die inskrywingstydperk verleng is – kyk bladsy 95) ooreen met onderskeidelik die jaar waarin werke die lig gesien het of ingestuur is vir beoordeling, en die jaar waarin die toekenning bekend gemaak is.

Aanvanklik het net werk wat ingestuur is, in aanmerking gekom vir die Hertzogprys. Of inskrywings net manuskripte behels het, of ook publikasies, is onbekend. Eers vir 1922-inskrywings is dit duidelik dat ook gedrukte werk voorgelê kon word, maar dan geen werke “wat reeds aan die publiek beskikbaar gestel is of in die pers of tydskrifte bespreek is nie” (KOR 7/1 – kyk bladsy 84). **Of dramas wat in 1915 gepubliseer is, kon meeding om die 1915/1916-prys, is dus onseker.** Die skenkingsakte sluit sulke publikasies nie uit nie. Derhalwe sal vervolgens ook dramapublikasies van die onderskeie jare aangedui word as werke wat oorweeg kon word indien dit ingestuur sou wees.⁶²

Die volgende werke van dramatiese aard is in 1915 gepubliseer. Dit is egter nie (voor of) in Desember, soos bepaal deur die skenkingsakte (Reitz 1914:3), ingestuur nie en kon dus nie deur die Keurkommissie vir die Hertzogprystoekenning in aanmerking geneem word nie:

Schilthuis, J.G. *Sy kwaal: blijspel* (Middelburg Observer)

Slabbert, G.M.J. *Byna of Die moederlooshuis* (Van de Sandt de Villiers).

3.2.1.2 *Kommissie voor Taal en Letteren 1915/1916*

Benewens ’n **Keurkommissie** wat deur die Raad aangewys is vir die beoordeling van **Hertzogprysinskrywings**, is daar weer, soos elke jaar sedert 1910, ’n **Kommissie voor Taal en Letteren** benoem. **Die Kommissie voor Taal en Letteren was nie direk betrokke by die Hertzogprysbeoordeling nie** – net indirek deurdat sekere lede daarvan soms ook lede was van die Keurkommissie.

Die *Kommissie voor Taal en Letteren* vir die jaar 1915/1916, soos benoem deur die Akademiesraad, het bestaan uit prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. A. Moorrees (Stellenbosch), prof. J. Kamp (Potchefstroom) en prof. dr. D.F. Malherbe (Bloemfontein) (ZAATLK 1915:6 en 37; ZAATLK 1917:54). Dit is dieselfde lede wat vir die 1914/1915-periode in die Kommissie gedien het, met slegs die weglating van Francken – indien hy wel in

---

62 Indien net manuskripte in aanmerking sou kom, kan daar nié geredeneer word dat ’n spesifieke jaar se publikasies moontlik die vorige jaar as manuskripte in berekening gebring kon word nie, want die voltooiingsdatum van manuskripte is onbekend en ’n tydperk kon verloop het tussen voltooiing en publikasie van ’n werk. Slegs die jaar van publikasie kan in aanmerking geneem word.

Een van die deelnemingsvoorwaardes vir 1919/1920 (kyk bladsy 67) en 1922/1923 (kyk bladsy 84) was dat inskrywings anoniem moes wees. Uiteraard sou publikasies dan nie in berekening gebring kon word nie.

Vanaf 1923 was alle dramapublikasies veronderstel om outomaties in aanmerking te kom (kyk bladsy 80-87).

die vorige Kommissie gedien het (kyk bladsy 46). Net Malherbe was vir die 1915/1916-tydperk lid van die Hertzogpryskeurkommissie én die *Kommissie voor Taal en Letteren*.

Gedurende 1916 was die *Kommissie voor Taal en Letteren* slegs gemoeid met prysvrae. Hulle verslag oor die “prijsvragen” wat om die beurt van “historiese, litteraire en taalkundige aard” moes wees, verskyn, soos die keurkommissieverlag oor die Hertzogprys, ook in die notule van die 1916-jaarvergadering (KOR 3/1: byvoegsel by 10 Februarie 1917 – T.H. le Roux aan Akademieskretaris; ZAATLK 1917:52-54). Inskrywings oor die historiese onderwerp *Een onderzoek naar het huiselik en maatschappelik leven van de Afrikaner gedurende de eerste helft van de 18de eeuw* moes die Akademie voor 30 November 1915 bereik (ZAATLK 1915:54) (kyk bladsy 48). Aangesien geen inskrywings ontvang is nie, kon die *Kommissie voor Taal en Letteren* nie in 1916 ’n 1915-werk as wenner aanwys nie, en is aangekondig dat dieselfde onderwerp sou geld vir insending gedurende 1916. Ook die onderwerp vir 1917, wat van literêre aard moes wees, is tydens hierdie jaarvergadering bekend gemaak, naamlik *De plaats ingenomen door, en de voorstelling van het Afrikaanse landschap in de Afrikaanse (Hollandse en Afrikaanse) letterkunde* (ZAATLK 1917:53). Betreffende die prysvrae word tydens hierdie sewende jaarvergadering besluit dat

... de Kommissie voor Taal en Letteren het recht zal hebben om aan de bekroonde verhandeling, naar aanleiding van de jaarliks uit te schrijven prijsvraag ..., ’n prijs toe te kennen van tussen de £15 en £40, al naar gelang van de mate van studie vereist door de uitgeschreven prijsvraag (Besluit 16a/1916 – ZAATLK 1917:18).

Na die verslag en aanbevelings oor die prysvrae maak die Kommissie ’n verdere aanbeveling wat aanvaar en in Besluit 16b/1916 soos volg verwoord is (ZAATLK 1917:18 en 53-54):

Dat, afgezien van de prijsvragen en het Hertzogfonds, de mogelijkheid zal bestaan dat kunstwerken en werken van belletristiese en wetenschappelijke aard aangeboden worden aan de Akademie; zodanige werken te worden beoordeeld door de Kommissie voor Taal en Letteren, of ’n daartoe benoemde Kommissie, met ’n aanbeveling aan de Akademie, bij eventuele goedkeuring, van de aard en de omvang van de ondersteuning aan zodanige werken te verlenen; met dien verstande dat de tans uit te loven geldprijs van £10 over ’n zelf te kiezen onderwerp vervalt.

Sodoende word ’n Akademiesbesluit geneem in verband met ’n saak wat die *Kommissie voor Taal en Letteren* al tydens die sesde jaarvergadering van 18 September 1915 in Bloemfontein geopper het (ZAATLK 1915:54) (kyk bladsy 48). Volgens die uiteindelijke Akademiesbesluit sou die aard en omvang van die ondersteuning berus op die meriete van elke individuele werk.

Tot in daardie stadium het daar vir persone die geleentheid bestaan om, afgesien van die duidelik-omskrewe prysvraag, werk oor 'n selfgekoose onderwerp in te stuur met die oog op 'n moontlike £10- of £5-bekroning (ZAATLK 1917:53) – die geld wat aanvanklik deur die Taalbond geskenk is. Die novelle *Lena* wat te laat ingestuur is om vir 1914/1915 in aanmerking te kon kom vir die prys (kyk bladsy 48), het oorgestaan na hierdie 1915/1916-prysjaar. Dit is egter nie vir 'n prys aanbeveel nie (ZAATLK 1917:53).

3.2.2 1916/1917

3.2.2.1 Die 1916/1917-Hertzogprys

Die name van die keurkommissielede vir die 1916-Hertzogprysinskrywings is volgens Nienaber (1965a:39 en 162) onbekend. Coetser (1989:64-65) merk egter tereg op dat 'n spesiale Kommissie, bestaande uit prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. dr. J.D. du Toit en prof. J. Kamp (albei van Potchefstroom) aanvanklik benoem is, maar dat Du Toit weens werkklading die benoeming van die hand moes wys. Mnr. Gustav Preller (Pretoria) was egter, op versoek van W.M.R. Malherbe, die Akademiesekretaris, gewillig om as derde lid van die Kommissie op te tree. Hierdie Keurkommissie is aangewys na aanleiding van aanbevelings deur die Akademiesekretaris, dr. W.M.R. Malherbe, en korrespondensie tussen hom en die Akademierraadslede, naamlik prof. A. Moorrees, prof. dr. J.D. du Toit, prof. N.J. Brümmer, ds. J.D. Kestell en prof. dr. T.H. le Roux. (KOR 3/1: 3 Februarie 1917 – Malherbe aan Kestell; 3 Februarie 1917 – Malherbe aan T.H. le Roux; 4 Februarie 1917 – Malherbe aan Brümmer; 8 Februarie 1917 – Brümmer aan Malherbe; 10 Februarie 1917 – J.D. du Toit aan Malherbe; 19 Februarie 1917 – Malherbe aan Moorrees; 25 Februarie 1917 – Brümmer aan Malherbe; ZAATLK 1917:5.) In teenstelling met die Akademierraad se aanstelling van lede vir die 1915/1916-Hertzogprysbeoordeling, **stel die Raad hierdie keer nie self die Kommissie voor nie, maar keur die voorstelle van die Akademiesekretaris net per brief goed.**

Uit laasgenoemde briefwisseling blyk dit dat Malherbe self bereid was om in die Kommissie te dien, maar omdat 'n paar van die skrywers hulle stukke persoonlik aan hom oorhandig het uit vrees dat dit per pos verlore sou raak, het hy dit beter geag om nie as beoordelaar op te tree nie. Hieruit blyk die omsigtigheid waarmee te werk gegaan is om die beoordeling so objektief moontlik te laat geskied.

In die genoemde Februarie 1917-dokumente merk W.M.R. Malherbe teenoor verskeie kommissie- en raadslede op dat daar gedurende 1916 tien stukke ontvang is vir die Hertzog-

fondsprys,⁶³ dat die beoordeling daarvan by die Raad berus, maar dat hy meen dit beter sou wees om, soos die vorige jaar, 'n spesiale Kommissie vir dié doel te benoem. Malherbe maak hier 'n verkeerde stelling: **die Raad is wel die kurator van die fonds en moet die finale goedkeuring verleen aan 'n toekening, maar hulle hoef nie noodwendig die beoordeling te doen nie.** (D.F. Malherbe, lid van die Keurkommissie wat die eerste Hertzogprysbeoordeling moes doen, was nié, soos die ander twee kommissielede, op die Akademieraad nie.)

Op 19 Mei 1917 skryf W.M.R. Malherbe aan J. Kamp om hom te vra of hy alreeds tot 'n besluit gekom het betreffende die stukke wat ingestuur is vir die Hertzogfondsprys (KOR 3/2). Dit kom dus voor asof die beoordelingsprosedure soos volg was: **die kommissielede het elk afsonderlik tot 'n beslissing gekom en dan 'n aanbeveling na die Akademiese sekretaris gestuur.**

Of enige drama-manuskripte (want aanvanklik het ook manuskripte in aanmerking gekom vir die Hertzogprys) **of die volgende dramas, wat in 1916 gepubliseer is, deel vorm van die tien werke wat die Akademie ter beoordeling ontvang het, is onbekend:**

Brink, M.J.

Die slimme boertjie of *Die vergiftigde worst: blijspel in een bedrijf* (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy)
Die ware liefde? (J.H. de Bussy).

Geen inligting is egter beskikbaar wat daarop dui dat 'n Hertzogprystoekening in 1917 gemaak is vir werk wat in 1916 verskyn het nie. Ook in *Die Hertzog-Taalfonds – Aantekeninge wat loop oor die jare 1914-1930 en daarna* (ZAATLK s.j. b:11) word daarvan melding gemaak dat geen aantekening van 'n toekening te vind is nie.

3.2.2.2 *Kommissie voor Taal en Letteren 1916/1917*

Die 1916/1917-kommissielede wat deur die Akademieraad benoem is, was prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. J. Kamp (Potchefstroom), prof. dr. D.F. Malherbe en prof. A. Francken⁶⁴ (albei van Bloemfontein) (ARN 1916: 20 Desember – in ZAAATLK s.j. a; ZAAATLK 1917:6 en 56) – dieselfde lede wat benoem is vir die 1914/1915-tydperk. Nienaber beweer dat dit twyfelagtig is of die *Kommissie voor Taal en Letteren* gedurende die eerste jare ook iets te doen gehad het met die keuring van manuskripte vir die Hertzogprys (1965a:39). Die taak van

---

63 Die titels van hierdie tien stukke kon egter nie opgespoor word nie.

64 Francken se naam verskyn egter nie onderaan die *Kommissie voor Taal en Letteren* se verslag nie (ZAATLK 1918:65).

beoordeling het weliswaar nie by hierdie Kommissie berus nie, maar twee van die drie lede wat wél die 1916/1917-Hertzogprysbeoordeling gedoen het, was ook lede van die *Kommissie voor Taal en Letteren*, naamlik Le Roux en Kamp. Volgens Nienaber blyk dit eers duidelik uit hierdie Kommissie se verslag, soos voorgelê aan die Desember 1920-Jaarvergadering⁶⁵ (ZAATLK 1922:49), dat sekere lede daarvan ook betrokke was by die beoordeling vir die Hertzogprys (1965a:39). (Kyk bladsy 75 in verband met die 1920-jaarvergadering en die 1919/1920-Hertzogprystoekenning.) Tog was daar al vir die 1915/1916- en hierdie 1916/1917-Hertzogprysbeoordeling (kyk bladsy 55 en 58), asook, soos later gesien sal word, vir die jare 1917/1918 (kyk bladsy 62), lede wat sowel in die *Kommissie voor Taal en Letteren* as in die Keurkommissie vir die Hertzogprysbeoordeling gedien het.

Die *Kommissie voor Taal en Letteren* se 1916-aanbeveling dat, benewens prysvrae en die Hertzogprystoekenning, onder andere ook werk van belletristiese aard aan die Akademie voorgelê kon word ten einde in aanmerking te kom vir steun, het tot gevolg gehad dat dié Kommissie se bedrywighede gedurende 1917 ook die beoordeling behels het van belletrie (buiten dít wat vir die Hertzogprys ingestuur en deur 'n spesiale Kommissie daarvoor beoordeel is). Die verslag van die *Kommissie voor Taal en Letteren* insake hulle 1917-werksaamhede (ZAATLK 1918:63-65) is dus tweeledig: daarin word eerstens belletristiese werke wat voorgelê is, behandel, en tweedens die prysvraagbeoordeling.

Geen poësie- of dramatekste is aan die *Kommissie voor Taal en Letteren* voorgelê vir keuring en moontlike Akademiesteun nie – net prosatekste. Die Kommissie merk op dat, volgens 'n besluit van die laaste vergadering (kyk bladsy 55), die vroeëre £10-prys verval het en dat belletristiese werk wat ingestuur word in die toekoms “naar bevind van zaken” ondersteuning sou kry. Aangesien die stukke wat tot in daardie stadium ingestuur is, aan die Kommissie voorgelê is met die oog op die £10-prys wat intussen verval het, word £10 tog nog toegeken aan 'n stuk getiteld *Oom Jannie* (ZAATLK 1918:64). Twee verhale is te laat ingestuur en moes ontstaan tot die 1917/1918-jaar.

Wat die prysvraag betref, is net een inskrywing ontvang oor die vasgestelde onderwerp, naamlik *Een onderzoek naar het huiselik en maatschappelik leven van de Zuidafrikaner gedurende de eerste helft van de 18de eeuw*.⁶⁶ 'n Som van £25 is bewillig aan die skrywer hiervan, op voorwaarde dat, by die uiteindelijke publikasie van die stuk, die voorstelle soos verstrekkend deur die

---

65 Daar het twee jaarvergaderings in 1920 plaasgevind: die tiende jaarvergadering vanaf 28 tot 30 Januarie 1920 (dit het die 1919-jaarvergadering vervang), en die elfde jaarvergadering op 20 Desember 1920.

66 In *Feesalbum 1909-1959* (SAAWEK 1959:163) en *Die Akademiepryse 1909-1981* (SAAWEK 1981:56) word die titel verkort aangetoon as *De eerste helft van de 18de eeuw* (in die *Feesalbum* geskryf *De eerste helfte van de 18de Eeuw*).

Kommissie, opgevolg sou word. (KOR 5/1: 5 Januarie 1918 – Akademiesekretaris aan F.C. Dominicus; ZAATLK 1918:64-66.)⁶⁷

Na die bespreking van die *Kommissie voor Taal en Letteren* se verslag open die Voorsitter die briefies en die Sekretaris, W.M.R. Malherbe, kondig die name van die weners aan (ZAATLK 1918:66): “de heer Joachim [Jochem] van Bruggen, Steenkoppies, Magaliesburg, Transvaal” vir *Oom Jannie*, en “de heer F.C. Dominicus, Grahamstad” vir die prysvraaginskrywing. Die inskrywings vir die prysvraag en belletterie wat voorgelê is vir Akademiesteun, is dus anoniem beoordeel. Die name van die weners is eers tydens die jaarvergadering bekend gemaak. Die inskrywing dat aan Dominicus £25 uitbetaal is, kom nie voor in die 1916/1917-finansiële verslag nie, maar wel, volgens begroting (ZAATLK 1918:33-34), in die finansiële verslag van 1917/1918 (ZAATLK 1919:43). Ook die uitbetaling van die £10-prosaprys is in hierdie verslag aangeteken.

Alhoewel dit onbekend is of enige, en, indien wel, watter, dramas ingestuur is vir die 1916/1917-Hertzogprystoekenning, en alhoewel geen geskrewe werk van dramatiese aard aan die *Kommissie voor Taal en Letteren* voorgelê is vir beoordeling met die oog op Akademiesteun nie, is die openingsaand van die agtste jaarvergadering, gehou in die Stadsaal te Potchefstroom op 21 September 1917, egter afgesluit met die opvoering van ’n toneelstuk wat daardie jaar gepubliseer is, naamlik *Jannies, Johnnies en Jantjies*, ’n histories-allegoriese spel deur S.P.E. Boshoff (ZAATLK 1918:18).

3.2.3 1917/1918

3.2.3.1 Die 1917/1918-Hertzogprys

Watter inskrywings vanaf Januarie tot Desember 1917 ingestuur is vir Hertzogprysbeoordeling, is onbekend. Agterin *Jaarboek VIII (1917)* (ZAATLK 1918:77-79) verskyn daar ’n lys van Hollandse en Afrikaanse boeke wat in die loop van die jaar 1917 in Suid-Afrika verskyn het.⁶⁸ Die volgende werke van dramatiese aard word genoem:

Brink, M.J.

De diamant of Verborgen liefde: toneelspel in drie bedrijven voor zeven heren en een dame (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy)

---

67 Die boek is in 1919 gepubliseer deur Martinus Nijhoff, ’s Gravenhage (SAAWEK 1959:164).

68 Die boeklyste wat in daaropvolgende jaarboeke verskyn, dek nie publikasies van ’n spesifieke jaar nie, maar net die werke wat opgeneem is in die Akademie se boekery.

- Brink, M.J. *Een ondankbaar kind: toneelspel in een bedrijf voor vier dames en twee heren* (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy)
Zo zijn er meer of Weggeschop met de kous op de kop: blijspel in twee bedrijven voor vier heren en twee dames (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J. H. de Bussy)⁶⁹
- Viljoen, C.E. *Faro: 'n klugspel in één bedrijf* (Nasionale Pers)
Die silwre rand: 'n drama in drie bedriewe (Nasionale Pers).

Twee van die ander publikasies wat in die jaarboeklys opgeneem is, naamlik die blyspel *Bij de tande dokter* deur M.J. Brink (derde druk) en *Die brandende kers* deur Herman Smit (tweede druk), se eerste drukke het verskyn in onderskeidelik 1905 en 1907, en is dus nie werke wat in 1917 vir die eerste keer gepubliseer is nie. (Kyk eindnota 3 op bladsy 515, asook bladsy 113 en die voetnota op dieselfde bladsy.)

Drie ander werke van dramatiese aard wat ook in 1917 verskyn het, maar nie in die lys voorkom nie, is:

- Boshoff, S.P.E. *Jannies, Johnnies en Jantjies* (Het Westen)
- Horatius. *Mag is reg: treurspel uit die Boere-oorlog in 4 bedriewe* (Nasionale Pers)
- Malan, J.H. *Na olikheid kom vrolikheid* (Nasionale Pers).

Of die Keurkommissie enige van bogenoemde dramatiese werke oorweeg het vir die 1917/1918-Hertzogprys, is nie bekend nie.

Volgens 'n met-die-hand-geskrewe tabel agterin *Die Hertzog-Taalfonds* (ZAATLK s.j. b:11), en Nienaber (1965a:162), het die Keurkommissie vir die beoordeling van die 1917-tekste bestaan uit prof. J. Kamp (Potchefstroom), prof. dr. T.H. le Roux en mnr. G.S. Preller (beide van Pretoria), dit wil sê dieselfde persone wat die 1916-inskrywings beoordeel het, met dié verskil dat, volgens Nienaber, Kamp die konvenor was – nie weer Le Roux nie.⁷⁰ Wie die

---

69 Voorin die teks staan: “Dit blijspel werd geschreven in 1892 toen er reeds beroeringen te Johannesburg waren ontstaan”.

70 Nienaber (1965a:39) weerspreek homself as hy in *Die Hertzogprys vyftig jaar* beweer dat die Keurkommissies vir 1916 tot 1919 onbekend is, dus ook die Kommissie wat die 1917-werk moes beoordeel.

keurkommissielede voorgestel het, is onbekend. **Moontlik het die Akademiesekretaris weer benoemings gemaak wat deur die Raad goedgekeur is.**

Die 1917/1918-Hertzogprys is toegeken aan J. van Bruggen vir *Teleurgestel*.⁷¹ Dekker (s.j.:144) meld 1917 as publikasiedatum van hierdie roman, maar Kannemeyer (1984:186) dui die datum korrek aan as 1918. *Teleurgestel* is waarskynlik as manuskrip voorgelê vir beoordeling in 1917, aangesien Jochem van Bruggen se bedankingsbrief aan die Akademie, waarin hy sy vreugde uitspreek omdat, benewens oom Jannie, ook Gijsbert (die held in *Teleurgestel*)⁷² bekroon is,⁷³ die datum dra van 13 Desember 1917 (KOR 4/3). Die uitslag is dus alreeds aan die einde van 1917 bekend gemaak. Die uitbetaling van 'n £70-prys is gedokumenteer in die finansiële verslag oor die jaar 1917/1918, voorgelê tydens die negende jaarvergadering gehou op 19 en 20 Julie 1918 in *Het Hof van Appèl*, Bloemfontein (ZAATLK 1919:43).⁷⁴ Waarskynlik die enigste ander dokumentêre bewyse dat Van Bruggen £70 ontvang het vir *Teleurgestel* – spesifiek vir die jaar 1917, is te vind in *Die Hertzog-Taalfonds* waar Van Bruggen se naam en werk agterin die met-die-hand-geskrewe pryswennerstabel verskyn (ZAATLK s.j. b:11), en in die *Bulletin* van September 1925 (ZAATLK 1925d:3).

Nienaber verwys verkeerdelik na die 1917-wenboek as *Ou Malkop*, noem dit “'n swak werk”⁷⁵ en vergelyk dan dié boek met die ander 1917-publikasies. Net daarna sê hy *Teleurgestel* is in 1917 bekroon en *Ou Malkop* in 1919. Dan verdedig hy die Akademiebesluit oor die toekenning aan hierdie twee werke met die opmerking dat die Akademie nie “beter boeke in 'n betrokke tydperk [kon] bekroon as daar nie beter boeke was nie”. (Nienaber 1965a:106.) Tog bepaal die skenkingsakte (Reitz 1914:3) dat slegs “werk van de eerste rang” beloon sal word. **Hier is dus afgewyk van die skenkingsaktebepalings.**

As voorbeelde van dramas wat ook in 1917 gepubliseer is (kyk bladsy 59-60) maar dus swakker was as die pryswennerstuk, noem Nienaber *De Diamant*, of *Verborgen liefde* en *Zo zijn er meer*,

---

71 In *Jaarboek XI (1920)* (ZAATLK 1922:44) word Van Bruggen genoem as wenner met *Teleurgestel*, maar geen datum word verskaf nie. Theunissen (1954:65) beweer verkeerdelik dat dit 'n 1916-bekroning was.

72 Die aanvanklike naam van hierdie werk was *Gijsbert*. W.M.R Malherbe het Van Bruggen aangeraai om die titel van die werk te verander (KOR 5/1:1 Februarie 1918) – raad wat laasgenoemde met dank aanvaar het (KOR 5/1: 5 Februarie 1918).

73 Jochem van Bruggen ontvang in 1917 'n £10-prys vir bellettrie met die verhaal *Oom Jannie* (kyk bladsy 59). Hierdie bedrag is toegeken deur die *Kommissie voor Taal en Letteren* en het niks te doen gehad met die Hertzogprys nie. Met *Gijsbert/Teleurgestel* het Van Bruggen wel aan die einde van 1917 die 1917-Hertzogprys ontvang. Hy is dus twee keer in een jaar bekroon.

74 In die skematiese oorsig in verband met Hertzogprysuitbetalings wat in 1938 voorgelê is aan die Raad, ontbreek hierdie £70-toekenning (ARMB 1938: 11 Februarie).

75 Theunissen (1954:82), onder andere, merk op dat *Ou Malkop* 'n “teleurstellende werk” is.

of *Weggeschop met de Kous op de Kop* deur Melt Brink, asook Viljoen⁷⁶ se *Faro* en Frank Lang se *Might-have-beens*⁷⁷.

3.2.3.2 *Kommissie voor Taal en Letteren 1917/1918*

Dieselfde lede wat benoem is vir die 1914/1915- en 1916/1917-periode, het die 1917/1918-*Kommissie voor Taal en Letteren* gevorm, naamlik prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. J. Kamp (Potchefstroom), prof. dr. D.F. Malherbe en prof. A. Francken (albei van Bloemfontein) (ARN 1917: 21 September – in ZAATLK s.j. a; ZAATLK 1918:6 en 26). Hulle is benoem tydens 'n Akademierraadsvergadering (ARN 1917: 21 September – in ZAATLK s.j. a). Soos vir die 1916/1917-tydperk, was Le Roux en Kamp dus weer in sowel die Hertzogpryskeurkommissie as die *Kommissie voor Taal en Letteren*. Laasgenoemde Kommissie se verslag van hulle 1917/1918-werksaamhede, onderteken deur Malherbe en Francken, word tydens die negende jaarvergadering, gehou in *Het Hof van Appèl*, Bloemfontein, op 19 en 20 Julie 1918, voorgelees deur D.F. Malherbe (ZAATLK 1919:52). Weer eens was hierdie Kommissie se taak tweeledig: aandag is geskenk aan bellettrie met die oog op Akademiesteun, én aan die prysvraag.

Sedert die vorige (agttste) jaarvergadering (September 1917) is slegs twee bellettristiese werke voorgelê vir moontlike Akademiesteun, naamlik *Deur die smeltkroes* deur Gordon Tomlinson, en *Jannie* deur H. Kruger-Theron⁷⁸ – twee inskrywings wat te laat ingestuur is vir die 1916/1917-beoordeling (kyk bladsy 58). Volgens die verslag was die werke ongeveer gelykwaardig en aangesien dit tog verdienste gehad het, is aanbeveel dat aan elke skrywer 'n aanmoedigingsbedrag van £5 geskenk word.⁷⁹ Hierdie £10-uitbetaling is aangeteken in die 1918/1919-finansiële verslag (ZAATLK 1920:40). Nie een van die twee inskrywings was 'n drama nie.

---

76 Nienaber (1965a:106) dui die outeur van die klugspel *Faro* se voorletters verkeerdelik aan as E.S.M. in plaas van C.E.

77 Die Eugène Maraisprys, ingestel in 1961 as aanmoedigingsprys vir oorspronklike bellettristiese werk in Afrikaans, is in 1997 toegeken vir 'n Afrikaanse werk met hoofsaaklik Engelse dialoog, naamlik *Die ryk van die rawe* deur Jaco Fouché. In *Might-have-beens*, met die Afrikaanse titel *Lugkastele*, word Afrikaanse en Engelse dialoog afgewissel. Aangesien hierdie drama verskyn het aan die beginjare van die Hertzogprys – 'n prys spesifiek vir die skrywer of skryfster van die beste letterkundige werk van bellettristiese aard in Afrikaans, is daar waarskynlik sterk klem gelê op die vereiste dat die werk deurgaans in Afrikaans moes wees en is dit te betwyfel of dit werklik in aanmerking sou kom vir die Hertzogprys. (Kyk ook eindnota 3 op bladsy 513.)

78 Volgens *Jaarboek IX (1918)* (ZAATLK 1919:52) en *Die Akademiepryse 1909-1981* (1981:56) is die skrywer van *Jannie* Hennie Kruger-Theron. In *Feesalbum 1909-1959* (SAAWEK 1959:163) word net gesê dis H. Kruger-Theron. 'n Brief van die Sekretaris,, waarin die skrywer kennis ontvang dat die Akademie 'n geldbedrag toeken vir *Jannie*, is gerig aan *Mevrou* H. Kruger-Theron (KOR 6/1: 12 Mei 1919.)

79 Die Akademiesekretaris se brief aan Tomlinson toon ook die bedrag van £5 aan (KOR 6/1: 12 Mei 1919).

Die onderwerp vir die 1917-prysvraag was *De plaats ingenomen door, en de voorstelling van het Afrikaanse landschap in de Afrikaanse (Hollandse en Afrikaanse) letterkunde* (ZAATLK 1917:53). Die *Kommissie voor Taal en Letteren* rapporteer egter dat geen inskrywings ontvang is nie en dat daar in die verlede weinig belangstelling vir die prysvraag getoon is. Derhalwe beveel hulle aan dat die “Prijsvraag-Kompetisie” afgeskaf word – veral omdat daar op ander wyses voorsiening gemaak word vir die ondersteuning van wetenskaplike werk (ZAATLK 1919:52). Die aanvanklike besluit was dat die prysvrae om die beurt van historiese, literêre en taalkundige aard moes wees. Die geskeduleerde 1918-onderwerp, van taalkundige aard, was *Dialektiese eigenaardighede in Afrikaans* (KOR 3/1: 5 Maart 1917 – T.H. le Roux aan die Akademiesekretaris), maar opskorting van die kompetisie het verhoed dat werk oor hierdie onderwerp vir prysvraagdoeleindes gerealiseer het.

3.2.4 1918/1919

3.2.4.1 Die 1918/1919-Hertzogprys

Aan die begin van 1918 het W.M.R. Malherbe waarskynlik, soos vir die beoordeling van die 1916-, en moontlik ook die 1917-werk, vir ’n derde keer die name van prof. dr. T.H. le Roux, prof. J. Kamp en Gustav Preller as keurkommissielede voorgestel, want in briewe van twee raadslede, prof. N.J. Brümmer en ds. J.D. Kestell, onderskeidelik gedateer 6 en 8 April 1918, gaan albei akkoord met die voorstel (KOR 5/1). Brümmer merk egter op:

Ik heb niets er op tegen dat dezelfde Kommissie de stukken voor de Hertzogprijs weer zullen nazien, hoewel ik niet juist van oordeel ben dat dezelfde Komm. een soort permanente Komm. zal moeten worden.⁸⁰

Hierdie 1918-briewe waarin saamgestem word met sekere beoordelaars, kan nie betrekking hê op die 1917-inskrywings nie, aangesien die uitslag van die beoordeling al teen die einde van Desember 1917 bekend gemaak is. Ook kan hierdie briewe nie dui op ’n Keurkommissie wat in 1918 aangewys is om die werk te beoordeel wat eers in 1919 ingestuur sou word nie. Dié briewe moet dus betrekking hê op die 1918-inskrywings.

In ’n brief aan W.M.R. Malherbe, gedateer 26 Februarie 1919 (KOR 6/1), keur die Akademierraadsvoorsitter, prof. A. Moorrees, die voorstelling van die betrokke kommissielede

---

80 In die tagtiger- en negentigerjare was die samestelling van die Letterkundige Kommissie, insluitende die amp van Voorsitter, soms van so ’n aard dat dit die indruk geskep het van ’n permanente kommissie (kyk bylaag H en I op bladsy 616 en 617).

vir die beoordeling van die stukke wat ingestuur is vir die Hertzogfondsprys, goed. In die brief word die name van die lede egter nie genoem nie. Of hy dus ook die Le Roux-Kamp-Preller-kommissie goedkeur, of die Kommissie wat later blyk die beoordeling te gedoen het, is onbekend. Dit is wel duidelik dat **raadslede slegs hulle skriftelike goedkeuring verleen het aan lede van die Hertzogpryskeurkommissie soos voorgestel deur die Akademiese sekretaris.**

Uit briewe in die Akademieargief kan afgelei word dat die kommissielede wat wel uiteindelik die beoordeling van die 1918-inskrywings moes waarneem, waarskynlik bestaan het uit prof. dr. G. Cillié, asook proff. J. du Plessis en N.J. Brümmer, al drie van Stellenbosch.⁸¹ Du Plessis skryf in 'n brief aan W.M.R. Malherbe, gedateer 7 Mei 1919 (KOR 6/1), dat hy (Du Plessis), ná raadpleging met Cillié, besluit het om homself beskikbaar te stel as kommissielid vir die beoordeling van die Hertzogfondsstukke.

Dat Brümmer en Cillié die ander twee kommissielede was, blyk uit twee briewe van W.M.R. Malherbe, gedateer onderskeidelik 2 Januarie 1920⁸² en 10 Januarie 1920: teenoor Brümmer merk Malherbe op dat dit al 1920 is en dat hy nog nie van die Keurkommissie die beslissing oor die 1918-stukke verneem het nie (KOR 6/1); aan Cillié vra W.M.R. Malherbe (KOR 6/3):

Hoe staat dit met die beslissing van Uw Kommissie aangaande die aan Uw Kommissie vir beoordeling toegestuurde stukke wat die Hertzogfondsprijs ingekom het? [sic] Als dit enigssins [sic] kan sal ik baie blij wees om Uw verslag te ontvang om aan die Jaarvergadering voorgeleg te word.

Malherbe maak in hierdie brief ook melding van Brümmer. Uit die verwysing na “Uw Kommissie” kan afgelei word dat Cillié waarskynlik die konvenor was. Moontlike bevestiging hiervoor is te vind in die feit dat juis Cillié die verslag van **die Kommissie se 1919-bedrywighede tydens die jaarvergadering voorlees**. Hierdie tiende jaarvergadering is gehou later daardie maand, op 28, 29 en 30 Januarie 1920, in die Instituut vir Opvoedkunde te Stellenbosch. (Daar was geen 1919-jaarvergadering nie.) Die Hertzogprystoekening wat in 1919 gemaak moes wees vir 1918-werk, kom aan die orde (ZAATLK 1920:48):

Uit het rapport blijkt dat over het jaar 1918 slechts drie stukken ingekomen waren. Daar de schenkingsakte uitdrukkelijk bepaalt dat de prys slechts aan “eerste rangs

---

81 Nienaber beweer dat die Keurkommissie vir 1916 tot 1919 onbekend is (1965a:39).

82 Die brief is gedateer 2 Januarie 1919, maar die inhoud van die brief bevestig dat die datum 2 Januarie 1920 moet wees. Dit is tans (Junie 2009) in die Akademieargief by KOR 6/1 geliasseer volgens die jaartal 1919.

werk” mag worden toegekend, beveelt de Kommissie aan voor dat jaar geen prijs toe te kennen.⁸³

Het rapport wordt met dank aangenomen en besloten wordt het niet in druk te doen verschijnen.

Ook F.V. Engelenburg merk in *Die Hertzog-Taalfonds* op dat daar in die staat van uitgawes nie melding gemaak word van ’n prystoekenning nie (ZAATLK s.j. b:2). Die finansiële verslag oor die jaar 1918/1919 verskyn in *Jaarboek X (1919)*. Daarin word aangetoon dat die rente op die Hertzogfonds £68.8.0 beloop het, maar nie dat daar ’n uitbetaling aan ’n wenner gemaak is nie (ZAATLK 1920:41).

Waar die Jaarvergadering voorheen slegs kennis kon neem van die raadsbesluit in verband met die Hertzogprystoekenning, is die kommissieverslag hierdie keer aan die Jaarvergadering voorgelê vir bekragtiging.

Dit is nie bekend watter drie inskrywings gestuur is om vir die 1918/1919-Hertzogprys in oorweging te kom nie. **Die volgende werke van dramatiese aard is gepubliseer in 1918, maar of enige hiervan, of manuskripte van dramas, ingestuur is vir beoordeling, is dus ook onbekend:**

Bruwer, A.J.	<i>“Gert Vosloo – die egte rebel”</i> : <i>blij-eindend spel in vijf bedrijwe</i> (Nasionale Pers) <i>Jacques Serurier</i> (Nasionale Pers)
De Waal, J.H.H.	<i>Stompies: ’n bundel stories, rympies en toneelspelletjies in die Afrikaanse taal</i> ⁸⁴ (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy)
Gauché, Pieter Retief. ⁸⁵	<i>In die weegskaal: blijspel in vijf korte bedrijwe vir 7 here en 3 dames</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy) <i>Twaalf samesprake</i> ⁸⁶ (J.H. de Bussy)

---

83 Die spelling “prys” én “prijs” word net so gebruik in *Jaarboek X (1919)* (ZAATLK 1920).

84 Dit sluit onder andere die volgende toneelspelletjies in: “Die selfsugtige onderwyser”, “Amper, maar nog nie”, “Die spioen en sy handlangers”, “Die dokter van die dorp” en “Anjelina”, ’n blyspel in een bedryf – reeds in 1903 gepubliseer in *De Goede Hoop*.

85 Die van word op twee maniere gespel: Gauche of Gauché. Dit verskil van drama tot drama en selfs binne ’n drama waar dit op die buiteblad en titelblad verskillend gespel word.

86 Die twaalf samesprake is: “Chefnawanskie op die platteland”, “Gesukkel op die telefoon”, “Hoe Koos aansluit bij de debatsvereniging”, “Kritiek op ’n preek”, “’n Misverstand”, “’n Moeilike buurman”, “Die prokureur en sy hond”, “Riem-telegramme”, “Sij kan nie verstaan nie”, “Taal-gebrouw”, “Vrywillig vir land en volk” en “Wie die skuldige is”.

Langenhoven, C.J.	<i>Die vrou van Suid-Afrika: dramatiese fantasie</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.) ⁸⁷
Lub, Jacob.	<i>Eenvoudige mense</i> ⁸⁸ (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Malan, J.R.	<i>Die geheimsinninge A.B.C.: Afrikaanse blijspel in vijf bedrijwe vir ses here en ses dames</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy)
Neef Japie. (ps.)	<i>Die jag op 'n erfenis</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Nemo. (ps. van J.F. van Oordt)	<i>De erfante</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Slabbert, G.M.J.	<i>Als Johnnie gekommandeer word: 'n Afrikaanse blijspel in een bedrijf</i> (J.H. de Bussy) <i>Die nuwe onderwysers</i> (J.H. de Bussy).

3.2.4.2 *Kommissie voor Taal en Letteren 1918/1919*

Volgens *Jaarboek IX*, wat die Akademie se 1918-bedrywighede dek, het die Akademieraad prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. J. Kamp (Potchefstroom), prof. dr. D.F. Malherbe en prof. A. Francken (albei van Bloemfontein), asook prof. J.J. Smith (Stellenbosch) gekies as lede van die *Kommissie voor Taal en Letteren* (ARN 1918: 19 Julie – in ZAATLK s.j. a; ZAATLK 1919:6 en 28). Dit is dieselfde Kommissie as vir die 1917/1918-termyn, met Smith wat bykom. Hierdie keer was geen lid van die Hertzogpryskeurkommissie op die *Kommissie voor Taal en Letteren* nie. Soos die verslag van die Keurkommissie vir die Hertzogprys, word ook die verslag van die *Kommissie voor Taal en Letteren* tydens die tiende jaarvergadering voorgelees – nie deur D.F. Malherbe soos tydens die vorige jaarvergadering nie, maar hierdie keer deur Le Roux (ZAATLK 1920:65):

Waar daar die laaste vergadering [negende jaarvergadering, Julie 1918] besluit is⁸⁹ om op te hou met uitskrywe van prysvrae, daar dit geblyk het dat dit nie aan die doel beantwoord nie, het die werk van die Kommissie sig beperk tot die beoordeling van boekwerke met die oog op eventuele finansiële steun. Hier val egter niks te rapporteer nie, aangesien daar geen werke sedert die laaste sitting ontvang is nie.

Die verslag is onderteken deur T.H. le Roux en J.J. Smith.

---

87 Ook opgeneem in C.J. Langenhoven se *Versamelde werke* (1933).

88 Hierdie is 'n bewerking van Lub se prosawerk *Eenvoudige mense* (1908) en sou dus nie in aanmerking kom nie (kyk by “Dramaverwerkings” in eindnota 3 op bladsy 513-514).

89 Dit was 'n kommissiebesluit en is nie aangeteken as 'n amptelike Akademiebesluit nie.

Geen drama is dus ingestuur met die oog op moontlike Akademiesteun nie, en of enige drama vir die Hertzogprys ingeskryf is, bly onbekend. **Daar is nie 'n Hertzogprys gedurende 1919 toegeken vir belletristiese werk van die vorige jaar nie, en geen Akademiesteun is aan enige letterkundige publikasie verleen nie.**

3.2.5 1919/1920

3.2.5.1 Die 1919/1920-Hertzogprys

'n Kennisgewing oor die beskikbaarheid van die Hertzogprys verskyn in *Die Huisgenoot* van Augustus 1919 onder die opskrif *De Zuid-Afrikaanse Akademie: Hertzogfonds-prijs* (Malherbe 1919:97):

De Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst looft, als 'n erebeloning, aan de schrijver van 't beste letterkundig werk, in de Afrikaanse Taal, uit 'n bedrag van zeventig pond (£70) – zijnde rente van 't Hertzogfonds.

Alleen werk van de eerste rang zal bekroond worden.

De ingezonden stukken moeten voorzien zijn van 'n spreuk, die herhaald wordt op 'n bijgaand gesloten briefje, dat de naam bevat van de schrijver, alsook 'n getekende verklaring dat het ingezonden stuk is eigen en zelfstandig werk van de inzender en dat de inzender woonachtig is in Zuid-Afrika. (De in Europa en elders studerende Afrikaners zijn van mededinging niet uitgesloten.)

De ingezonden stukken moeten op slechts één zijde van 't papier geschreven zijn met masjienschrift.

Schrijvers dienen zich stiptelik te houden aan de door de Akademie vastgestelde spelregels voor het Afrikaans.

De ingezonden stukken moeten de Sekretaris van de Akademie, Postbus 273, Pretoria, bereiken vóór of op de 31ste December 1919.

W.M.R. Malherbe,
Sekretaris, Z.A. Akademie.

Besware is ingebring teen sekere van hierdie bepalings. G.R. von Wielligh⁹⁰ noem drie in sy artikel “Die S.A. Akademie vir Taal, Lettere en Kuns, en sij Invloed” wat verskyn het in *Die Huisgenoot* van Februarie 1920 (1920: 318):

In die eerste plaas moet die manuskrip in tikskrif met ’n skryfmasien [sic] afgetik wees. Hoeveel skrywers geniet die voorreg van toegang tot ’n skryfmasien? En om dit deur ’n ander te laat aftik, word die skrywer verantwoordelik gehou vir foute nie deur hom begaan nie – sonder eens van die ekstra koste te spreek. Hierdie beswaar kan opgelos word deur ’n bepaling dat geen manuskrip in onduidelike handskrif in aanmerking sal geneem word nie.

In die tweede plaas word in die kennisgewing van die Sekretaris nie duidelik vermeld wat van die bekroonde en onbekroonde manuskripte word nie.

Die derde bepaling, dat die skrywer in die insending hom van ’n skuilnaam moet bedien, is nie juis ’n beswarende las nie. Maar tog, dis onnodig. Ieder mededinger het, of behoort te hê, die volle vertrouwe in die keurkommissie deur die Akademie aangestel.⁴ Hoekom is daar dan nooit verdinking teen die beoordelaars van prijsverhale in Kersmis- en Nuwejaarsnommers nie?

Neem die besware weg en mededinging sal toeneem.

In W.M.R. Malherbe se 2 Januarie 1920-brief aan Brümmer waarin hy navraag doen oor die 1918/1919-Hertzogprysuitslae (KOR 6/1 – kyk voetnota 82 op bladsy 64), staan:

Ik het hierdie jaar 8 of 9 – die getal weet ik op die oomblik nie seker nie – stukke ontvang vir die Hertzogfondsprijs 1919. In die verlede het ons dit so probeer aanleg dat die lede van die keurkommissie so veel moontlik in dieselfde plek woon [kyk bladsy 44]. Maar hier op Pretoria het dit nie betaal nie en dit lijk of dit op Stellenbosch ook die geval is.⁹¹ Dit is nou al 1920 en nog het die keurkommissie van die stukke van 1918 mij hulle beslissing nie meegedeel nie. Ik weet dus nie wat om in verband met die pas ontvange stukke voor te stel nie, maar denk dat dit beter is om die idee om persone uit dieselfde plek te kies maar op te gee en uit te soek uit alle lede. Natuurlik wil ik met voorgaande geen blaam werp op die lede van die keurkommissies nie: die vertraging het ongetwyfeld ontstaan deurdat die lede oorstelp was met werk. Maar die resultaat blijf tog onbevredigend. Nou sou ik hierdie stukke in die loop van hierdie maand al in die besit van die nuwe keurkommissie wil stel, juis omdat daar veel meer stukke ingekom het als gewoonlik die geval was. Ik het al aan U self gedink, maar wetende hoe U meer als genoeg te doen het, voel ik huiverig.

---

90 Von Wielligh was lid van die Genootskap van Regte Afrikaners en later ook erelid van die Akademie. As blyk van waardering vir die werk wat die Akademie doen, het hy in ’n brief van 15 April 1924 die Akademie in kennis gestel van sy besluit om by sy dood aan die Akademie na te laat “die volle eiendom oor die honoraria” op al sy “uitgewe en onuitgewe boekwerke” (KOR 9/5).

91 Hierdie verwysing na die kommissielede wat almal van Stellenbosch afkomstig was, dien ter bevestiging van die 1918/1919-Hertzogpryskeurkommissie se name soos genoem op bladsy 64.

Soos die Februarie 1917-briewe van W.M.R. Malherbe aan die kommissieledede (kyk bladsy 56), bevestig die volgende gedeelte van sy brief aan Brümmer die omsigtigheid waarmee daar te werk gegaan is ten einde die beoordeling so objektief moontlik te doen:

Ik self sal waarskynlik tyd daarvoor hê, maar in mij geval doet hierdie moeilikheid zig voor: in die loop van die jaar raadpleeg persone wat stukke wil instuur mij, sodat ik van die pas ingekome stukke 'n hele paar van die auteurs ken en van ander stukke vermoed van wie hulle afkomstig is. Daardeur is mij deelneming aan die keuring ongewens: hoe eerlik en onpartijdig 'n mens ook wil wees, het die wetenskap van wie die stukke afkomstig is, invloed, al was dit maar omdat 'n mens tragtede stip eerlik te wees die bekende persoon deur oorgestrenghed juis benadeel. Die Kommissieledede moet liever nie weet van wie die stukke afkomstig is nie.

In 'n ander brief, soos dié aan Brümmer ook gedateer 2 Januarie 1920, rig W.M.R. Malherbe hom tot 'n persoon (waarskynlik J.D. Kestell) wat hy slegs aanspreek as “Zeer Geachte Heer”. Hierin word gesê (KOR 6/3):

Er zijn voor het jaar 1919 'n achttal stukken voor de Hertzogfonds prijs ingekomen. De Raad draagt gewoonlik aan 'n keurkommissie de taak op om de stukken te keuren. Ons vroegere werkwijze om alle leden van die Kommissie zoveel mogelijk uit dezelfde provintie, liefst dezelfde stad te kiezen, heeft niet de verwachte resultaten van snelle beslissingen afgeworpen.

J.D. Kestell erken op 10 Januarie 1920⁹² ontvangs van 'n brief deur W.M.R. Malherbe en keur 'n voorstel wat deur Malherbe gemaak is, goed (KOR 6/3):

Met uw voorstel dat die Keurkommissie sal bestaan uit, vir die Kaapkol.: – Prof. Brümmer, of Prof. Smith, of Mnr. Jan Celliers,⁹³ uit die Vrystaat Prof. Francken, en die Transvaal Prof. Kamp, gaan ik akkoord.

Die drie lede wat W.M.R. Malherbe uiteindelik voorstel om die Hertzogprysinskrywings te beoordeel, blyk uit 'n brief aan 'n onbekende “Zeer Geachte Heer”, gedateer 12 Februarie 1920 (KOR 6/3):

Met betrekking tot die negental stukken die voor het Hertzogfonds ingekomen zijn en waarover ik U vroeger reeds schreef zou ik tans willen voorstellen om de Heer Jan

---

92 In *Feesalbum 1909-1959* (SAAWEK 1959:157) word te kenne gegee dat ds. J.D. Kestell in 1919 al deur prof. dr. D.F. Malherbe vervang is as Akademieraadslid. Die geldigheid van hierdie stelling is onseker.

93 Celliers was na sy terugkeer uit Europa in 1907 woonagtig in Pretoria. Die Universiteit van Stellenbosch het hom in 1919 tot buitengewone hoogleraar benoem – 'n professoraat wat hy in 1929 neergelê het (Kannemeyer 1984:106).

Celliers, Prof. Smith en Prof. Francken te benoemen as 'n Kommissie om die stukke te beoordeel. Verleden jaar heeft die Kommissie lang gedraald voordat ze tot een beslissing gekomen is, wat ontevredenheid onder de inzenders verwekt heeft. Het is daarom gewenst dat deze zaak spoedig afgehandeld wordt en ik zal blij zijn vroegtijdig van U te vernemen.

Uit die datum van hierdie brief kan afgelei word dat dit waarskynlik gerig is aan J.D. du Toit (Visevoorsitter van die Akademiesraad), want in 'n poskaart aan W.M.R. Malherbe, gedateer Maart 1920, verwys Du Toit na 'n brief gedateer 12 Februarie 1920, en spreek sy tevredeheid uit met Malherbe se voorstel aangaande kommissielede (KOR 6/3).

Nog 'n raadslid, D.F. Malherbe, laat weet die Akademiesekretaris, W.M.R. Malherbe, in 'n brief gedateer 16 Februarie 1920 (KOR 6/3):

Wat de samestelling van 'n Keurkommissie betref is ek met jou eens, dat daar haas moet gemaak word; en die beste sou wees om persone van een plek te krij. *Francken* woon op Bloemfontein. Ek het niks teen *Francken, Smith, Celliers* nie. Ek meen selfs dat dit 'n goeie drietal is, maar vra net of dit nie die bedoeling was dat die lede op een plek moet wees nie? Dis natuurlik nie noodwendig nie. Anders kon Prof. Brümmer gevra word. Aan die anderkant is Francken *man van die vak*.

Die Raad tree dus weer skriftelik met die Sekretaris in verbinding insake sy voorstel vir lede van die Hertzogpryskeurkommissie. Dit blyk dat Francken, Smith en Celliers wel die uiteindelijke beoordeling van die 1919-Hertzogprysinskrywings gedoen het. Francken en Smith het op onderskeidelik 4 en 7 Maart 1920 skriftelik hulle bereidwilligheid te kenne gegee om die beoordeling waar te neem (KOR 6/3 en 6/4 onderskeidelik).

In 'n brief wat die koevert met inskrywings vergesel, skryf Smith op 13 September 1920 aan W.M.R. Malherbe (KOR 6/4):

Ek het sewe mss. van prof. Jan Celliers⁹⁴ ontvang, en wel die volgende: –

1. Jonge Du Pree (toneelstuk) en ag Afr. Sketse en Verhale
2. Skepping (gedig)
3. Die Dans op Soetvlei (verhaal)
4. Gysbert en Sarie (gedig)
5. Swart Oktober (gedig)
6. Die Nuwe Parlementslied (toneelstuk)
7. Minnetrou en ander gedigte.

---

94 Die brief waarin Celliers aandui dat hy sy benoeming as keurkommissielid aanvaar, kon nie opgespoor word nie. Hierdie brief van Smith waarin verwys word na Celliers as beoordelaar, gee die finale bevestiging dat Celliers, Smith en Francken die Kommissie gevorm het wat die 1919-Hertzogpryswerk moes beoordeel. Die Kommissie is dus nie onbekend, soos Nienaber (1965a:39 en 162) beweert nie.

Ek het hul hier gerangskik in die orde waarin hul volgens my mening staan. Ek het alles sorgvuldig deurgelees – verskeie tweemaal – en ek hoop my opinie sal dus iets kan bydra tot die eindoordeel van die Kommissie van beoordelaars.

Met die noem van die twee toneelstukke blyk dit vir die eerste keer sedert die instelling van die Hertzogprys, duidelik dat dramatekste ook in aanmerking geneem is.

In 'n ongedateerde opvolgbrief aan Malherbe (KOR 6/4: 1920) skryf Smith:

Ek beskou nog die kort stories wat ek vroeër eerste geplaas het, as nommer 1. Die dramatie daarby is weliswaar maar swak; en as ek die prys moes toeken, sou ek uitdruklik sê dat dit is vir die kort stories *minus* die drama. Ek dink bepaald dat die stories die prys verdien.

Celliers skryf uit Stellenbosch op 11 Desember 1920 vir W.M.R. Malherbe (KOR 6/4):

Prof. J.J. Smith het my 'n paar dae gelede 'n toneelstuk, “'n Esau”, oorhandig om te beoordeel, in verband met die Hertzogprys. Dis namelijk 'n stuk wat op een of ander manier, agtergebly het.⁹⁵

Ek het dit deurgelees, dog bly by die uitspraak wat ek u bekend gemaak het in die vorige brief wat ek u oor die ingesonde stukke geskrywe het. (Ek het u maar die één brief daar oor geskrywe, en weet die juiste datum op die oomblik nie).⁹⁶ Ek oorhandig die stuk tans weer aan Prof. Smith om deur te lees.

Smith stuur 'n *Esau* terug aan W.M.R. Malherbe vergesel van 'n brief gedateer 13 Desember 1920 (KOR 6/4):

Wat my oordeel betref, ek meen hierdie stuk [*'n Esau*] hoort tweede [sic] te staan op die lys. Dis is nog my opinie dat die kort verhale wat ek in my vorige skrywe aan jou eerste geplaas het, eerste is.

Francken van Bloemfontein laat weet op 20 Desember 1920 vir W.M.R. Malherbe (KOR 6/4):

Ik zou de mededingers als volgt willen rangschikken:

---

95 Aanvanklik is daar gepraat van 8 of 9 stukke. Later skryf Smith aan W.M.R. Malherbe dat hy 7 manuskripte van Celliers ontvang het. In die lys wat Smith verskaf word *Jonge Du Pree* (toneelstuk) en agt Afrikaanse sketse en verhale gesamentlik eerste geplaas. Indien dit as twee afsonderlike tekste beskou word, was daar wel agt stukke wat aanvanklik beoordeel is. Met 'n *Esau* wat bykom, is inderdaad uiteindelik 9 inskrywings beoordeel.

96 Hierdie brief kon ongelukkig nie opgespoor word nie.

1. Gijsbert en Sarie
Jonge Du Pree en ag Afrikaanse Sketse en Verhale
2. 'n Esau. Bosveld Drama in vier Tonele
3. Die nuwe Parlements lid
4. Die swart Oktober (gedicht)
5. Skepping (gedicht)
6. Die dans op Soetvlei en daarna.

No. 7. zou zijn: “Minnetrou” (Spreek: Waar ’n rokie trek daar brand ’n vuurtjie) maar het verdient niet om door ernstige beoordelaars in aanmerking genomen te worden.

Francken vind die keuse tussen die eerste geplaaste tekste “heel moeilijk daar ze zo verschillend van aard zijn en elk in hun soort zeer verdienstelik”. Hy vervolg:

“Jonge du Pree” is als drama zeer goed gelukt, zo ook de schetsen II, III, IV, V, VI, maar VII is al wat te sterk didakties en VIII “Soeloe Eer”,⁹⁷ en IX “Etienne Barbier” vind ik van minder gehalte dan de vorige.

No. 6 Die Dans op Soetvlei zou ik veel hoger stellen als daar niet in voorkwam die gevangenzetting van ’n jonge boer in ’n kelder, waar hij ’n paar weken lang onontdekt blijft. (N.B. opgelicht⁹⁸ terwijl hij zich even verwijderd uit de dans!) De auteur vindt het zelf nodig deze onmogelikhede goed te praten. ’t Is jammer, want ook hy levert uitstekend werk.

In hierdie 1920-verslag skemer dit al deur dat **beoordelaars dit moeilik vind om tekste uit verskillende literêre kategorieë met mekaar te vergelyk.**

Die drie kommissielede het die inskrywings beoordeel en elkeen afsonderlik ’n skriftelike verslag aan die Akademiese sekretaris gestuur. Uit ’n vergelyking tussen Smith en Francken se keuses blyk die volgende:

- albei plaas die agt Afrikaanse Sketse en Verhale eerste: aanvanklik het Smith *Jonge Du Pree* deur dieselfde skrywer (Leon Maré) ingesluit by die toekenning van eerste plek, maar dit later weggelaat aangesien dit volgens hom “weliswaar maar swak” is; Francken, daarenteen,

---

97 Destyds is die woord “Soeloe” gebruik in plaas van “Zoeloe”.

98 ontvoer

behou dié drama in die eerste plek saam met die sketse en verhale, want volgens hom is dit “als drama zeer goed gelukt”;⁹⁹

- beide beoordelaars gee die drama *’n Esau* (J.F.W. Grosskopf) tweede plek;
- die toneelstuk *Die nuwe parlamentslid* beklee in Smith se lys die tweedelaaste plek, terwyl Francken dit derde plaas na die gelykstelling van twee werke in die eerste plek, en *’n Esau* in die tweede plek;
- *Minnetrou en ander gedigte* word in albei voorkeurlyste laaste geplaas.

Die elfde jaarvergadering het plaasgevind op 20 Desember 1920. Na die jaarvergadering verneem Leon Maré van W.M.R. Malherbe in ’n brief, gedateer 23 Desember 1920, dat hy die Hertzogfondsprys vir 1919¹⁰⁰ ontvang het (KOR 6/4). Malherbe meld ook wat **die Akademie-raad, as kurator van die Hertzogfonds**, se vereistes was:

Met veel genoegte deel ik U mee dat die Hertzogfondsprys, bestaande uit £70, aan U toegeken is vir die jaar 1919, vir die bundel sketse wat U ingestuur het, sonder die toneelstukkie. Die prys word alleen toegeken vir die sketse en nie vir die toneelstukkie nie. Die **Akademieraad** stel dan ook als voorwaarde dat U die sketse uitgee nie met nie, maar sonder die toneelstukkie [sic].

(Ek benadruk.)

---

99 Kritiek teen die 1920-publikasie *Jonge Du Pree* is ook uitgespreek deur ene J.J.S. (waarskynlik J.J. Smith) in *Die Huisgenoot* (Augustus 1920:151):

Hierdie toneelstuk is ’n dramatiese bewerking van die storie aan die meeste van ons bekend uit die gedig “Die Jonge du Pree,” opgeneem in die *Twee en Sestig Uitgesogte Afrikaanse Gedigte* [1909] byeënversamel deur president Reitz. Die gedig daar is weer ’n bewerking van ’n lied “Young Lochinvar” uit sir Walter Scott se *Marmion*.

Die stof, hoewel uiters geskik vir ’n kort gedig, is seker baie dun vir ’n toneelstuk; en daaraan is dan ook stellig ’n groot deel van ons teleurstelling in mnr. Maré se werk te wyte. Hy het wel die stof op interessante wyse bewerk en uitgebrei deur die toevoeging van nuwe tonele en nuwe persone, maar ’n bevredigende toneelstuk het ons nog in ’t geheel nie.

Volgens die kritikus is veral hinderlik die slegte taalversorging, insluitende onmoontlike uitdrukkings, spel- en drukfoute. Ook I.D. du Plessis spreek kritiek uit teen die taal en sekere ander aspekte van hierdie drama in die derde van sy vierdelige reeks “Afrikaanse Dramatiek” in *Die Huisgenoot* van Oktober 1922 (1922b:250).

100 Ook in *Die Huisgenoot* van Augustus 1921 word genoem dat Maré die Hertzogprys vir 1919 gekry het. Theunissen (1954:65) sê dit is die werk wat “in 1919 die louere wegdra”, maar die toekenning is in 1920 gemaak vir 1919-werk.

In *Die Hertzog-Taalfonds* (ZAATLK s.j. b:2) merk Engelenburg op dat daar in Desember 1920 ’n prys van £70 aan Leon Maré toegeken is. Die Hertzogprystoekeningstabel agterin hierdie holograaf (bladsy 11), asook die finansiële state vir die tydperk 1 Augustus 1920 tot 31 Julie 1921 (SAATLK s.j. a:36), toon ’n Hertzogprysuitbetaling van £70.2.0.

Op die volgende bladsy in *Die Hertzog-Taalfonds* (ZAATLK s.j. b:3) beweer Engelenburg verkeerdelik dat hierdie finansiële state ’n prys van £75 aantoon. (Die inskrywing net bô dié van die Hertzogprys is £75, naamlik die Akademiesekretaris se salaris.) Daar kan aangeneem word dat Maré wel £70 as prys ontvang het, soos te kenne gegee in Malherbe se gelukwensingsbrief aan hom (KOR 6/4: 23 Desember 1920).

In 1920 word die versameling sketse inderdaad gepubliseer onder die titel *Ou Malkop*, en die toneelstuk afsonderlik as *Jonge Du Pree*. Agterin *Die Hertzog-Taalfonds* (ZAATLK s.j. b:11) se pryswenerskolom staan dat Maré die prys gekry het vir *Ou Malkop*. Dit is egter nie onder dié naam in 1919 as publikasie ingestuur vir beoordeling nie, maar wel as manuskrip getiteld *Ag Afrikaanse Sketse en Verhale*.¹⁰¹ Ook 'n *Esau* deur Grosskopf is vir die eerste keer in 1920 gepubliseer¹⁰² en as manuskrip voorgelê vir hierdie Hertzogprys. M.P.O. Burgers wys inderdaad daarop dat 'n *Esau* reeds in 1919 geskryf is (1960:316).

E.C. Pienaar (1921:378) beskou *Ou Malkop en ander Afrikaanse Sketse en Verhale* in *Die Huisgenoot* van Januarie 1921 as “in baie opsigte teleurstellend”.¹⁰³ Die bespreking word soos volg afgesluit:

Die Akademie het hierdie werk met die Hertzogprys vir 1920¹⁰⁴ bekroon. As dit enkel bedoel is as 'n aanmoediging vir werk wat ongetwyfeld sekere verdienstes besit, dan het ek daar vrede mee. Maar as hierdie onderskeiding moet geld as bewys van eersterangswerk, dan gaan ek daar beslis nie mee akkoord nie.

Volgens Nienaber was *Ou Malkop* die beste teks wat bekroon kon word en verdedig, soos die 1917/1918-toekenning, ook hierdie toekenning deur te sê die Akademie kon nie “beter boeke in 'n betrokke tydperk bekroon as daar nie beter boeke was nie” (1965a:106) (kyk bladsy 61). Omdat die skenkingsakte (Reitz 1914:3) uitdruklik bepaal dat slegs “werk van de eerste rang” beloon sal word, **is hier dus weer eens afgewyk van die bepalings.**

Onderstaande werke van dramatiese aard is in 1919 gepubliseer, maar is nie in 'n anonieme formaat aan die Hertzogpryskeurkommissie voorgelê nie:

---

101 Die feit dat Maré as 1919-wenner aangewys is vir die werk wat in 1920 gepubliseer is as *Ou Malkop*, veroorsaak dat die verskyningsdatum van *Ou Malkop* soms verkeerdelik aangedui word as 1919 (Dekker s.j.:142 en Antonissen 1964:150). Kannemeyer (1984:183) dui egter die jaar van publikasie korrek aan as 1920. In *Die Huisgenoot* (Januarie 1921:378) bespreek Pienaar hierdie boek en dui die publikasiedatum aan as 1920.

102 'n Aankondiging en bespreking van hierdie 1920-publikasie is te vind in *Die Huisgenoot* van onderskeidelik September 1920 (207) en Mei 1921 (35-36).

103 Theunissen (1954:65) huldig dieselfde mening.

104 Maré het in 1920 die prys gekry vir 1919-werk.

Botha, A.C.

Vrijerige Jan (Het Westen)

Langenhoven, C.J.

Die onmoontlike tweeling: 'n klugspelletjie (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.).¹⁰⁵

3.2.5.2 Kommissie vir Taal en Lettere 1919/1920

Soos vir die 1918/1919-periode, het die 1919/1920-Kommissie vir Taal en Lettere¹⁰⁶ bestaan uit prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. J. Kamp (Potchefstroom), prof. dr. D.F. Malherbe en prof. A. Francken (albei van Bloemfontein),¹⁰⁷ asook prof. J.J. Smith (Stellenbosch) (ZAATLK 1920:6, 24, 36). Francken en Smith het ook gedurende hierdie tydperk gedien op die Keurkommissie vir die Hertzogprysbeoordeling. Die Kommissie vir Taal en Lettere se verslag word tydens die elfde jaarvergadering, gehou in die Raadsaal van die stad Pretoria op 20 Desember 1920, voorgelees deur Le Roux, en so deur die Raad bekragtig (ZAATLK 1922:49):

U Kommissie se hoofwerkzaamheid bestaan uit die beoordeling van ingekome boekwerke. Daar sodanige werke nie ontvang is sedert die laaste sitting [tiende jaarvergadering – Januarie 1920] nie en daar geen geleentheid was om in ander rigting werksaam te wees nie, val daar niks mee te deel nie. 'n Deel van U Kommissie was belas met die beoordeling van stukke vir die Hertzog-Fonds, terwyl 'n ander deel besig is met die spelreëls en woordelys, maar die ondervinding opgedaan wys stellig daarop hoe wenselik dit is om die werksaamhede van ons Akademie onder verskillende fakulteite te verdeel, net so as ook met ander Akademies die geval is.

Smith, Francken en Celliers was op die Kommissie wat die 1919-Hertzogprysinskrywings moes beoordeel. Met die “deel” van die Kommissie vir Taal en Lettere wat dus daarmee belas was,

---

105 Ook opgeneem in C.J. Langenhoven se *Versamelde werke* (1933) en later in *Die laaste van die takhare en ander verhoogstukke* (1971).

106 Hier word die naam vir die eerste keer in Afrikaans aangedui as die Kommissie vir Taal en Lettere. Tog word daar in publikasies hierná nie konstant gebly by die Afrikaanse naam nie. Die verwysing na die *Kommissie voor Taal en Letteren* kom nog dikwels voor. Voortaan, totdat 'n verdere naamsverandering intree, sal egter verwys word na die Kommissie vir Taal en Lettere. (Kyk ook voetnota 30 op bladsy 39.)

107 Nienaber (1965a:39) dui Besselaar, en nie Francken nie, aan as lid van die Kommissie. Elke jaarboek handel oor 'n bepaalde jaar en het telkens voorin 'n lys van, onder andere, die lede wat in die Kommissie vir Taal en Lettere gedien het. Neem as voorbeeld *Jaarboek X* (ZAATLK 1920) wat handel oor die jaar 1919. Die vraag ontstaan of die Kommissie wat voorin aangedui word, die Kommissie vir die 1918/1919-, of vir die 1919/1920-tydperk was. 'n Patroon ontstaan wanneer al die jaarboeke in berekening gebring word, naamlik dat die name voorin dié is van kommissielede vir die jaar waarvoor in die jaarboek verslag gedoen word, en die volgende jaar, dit wil sê, die name van die Kommissie soos verkies tydens die mees onlangse vergadering. Volgens patroon kan uit *Jaarboek X* (1919) afgelei word dat Francken wel vir die jaar 1919/1920 op die Kommissie was, terwyl Nienaber vermoedelik *Jaarboek XI* (1920) (ZAATLK 1922) as bron gebruik het, die name voorin geïnterpreteer het as verwysend na kommissielede vir 1919/1920 in plaas van 1920/1921, en sodoende vir Besselaar noem as kommissielid in plaas van Francken.

word bedoel Francken en Smith, en waarskynlik nié D.F. Malherbe, Besselaar en Kamp, soos Nienaber beweer nie (1965a:39).¹⁰⁸

Uit die Kommissie se genoemde verslag blyk die behoefte aan besinning oor die werksaamhede van die verskillende kommissies. Die prysvrae is in 1918 opgeskort en sedert Julie dieselfde jaar tot en met hierdie Desember 1920-jaarvergadering, het die Kommissie vir Taal en Lettere geen werk ontvang met die oog op toeseëging van Akademiesteun nie.

3.2.6 1920/1921 en 1921/1922

3.2.6.1 Die 1920/1921- en 1921/1922-Hertzogprys

Jaarboek XI (1920) (ZAATLK 1922) dek die Akademie se 1920-werksaamhede en *Jaarboek XII (1922)* (SAATLK s.j. a) die 1922-aktiwiteite. Geen amptelike publikasie oor 1921 is beskikbaar nie. Selfs nie in die holograaf *Notulen van de Raad van de Zuid Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst 1911-1922* (ZAATLK s.j. a) is inligting oor 1921-werksaamhede te vind nie. Die elfde Akademiejaarvergadering het plaasgevind op 20 Desember 1920, maar gedurende 1921 was daar geen algemene vergadering nie. Die twaalfde jaarvergadering vind eers plaas op 12 Julie 1922 in die Appèlhof in Bloemfontein. Inligting oor 1921 is gevolglik skaars.

Punt 3 van die Akademierraadsverslag soos voorgelê aan die 1922-Jaarvergadering, lui (SAATLK s.j. a:23):

De Raad betreurt het **te moeten meedelen**, dat de prys voor het Hertzogfonds niet toegekend is kunnen worden voor de jaren 1920 en 1921. De ingekomen stukken voldeden niet aan de vereisten gesteld door de Schenkingsakte, welke bepaalt dat de prys slechts toegekend mag worden aan werk waarvan de gehalte tot de eerste rang behoort.

(Ek benadruk.)

---

108 Agterin *Die Hertzogprys 50 jaar* (Nienaber 1965a:162) verskyn 'n tabel van Hertzogprystoekennings. Uit die inligting by elke jaar kan afgelei word dat die jaartal dui op die jaar waarin die werke verskyn het, of ingestuur is vir beoordeling:

- by die jaar 1919 plaas Nienaber 'n vraagteken waar die name van die Keurkommissie moet staan;
- Malherbe, Besselaar en Kamp word beskou as die waarskynlike beoordelaars van die 1920-werk.

In dieselfde publikasie, by die bespreking van die Letterkundige Kommissie se doel, funksie, aanstelling en samestelling, skryf Nienaber (1965a:39):

- Malherbe, Besselaar en Kamp was die waarskynlike beoordelaars van die prys vir die jaar 1919;
- die lede wat gedien het in die Kommissie vir die 1920-toekenning, is onbekend.

Nienaber skep dus verwarring met betrekking tot die jaar waarin hierdie drie lede waarskynlik die oordeel moes vel oor die Hertzogprystoekenning. Tog het hulle nié die beoordeling van die 1919-werk waargeneem nie, en dui die inligting in Nienaber se boek waarskynlik daarop dat D.F. Malherbe, Besselaar en Kamp vermoedelik die beoordelaars was vir die 1920-werk. Indien dit die geval is, kan die tabel agterin Nienaber se boek as korrek beskou word wat hierdie saak betref, en nié die inligting op bladsy 39 nie.

Dit is onbekend of hierdie mededeling van die Akademiesekretaris noodwendig daarop dui dat hulle beslis het om geen toekenning te maak nie.

Die reëlings in verband met die beoordeling is waarskynlik deur die Sekretaris gekoördineer. Volgens Nienaber (1965a:39) is dit nie bekend wie die kommissielede was wat die 1920-inskrywings moes beoordeel nie, maar in die tabel wat hy agterin sy boek verskaf (1965a:162), word aangedui dat dit waarskynlik prof. dr. D.F. Malherbe (Bloemfontein), prof. J. Kamp (Potchefstroom) en dr. G. Besselaar (Pietermaritzburg) was. Die tabel agterin Nienaber se boek kan as korrek beskou word betreffende inligting oor die Keurkommissie vir die 1919- en 1920-werk, en nie die inligting wat hy op bladsy 39 verstrek nie (kyk voetnota 108 op bladsy 76). Geen bevestiging kon egter gevind word vir die lede wat Nienaber noem as waarskynlike Hertzogprysbeoordelaars vir 1920-inskrywings nie.

Ook die kommissielede wat moes oordeel oor die 1921-inskrywings, is volgens Nienaber (1965a:39 en 162) onbekend. 'n Sterk moontlikheid bestaan egter dat die beoordeling waargeneem is deur die Akademiesekretaris, dr. W.M.R. Malherbe, en 'n persoon met die van Gie. Prof. dr. J.D. du Toit, visevoorsitter van die Akademiesekretaris (SAAWEK 1959:157), skryf op 29 Mei 1922 aan W.M.R. Malherbe (KOR 7/2):

Ek is heeltemal tevrede dat u met Dr. Gie die Hertzog-stukke beoordeel, en by verskil 'n derde inroep.

'n Lid van die Akademiesekretaris keur dus weer skriftelik die Sekretaris se voorstel goed in verband met die vakkundiges wat die Hertzogprysbeoordeling moes waarneem.

In *Jaarboek XII (1922)* wat die Akademie se 1922-werksaamhede dek, verskyn die naam van dr. S.F.N. Gie van Stellenbosch in die ledelys (SAATLK s.j. a:6). Hy was 'n historikus wat in 'n brief gedateer 9 Februarie 1925 aan die Akademiesekretaris skryf in verband met 'n ander saak (KOR 11/2). Of dit hy is van wie daar melding gemaak word in verband met die Hertzogprysbeoordeling, is onseker.

Geen lys is beskikbaar van werke (dus ook dramas) wat gedurende 1920 en 1921 **ingestuurd** is vir Hertzogprysbeoordeling nie. Volgens argiefdokumente het ene Casper du Plessis in 'n brief gedateer 16 Desember 1921 aan die Akademiesekretaris geskryf in verband met sy inskrywing *Naberou is galberou* (KOR 7/1). Hy noem dat hy gepoog het om die spelreëls te gebruik wat deur die Akademie neergelê is, hoewel hy soms probleme daarmee ondervind het. Op 21 Desember 1921 doen F. Bosman van Dorpstraat, Stellenbosch, navraag in verband met sekere

voorwaardes vir inskrywing (KOR 7/1), maar of hy wel werk ingestuur het met die oog op die Hertzogprys, is onbekend.

Die volgende werke van dramatiese aard is wel in 1920 **gepubliseer**:

Besembos. (ps. van Danie Smal)	<i>Nie alles goud wat blink nie: toneelstuk in drie bedrywe</i> (Van Schaik)
Grosskopf, J.F.W.	<i>'n Esau: bosveld-drama in vier tonele</i> (Nasionale Pers)
Heese, Japie. (ps. van Jacob de Villiers)	<i>Die oubaas gekul</i> (Paarlse Drukkers Maatskappy)
Leipoldt, C. Louis.	<i>Jannie</i> ¹⁰⁹
Maré, Leon.	<i>Jonge Du Pree: toneelstuk in drie bedrywe</i> (Van Schaik)
Van den Heever, C.M.	<i>Ek kom dadelik!</i> ¹¹⁰

Sowel die drama *Jonge Du Pree* as *'n Esau* het as dramamanuskripte egter al in aanmerking gekom vir die Hertzogprys wat toegeken is vir 1919-werk (kyk bladsy 70-73).

Onderstaande dramas is in 1921 **gepubliseer**:

Brink, M.J.	<i>Die diamantkoors of Einde goed, alles goed: toneelstuk in 5 bedrywe</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy) ¹¹¹
Langenhoven, C.J.	<i>Vrouetrou</i> (Nasionale Pers) ¹¹²
Malherbe, D.F.	<i>Koringboere</i> (Nasionale Pers) ¹¹³
Theron, W.M.	<i>Spoke</i> (J.H. de Bussy).

---

109 Hierdie drama is gepubliseer in *Helikon* 1(3), 28 Februarie 1952. Ook opgeneem in Gerhard J. Beukes se *Nuwe eenbedrywe* (1952) en in F.W. Strydom se *Die rooi duiwel se as en ander eenbedrywe* (1966).

110 Hierdie werk is gepubliseer in *Helikon* 4(20), Junie 1955.

111 Volgens *Die Huisgenoot* (Februarie 1922:426) is die toneelstuk al jare tevore geskryf, maar eers in 1921 gepubliseer.

112 Ook opgeneem in C.J. Langenhoven se *Versamelde werke* (1933).

113 Op 23 September 1924 skryf J.F.W. Grosskopf aan Preller en noem dat hy die volgende dag met 'n studentetoneelgeselskap sou vertrek om in tien dae sewe opvoerings van Malherbe se *Koringboere* te gee – tot sover as Willowmore (KOR 11/3).

In 1921 en 1922 is egter geen Hertzogprystoekennings gemaak vir tekste wat onderskeidelik in 1920 en 1921 gepubliseer is nie.

Vanaf 1915 tot 1922 is die rente op die Hertzogfonds dus net drie keer gebruik: toekennings vir werke van die jare 1915, 1917 en 1919.

3.2.6.2 Kommissie vir Taal en Lettere 1920/1921 en 1921/1922

Die Kommissie vir Taal en Lettere “voor het jaar 1921”, soos verkies deur die Akademieraad (ZAATLK 1922:20), én vir die 1921/1922-tydperk (SAATLK s.j. a:7), het bestaan uit prof. dr. T.H. le Roux (konvenor – Pretoria), prof. J. Kamp (Potchefstroom), prof. dr. D.F. Malherbe en prof. A. Francken¹¹⁴ (albei van Bloemfontein), prof. J.J. Smith (Stellenbosch) en dr. G. Besselaar (Pietermaritzburg).¹¹⁵ Slegs Besselaar het nuut bygekom. Al die ander lede het ook in die 1918/1919- en 1919/1920-Kommissie gedien. Kamp, Malherbe en Besselaar het waarskynlik ook gedien in die Keurkommissie vir die 1920/1921-Hertzogprys.

Le Roux skryf op 13 Junie 1922 aan W.M.R. Malherbe (KOR 7/3):

Daar is niks te rapporteer oor die Kommissie vir Taal en Lettere nie. Die formele rapportjie sal ek jou stuur wanneer dit geteken is deur die ander lede, wat ek almal op die senaatsitting sal sien. Daar het geen boeke ingekom vir ons beoordeling nie, en verder was daar geen werksaamhede wat ons daar aanhangig gemaak het nie. Trouwens so ’n Kommissie het niks te doen behalwe boeke te beoordeel nie, en dis ook nie jammer nie, want iedereen het sy hande meer as vol. Jy weet daardie prysvrae van vroeër, wat eenvoudig vir ons ekstra opstelle beteken het, is volgens besluit gelukkig afgeskaf, hoewel dit nog in die statute staan.

Op 7 Julie 1922 rig Le Roux weer ’n brief aan die Sekretaris waaruit sy onvergenoegdheid blyk met die situasie waarin die Kommissie vir Taal en Lettere verkeer (KOR 7/3):

Kyk, ek stuur die rapport van die Kommissie vir Taal en L., natuurlik ’n bloot formele iets. Iedereen is veel te besig met eie werk, die afstande staan teen ons, werke ter beoordeling is nie ontvang nie. ’n mens [sic] voel dat die werksaamhede van so ’n Kommissie anders moet wees, as hy tenminste reg van bestaan het, maar hoe?

---

114 Francken se naam is uitgelaat voorin *Jaarboek XI (1920)* (ZAATLK 1922:7).

115 *Jaarboek XII (1922)* (SAATLK s.j. a:7) word as bron gebruik vir die 1921/1922-kommissielede se name. Alhoewel die name voorin die jaarboek volgens patroon moet dui op die 1922/1923-kommissielede, word laasgenoemde Kommissie se name in die heel eerste *Bulletin* (ZAATLK 1923a:5) (kyk bladsy 88) verstrekk, en kom dit beslis nié ooreen met dié voorin *Jaarboek XII* nie. Aangesien in *Jaarboek XI* oor die jaar 1920 verslag gedoen word, en in *Jaarboek XII* oor 1922, maar geen jaarboek spesifiek oor 1921 bestaan nie, kan afgelei word dat die name voorin *Jaarboek XII (1922)* dus by uitsondering dié is vir die 1921/1922-Kommissie, en nié die 1922/1923-Kommissie soos verwag nie.

Weer eens is geen boeke aan die Kommissie vir Taal en Lettere gestuur met die oog op Akademiesteun nie. Die amptelike verslag, onderteken deur die konvenor, T.H. le Roux, word, soos die Hertzogprysbeoordelingsverslag, deur die Akademiesekretaris tydens die twaalfde jaarvergadering (12 Julie 1922) voorgelees (SAATLK s.j. a:37):

U Kommissie het geen boeke ter beoordeling ontvang nie, en daar was geen geleentheid om in ander rigtinge werksaam te wees nie.

Sedert Julie 1918 tot Julie 1922 is geen werk ontvang met die oog op moontlike Akademiesteun nie en die prysvrae is al in 1918 afgeskaf. **Die bestaansreg van hierdie Kommissie vir Taal en Lettere kon met reg bevraagteken word.**

3.2.6.3 Voorstel om skenkingsakte te wysig

Tydens die twaalfde jaarvergadering (12 Julie 1922) word die metode van Hertzogprystoekening opnuut bespreek. Die volgende beskrywingspunt is ingedien deur advokaat C.J. Langenhoven (SAATLK s.j. a:19):

Die Akademie bespreke die wenselikheid om die jaarlikse Hertzogfondsprys vir Afrikaanse Letterkunde toe te ken, **nie op aansoek van skrywers nie**, maar *proprio motu* op verdienste en **deur keuse uit al die werke wat in die betrokke jaar verskyn het.**

(Ek benadruk.)

As gevolg van Langenhoven se afwesigheid tydens die vergadering, word die beskrywingspunt ingelei deur Preller en soos volg genotuleer (SAATLK s.j. a:25):

Spreker is al lang oortuig dat daar verandering gebring moet word in die wyse waarop die Hertzogprys van die Hertzog-taalfonds tot nog toe toegeken is. Hy beskou dit as 'n vernedering vir skrywers dat hulle as het ware om die prys moet kom aanklop. Hierdie beskrywingspunt gee aan hoe die moeilikheid opgelos moet word, en hy stel voor dat die stichter van die Fonds genader word om toe te stem in die wysiging van die skenkingsakte, **sodat die vereiste dat die letterkundige werke**, wat vir die prys in aanmerking wil kom, **ingestuur moet word, verval.**

(Ek benadruk.)

J.D. du Toit sekondeer, **die besluit word aangeneem** en aan die Sekretaris opdrag gegee om in verbinding te tree met generaal Hertzog. **Hierdie besluit sou impliseer dat alle publikasies outomaties in aanmerking kom vir die Hertzogprys, en dat die vereiste wat soms gestel is dat die skrywer tot ná die beoordeling anoniem moes wees** (kyk bladsy 67 en 84), verval.

3.2.7 1922/1923

3.2.7.1 Die 1922/1923-Hertzogprys

Hierdie belangrike besluit, geneem tydens die twaalfde jaarvergadering, vorm deel van die Akademierraadsverslag wat voorgelees is tydens die dertiende jaarvergadering, gehou in die Senaatsaal van die Universiteit van Stellenbosch op 17 Februarie 1923.¹¹⁶ In die verslag word gemeld (ZAATLK 1923a:4):

Overeenkomstig het besluit, door de algemene vergadering te Bloemfontein genomen, is de Stichter van het Hertzog-taalfonds genaderd in verband met het wijzigen van de Schenkingsakte van genoemd Fonds en is het volgende schrijven tot hem gericht:

Die brief van W.M.R. Malherbe aan generaal Hertzog, gedateer 12 Februarie 1923,¹¹⁷ word vervolgens voorgelees:

Hooggeagte Generaal Hertzog,

Deur die Kuratore van die Hertzog-taalfonds is my opgedra om die volgende versoek tot u te rig in verband met die toekenning van die prys wat elke jaar uitgelooft word.

Die Skenkingsakte van die Fonds bepaal, dat letterkundige werk wat vir die prys in aanmerking kom “in de maand December ingezonden” moet word aan die persoon of persone, deur die Raad van die Akademie daartoe aangewys. Die gevolgde prosedure was dan ook om elke jaar bekend te maak binne watter tyd en aan wie die stukke ingestuur moet word en om geen stuk vir die prys in aanmerking te laat kom nie, tensy dit ingestuur is aan die persoon of persone deur die Kuratore benoem. Die Kuratore vind egter, dat dit nie bevredigend werk nie. Die beste skrywers stuur hulle werke nie in nie, met die gevolg dat, ofskoon daar in die betreffende jare uitstekende letterkundige werke in Afrikaans verskyn het, die prys nie toegeken kon word nie, omdat die ingesonde stukke te swak van gehalte was.

Die Kuratore sou daarom graag verandering in die tot nog toe gevolgde prosedure wil bring, deur **nie meer insending van die stukke te eis nie, maar alle letterkundige werke wat in ’n bepaalde jaar in Afrikaans verskyn het, vir die prys in aanmerking te laat kom**. Die Kuratore ag dit eenparig in die belang van die Fonds en die doel waarvoor dit gestig is, en sou graag U toestemming vir die verandering wil verkry.

(Ek benadruk.)

---

116 Alhoewel *Bulletin* (ZAATLK 1923a:8) aandui dat die vergadering van 17 Februarie 1923 die veertiende algemene vergadering was, is dit foutief. Dit was die dertiende algemene jaarvergadering. Die twaalfde jaarvergadering van die Akademie het plaasgevind op 12 Julie 1922 (ZAATLK s.j. a:18) en die veertiende jaarvergadering op 16 April 1924 (ZAATLK 1924d:1). Die 1923-vergadering moes dus die dertiende jaarvergadering wees.

117 ’n Kopie van die oorspronklike brief is te vind in die Akademie-argief (KOR 8/2). Benewens ’n aantal verskilletjies in spelling, woordorde en formulering, kom dit ooreen met dit wat in *Bulletin* weergegee word.

In die brief word daarop gewys dat die skenkingsakte voorsiening maak vir dergelike veranderings (kyk bladsy 21).

Die antwoord van generaal Hertzog aan Malherbe, gedateer 15 Februarie 1923, voorgelees aan die 1923-Jaarvergadering en weergegee in die notule, lui soos volg (KOR 8/2; ZAATLK 1923a:5):

Geagte Heer en Vrind,

U skrywe aangaande die wens van die Kuratore van die Hertzogfonds dd. 12 deser, is my ter hand.

Dit kom my voor dat die wens allesins billik en in belang van die saak is. Ek het daar dus geen beswaar teen dat die Kuratore sal handel soals deur U aan die hand gegee, nl. dat **“alle letterkundige werke wat in ’n bepaalde jaar in Afrikaans verskyn het vir die prys in aanmerking sal kom”** nie.

(Ek benadruk.)

Gepubliseerde werk sou outomaties in aanmerking kom, en skrywers was nie meer verplig om werk in te stuur nie, maar of hulle nog die opsie gehad het om dit te doen indien verkies, is onseker, en dit het soms gelei tot misverstande.

Tydens die bespreking van die Akademieraadsverslag soos voorgelees aan die 1923-Jaarvergadering, merk W.M.R. Malherbe op

... dat vir die jaar 1922 vijf stukke deur hom ontvang is. **Vir 1922 geld nog die ou reëling.** Dit is nodig ’n Kommissie te benoem om die ingekome stukke te beoordeel en **rapport aan die Raad** te doen (ZAATLK 1923a:5).

(Ek benadruk.)

W.M.R. Malherbe se voorstel van drie Pretoria-akademielede, naamlik dr. F.V. Engelenburg, prof. dr. T.H. le Roux en mnr. Gustav S. Preller (konvenor) as kommissielede wat aan die Raad verslag moes doen, word tydens hierdie dertiende jaarvergadering aanvaar.¹¹⁸ **Die voorstel van en besluit oor keurkommissielede vir die Hertzogprysbeoordeling vind hierdie keer dus nie skriftelik plaas tussen die Akademiesekretaris en die Raad nie, maar tydens die jaarvergadering.** Dit kan waarskynlik daaraan toegeskryf word dat Preller ná hierdie Februarie 1923-jaarvergadering by Malherbe oorgeneem het as Sekretaris (SAATLK 1959:157) en dat die verdere reëlings in verband met kommissielede by Preller sou berus.

---

118 Die name is bevestig in ’n brief van W.M.R. Malherbe aan T.H. le Roux gedateer 19 Februarie 1923 (LK 8/2).

Ook ander voorstelle is tydens hierdie jaarvergadering aanvaar (ZAATLK 1923a:5):

- W.M.R. Malherbe stel voor dat, onder die nuwe reëling, 'n permanente Kommissie benoem moet word (Brümmer sekondeer);
- Brümmer stel die Voorsitter van die Akademie voor as *ex officio*-voorsitter van die Hertzogpryskeurkommissie en die Kommissie vir Taal en Lettere (W.M.R. Malherbe sekondeer) (let wel: **hier is nog steeds sprake van twee afsonderlike Kommissies**);
- Brümmer stel voor dat die Kommissie vir Taal en Lettere beperk word tot vier lede (minister F.S. Malan sekondeer).

In verband met die Hertzogprys skryf W.M.R. Malherbe op 21 Maart 1923 aan Preller (KOR 8/3):

Ek stuur jou onder afsonderlike koeverte vyf manuskripte wat vir 1922 ingekom het vir die Hertzogprys. **Dr. Engelenburg, le Roux** [sic] en **jy** is benoem as Kommissie om die stukke na te sien. Soos jy seker al uit die notule gesien het, **word in vervolg die stukke nie meer ingestuur nie**. Die Kommissie bestaande uit die Voorsitter van die Akademie as Konvener en die Kommissie vir Taal en Lettere (die voorsitter en die lede van daardie Kommissie **vorm 'n nuwe Kommissie**) sal in vervolg **die letterkundige werke in Afrikaans wat elke jaar tussen 1 Januarie en 31 Desember verskyn nagaan** en die stuk die prys toeken wat in aanmerking behoort te kom. Jy sien dus: **dit geld voortaan stukke wat reeds verskyn het in die jaar waarvoor die prys beskikbaar is**. Hoe hulle die saak gaan inrig, is hulle saak, daaromtrent het die vergadering hom nie uitgelaat nie.

(Ek benadruk.)

Malherbe interpreteer die nuwe Hertzogprysreëlings dat skrywers nié die opsie sou hê om werk in te stuur nie, en dat net gepubliseerde werk in aanmerking kom. **Die Kommissie sou self moes kennis neem van alle werk wat beoordeel kon word.**

Le Roux is later vervang deur prof. J. Kamp van Potchefstroom (Nienaber 1965a:162). In *Bulletin I(5)* (ZAATLK 1923e:6-7)¹¹⁹ word as lede van die Keurkommissie vermeld dr. F.V. Engelenburg (Pretoria), prof. J. Kamp (Potchefstroom) en G.S. Preller (Pretoria). Preller laat Kamp in Potchefstroom op 11 Mei 1923 per brief weet (KOR 8/4):

---

119 Die *Bulletin* van Julie 1923 word aangedui as nommer 4, en dié van September 1923 as nommer 5. Gevolglik heers onduidelikheid oor die nommer van die Augustus 1923-uitgawe. (Al drie uitgawes is ook gemerk Deel I). Op die kopie beskikbaar in die Staatsbiblioteek, is die nommer van die Augustus-uitgawe met die hand verander vanaf, wil dit voorkom, moontlik 'n nommer 3, na nommer 6. Dit skep verwarring aangesien Julie, Augustus en September dus onderskeidelik deel 4, 6 en 5 is. Nienaber (1965a) verwys na die Augustus-uitgawe as nommer 5 (onder andere op bladsy 20, 49 en 50), en so word dit ook ingeskryf in die pryswennerstabel agterin *Die Hertzog-Taalfonds* (ZAATLK s.j. b:11). In die tweede *Bulletin* wat gedurende Maart 1924 verskyn (ZAATLK 1924c:10), word die Augustus-uitgawe van 1923 ook aangedui as nommer 5. Preller verwys die persone wat in 1922 werk ingestuur het vir die Hertzogprys, na die uitslae en kommentaar soos dit verskyn in die *Bulletin* van Augustus 1923, en noem dit nommer 5 (KOR 9/2: 17 Januarie 1924 – Akademiesekretaris aan Dirk Mostert, mnr. A.J. van der Walt, mnr. A.J. Botha, mej. Maria J. Vorster en mej. Helena van der Walt). Ook D.F. Malherbe noem in 'n brief aan Preller, gedateer 16 November 1926, die Augustus-uitgawe nommer 5 (Nienaber 1965a:22). Om verwarring uit te skakel, word die Augustus-uitgawe vir die doeleindes van hierdie proefskrif beskou as deel I, nommer 5 (ZAATLK 1923e), en die September-uitgawe as deel I, nommer 6 (ZAATLK 1923f).

Onder afsonderlike, aangetekende omslag word U toegestuur die opstelle, soos ons dit van dr. [W.M.R.] Malherbe ontvang het, ingestuur vir die Hertzog-prijs 1922. Tegelyk hiermee stuur ik U tewens die rapport van dr. Engelenburg daaroor, waarbij ik mij aansluit.

Ik sal blij wees om die opstelle so gou molik van U terug te ontvang, tesame met uw rapport.

In *Bulletin I(5)*, Augustus 1923 (ZAATLK 1923e:6-7) word ook genoem dat die laaste vyf inskrywings ontvang is.

Die **deelnemingsvoorwaardes** vir Hertzogfondsprysinskrywings **vir die jaar 1922** – ’n kennisgewing onderteken deur W.M.R. Malherbe – **het nog soos volg daar uitgesien** (KOR 7/1):

1. ’n Prys van Sewentig Pond Sterling word beskikbaar gestel vir die beste letterkundige werk in Afrikaans, wat by my, die Sekretaris van die Suidafrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns **ingestuur moet word** binne die tyd hieronder nader aangegee.
Alleen eerste rangswerk kom vir die prys in aanmerking.
2. Die ingestuurde stukke moet geskryf wees net op een kant van die papier in **duidelik leesbare handskrif** of **masjienskrif**. Die stukke mag ook **gedruk** wees, en dan op altwee kante van die papier.
Geen stuk, wat reeds aan die publiek beskikbaar gestel is of in die pers of tydskrifte bespreek is, kom vir die prys in aanmerking nie.
3. **Die ingestuurde stukke mag nie onderteken wees nie.** Die naam van die skrywer moet saamgestuur word in ’n geslote koevert wat ook ’n verklaring van die insender bevat dat die stuk is eie oorspronklike werk van die insender.
Die koeverte word eers oopgemaak nadat beslis is of, en so ja, aan watter stuk die prys toegeken sal word. Ter identifikasie moet sowel as die koevert, vooraan buite op, as op die stuk, bo aan op die eerste bladsy, voorsien wees van ’n spreuk.
4. **Al die ingestuurde stukke word aan die insenders teruggestuur.** Daarvoor moet voldoende posseëls bygevoeg word.
5. Die skrywer van die bekroonde stuk behou die kopiereg daarvan. Hy kan die stuk vir sy eie rekening uitgee of daarmee handel naar verkiesing.
6. Met uitsondering van Suidafrikaanse studente wat in die buiteland gevestig is vir die voortsetting of voltooiing van hulle studies, kan alleen persone wat in Suidafrika woonagtig is meeding vir die prys.
7. Die meedingende stukke moet in die besit wees van die Sekretaris van die Akademie (Posbus 273, Pretoria) voor of op 31 Desember 1922.
8. Deelnemers moet hulle onvoorwaardelik neerleg by die beslissing van die Akademie.

Die voorwaardes gestel vir die 1922-inskrywings verskil in sekere opsigte van dié wat geldig was vir byvoorbeeld die 1919-werke (kyk bladsy 67). Uit die veranderinge wat ingetree het, kan afgelei word dat kennis geneem is van die eerste twee besware gelug deur G.R. von Wielligh in *Die Huisgenoot* van Februarie 1920 (bladsy 68):

- Waar daar vir die 1919-inskrywings verwag is dat van “masjieneskriif” gebruik gemaak moet word, is die bepaling in 1922 dat “duidelik leesbare handskrif of masjieneskriif” aanvaarbaar is.
- By die 1922-regulasies word bygevoeg:
  - ▶ dat gedrukte werk ook in aanmerking kom, met uitsondering van stukke wat reeds aan die publiek beskikbaar gestel is of in die pers of tydskrifte bespreek is;
  - ▶ dat al die stukke na die insenders toe teruggestuur sal word indien posgeld verskaf word;
  - ▶ dat die skrywer van die bekroonde stuk die kopiereg daarvan behou, en
  - ▶ dat deelnemers hulle onvoorwaardelik moet neerlê by die Akademiebeslissing.
- Die 1919-voorwaarde dat skrywers hulle stiptelik moet hou by die spelreëls soos vasgestel deur die Akademie, word nie herhaal nie.

Vir die 1922-inskrywings sou skrywers nog steeds anoniem bly totdat die beoordeling afgehandel is, ongeag Von Wielligh se derde opmerking dat die gebruik van ’n skuilnaam onnodig is (kyk bladsy 68).

Die 1922-inskrywings blyk, op een uitsondering na, prosa van swak gehalte te wees. 5

In ’n skrywe aan Preller, gedateer 9 Augustus 1923, noem Kamp die inskrywings “beschamend” (KOR 8/5). Selfs die beter inskrywing het nog skaafwerk gekort. Na aanleiding van die Hertzogprysbeoordelingslede (Engelenburg, Kamp, Preller) se verslae, publiseer Preller in die *Bulletin* van Augustus 1923 (ZAATLK 1923e:6-7) die volgende besluit:

Ingevolge hierdie rapport van die Kommissie, werd derhalwe besluit om vanjaar g’n prys toe te ken nie.

Dit is onbekend of hierdie besluit geneem is deur die Raad of deur Preller. Aangesien die 1923-jaarvergadering reeds op 17 Februarie plaasgevind het, en die volgende een eers op 16 April 1924 gehou is, kan afgelei word dat die besluit oor die Hertzogprys nie vir kennisname aan die Jaarvergadering voorgelê is nie.

Geen manuskrip van ’n drama is ingestuur vir beoordeling nie. Die volgende werke is in 1922 gepubliseer, maar sou nie in aanmerking kon kom nie aangesien die skrywers nie anoniem sou wees nie:

- Celliers, Jan F.E. *Reg bo reg of Die doel heilig die middele: Afrikaanse toneelspel in vyf bedrywe* (Van Schaik)
- De Waal, P. *Ongeswaai* (Nasionale Pers)
- Malherbe, D.F. *Die blom van Orleans: sangspel*¹²⁰ (die enigste toneelstuk wat opgeneem is in *Rivier en veld*) (Nasionale Pers)
- Moll, A.M. *Die seun van die bywoner* (Nasionale Pers).

Jaarboek I tot XII van die Akademie het jaarliks verskyn vanaf 1910 tot en met 1922, met die uitsondering van 1921. Eers weer vir die jare 1938/1939 het 'n jaarboek die lig gesien – genommer *XIII*.¹²¹ Vandat Preller in Februarie 1923 by W.M.R. Malherbe oorgeneem het as Sekretaris, is Akademienuus nie meer opgeneem in 'n jaarboek nie, maar in 'n publikasie getiteld *Bulletin* (soms gespeld *Bulletien*). Hierdie nuusblad het verskyn vanaf April 1923 tot September 1925, en weer, op ongereelde basis, vanaf November 1930 tot Desember 1937.¹²²

Preller plaas die oorspronklike *Schenkingsbrief* in die tweede uitgawe van *Bulletin*, Mei 1923 (ZAATLK 1923b:3-4), en merk in 'n voetnota op (ZAATLK 1923b:4):

Die nuwe regeling tree vanjaar [1923] in werking, sodat voortaan nie meer **gevra** sal word om insending van werke nie, maar **uitgewers en skrywers** gedurende die jaar **gepubliseerde werke** aan die Sekretaris **sal instuur**.

[Ek benadruk.]

Hierdie interpretasie van Preller sou kon beteken dat die onus op **uitgewers**¹²³ geplaas is om die Akademie op hoogte te bring van publikasies wat in aanmerking sou kom vir die prys, maar dat skrywers self ook nog die opsie sou hê om werk in te stuur.

Ook in die *Bulletin* van Augustus 1923 (ZAATLK 1923e:6-7) kom die briefwisseling met Hertzog en die **nuwe prosedure** ter sprake, en word genoem dat daar

---

120 Weens die feit dat dit 'n sangspel is, sou dit waarskynlik nie in aanmerking kon kom nie.

121 Die nuwe reeks *Jaarboeke* is vanaf 1961 jaarliks gepubliseer tot en met die opskorting daarvan in 1990.

122 *Bulletin* het in 1923 maandeliks verskyn vanaf April tot September, en gedurende 1924 in Januarie, Maart (twee uitgawes), April, Mei, Augustus, September en November; die 1925-uitgawe is gepubliseer in Februarie, Junie, Julie en September. Dit vorm deel I, nr. 1-18. Daarna is die blad sporadies gepubliseer vanaf November 1930 tot Oktober 1932 (deel II, nr. 1-8), Junie 1933 tot November 1934 (deel III, nr. 9-16), April 1935 tot Desember 1936 (deel IV, nr. 1-8) en Desember 1937 (deel V, nr. 1).

123 Raadpleeg eindnota 20 op bladsy 522 in verband met die rol van uitgewers.

... voortaan **nie meer gevra** [sal] word om **insending** van opstelle vir die Hertzog-prys, **soos tothiertoe gedaan** werd, maar **alle letterkundige werke** wat gedurende die jaar verskyn, vir die prys in aanmerking kom.

Die Raad van die Akademie sal nog nader in oorweging neem hoe dit in besonderhede gereel [sic] moet word, en waarskynlik sal hy verlang, dat skrywers van werke wat reken dat dit in aanmerking kan kom vir die prys, **hulle werke** aan die Sekretaris **moet opstuur**. Inmiddels word lede en ander belangstellendes gevra om kennis te neem van die wysiging, en nie meer te verwag dat daar **gevra** sal word om **insending van opstelle** nie.

(Ek benadruk.)

Die herhaalde stelling dat daar voortaan nie meer gevra sou word om insending van werke/opstelle nie, kon dalk verwys na advertensies in *Die Huisgenoot* wat die Hertzogprys onder aandag van die publiek gebring het, byvoorbeeld in die uitgawes van Augustus 1919, September 1920 en Februarie 1922. Tog het daar ná hierdie Mei- en Augustus 1923-*Bulletins* weer kennisgewings in verband met die Hertzogprys verskyn in, onder andere, *Bulletin* (kyk bladsy 94), *Die Huisgenoot* (kyk bladsy 103) en *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns* (kyk bladsy 113 en 127). 'n Ander moontlike verklaring vir die stelling is dat skrywers vroeër soms letterlik by monde gevra is om werk voor te lê vir beoordeling,¹²⁴ en dat Preller die nuwe reëling aanvanklik vertolk het as sou dit beteken dat skrywers nie meer direk gevra sal word om werk in te stuur nie, maar sêlf die inisiatief moes neem om werk in te stuur. **Alle werk wat gedurende 'n bepaalde jaar gepubliseer is, het dus nie aanvanklik outomaties in aanmerking gekom vir die prys nie.**

Hierdie vertolking van die **gewysigde prosedure** soos weergegee deur Gustav Preller, die Akademiesekretaris, is moeilik verklaarbaar:

- In die afwesigheid van Langenhoven was dit juis Preller wat die beskrywingspunt ingelei het dat die vereiste verval dat letterkundige werke wat vir die prys in aanmerking wil kom, ingestuur moet word (SAATLK s.j. a:25) (kyk bladsy 80);
- W.M.R. Malherbe het in sy brief van 21 Maart 1923 uitdruklik aan Preller te kenne gegee dat stukke in die vervolg nie meer ingestuur word nie (KOR 8/3) (kyk bladsy 83);
- Die verkeerde vertolking van die nuwe prosedure blyk uit die *Bulletin* van Mei en Augustus 1923. Tog plaas Preller al in die heel eerste *Bulletin*, April 1923 (ZAATLK 1923a:5), die notule van die jaarvergadering waartydens die brief van generaal Hertzog voorgelees is

---

124 In 1912 is daar voorgestel dat prysvrae uitgeskryf en bekwame persone gevra word om werke in te stuur (ZAATLK 1913a:35-36). Dit het blykbaar ook gebeur met die Hertzogprys. In *Die Huisgenoot* van 26 Maart 1965 meld L. Goosen, die argivaris van die S.A. Akademie, in 'n berig oor die Hertzogpryswenner Leon Maré:

Dr. W.M.R. Malherbe, die bekende regsgeleerde wat verlede jaar [1925] oorlede is, het die jong Leon aangemoedig om te skryf. ... Ook as Akademiesekretaris het dr. Malherbe hom herhaaldelik versoek om in te skryf vir die Hertzogprys.

waarin hy toestemming gee dat alle letterkundige werke wat in 'n bepaalde jaar in Afrikaans verskyn het, vir die prys in aanmerking sal kom (kyk bladsy 82).

3.2.7.2 Kommissie vir Taal en Lettere 1922/1923

Tydens die dertiende jaarvergadering, 17 Februarie 1923, is die volgende persone benoem tot lede van die Kommissie vir Taal en Lettere: dr. G. Besselaar, proff. D.F. Malherbe, T.H. le Roux en J.J. Smith (KOR 8/2: 19 Februarie 1923 – Akademiesekretaris aan T.H. le Roux; ZAATLK 1923a:5). Soos besluit, was dr. Engelenburg die *ex officio*-voorsitter van die Kommissie vir Taal en Lettere – die eerste keer sedert 1914/1915, dit wil sê na agt beoordelingsperiodes, dat Le Roux nie die konvenor was nie. Twee persone, naamlik Engelenburg en T.H. le Roux,¹²⁵ het vir die 1922/1923-termyn gedien in sowel die Kommissie vir Taal en Lettere as die Hertzogpryskeurkommissie. Geen verslag in verband met hierdie Kommissie se werksaamhede kon egter opgespoor word nie.

3.2.8 1923/1924

3.2.8.1 Die 1923/1924-Hertzogprys

Die Hertzogprys vir 1923-werke is bespreek tydens die Akademierraadsvergadering van 14 Maart 1924 (ARN in KOR 9/1; ZAATLK 1924c:10). Preller, die Akademiesekretaris, berig soos volg daaroor in die tweede Maart-*Bulletin* van 1924 (ZAATLK 1924c:10),¹²⁶ terwyl die 1924-jaarvergadering eers op 16 April plaasgevind het:

Ooreenkomstig besluit van die laaste Jaarvergadering [17 Februarie 1923], en die toestemming van genl. Hertzog, (Vgl. *Bulletin I*, bl. 4, en *Bulletin 5* bl. 6) werd vir 1923 nie spesiaal **gevra** om insending van opstelle nie, maar dit aan die **inisiatief van skrywers oorgelaat** om hul **gedrukte boekwerke in te stuur**.

(Ek benadruk.)

Niks word gerep oor die rol van uitgewers of die onus wat op die Hertzogprysbeoordelingskommissie gerus het om sêlf op hoogte te kom van publikasies nie. Teenwoordig by hierdie Akademierraadsvergadering waartydens dié verkeerde vertolking verleen is aan die veranderde prosedure, was drr. Engelenburg (Voorsitter), H.D. van Broekhuizen, N.M. Hoogenhout en Gustav Preller self (ZAATLK 1924c:1).

---

125 Le Roux is as lid van die Keurkommissie vir die Hertzogprys later vervang deur Kamp (kyk bladsy 83).

126 *Bulletin I(8)* én *I(9)* het in Maart 1924 verskyn.

Preller merk verder op (ARN 1924: 14 Maart in KOR 9/1; ZAATLK 1924c:10):

Die betreffende keurkommissie konstateer, dat die ingesonde boekwerke nie vir die prys in aanmerking kom nie, maar gee in oorweging of dergelyke boeke nie op ander wyse erken kan word nie.¹²⁷

Nienaber (1965a:162) dui aan dat die Keurkommissie bestaan het uit dr. F.V. Engelenburg as *ex officio*-voorsitter, asook proff. G. Besselaar (Pietermaritzburg), D.F. Malherbe (Bloemfontein), T.H. le Roux (Pretoria) en J.J. Smith (Stellenbosch). Geen ander bron ter bevestiging van hierdie name kon gevind word nie. Wat wél opgespoor kon word, is die brief waarna Nienaber verwys in *Die Hertzogprys vyftig jaar* (1965a:50), naamlik dié van die Sekretaris aan J. Kamp (KOR 9/2: 14 Januarie 1924), waarin Van Bruggen (J.R.L.) se boek *Japie* gemeld word as Hertzogprysinskrywing. Alhoewel die boek in 1922 gepubliseer is (Dekker s.j.:156; Kannemeyer 1984:197),¹²⁸ is dit ingestuur vir die 1923/1924-toekenning. In hierdie brief merk die Sekretaris (Preller) ook teenoor Kamp op:

Dr. Engelenburg verlang dat U, hy en ik wederom optreden moeten als beoordelingskommissie.

Die woord “wederom” verwys na die 1922/1923-beoordeling wat wel waargeneem is deur Engelenburg, Kamp en Preller (kyk bladsy 83). Op 11 Februarie 1924 skryf Engelenburg aan Preller (KOR 9/3):

Op uw verzoek¹²⁹ het ik aangenomen om een der beoordelaars te zijn van *Japie*. Geliewe hiernevens mijn beoordeling en voorstel te vinden.

Dit kom dus voor asof slegs een werk ingestuur is vir beoordeling, alhoewel Preller melding gemaak het van “ingesonde boekwerke” (ek benadruk). In sy verslag (KOR 9/3: 11 Februarie 1924) beveel Engelenburg aan dat die Akademie ter aanmoediging aan J.R.L. (Kleinjan) van Bruggen ’n bedrag van

---

127 Die Akademievoorsitter, Engelenburg, stel voor dat dit gebeur by wyse van ’n medalje (ZAATLK 1924C:9).

128 Ook in *Die Huisgenoot* van April en Augustus 1923 (557; 187) word in onderskeidelik die rubriek oor nuwe publikasies wat ontvang is, en ’n bespreking deur J. du P. Scholtz, gemeld dat *Japie* in 1922 gepubliseer is – deur Swets en Zeitlinger, Amsterdam.

129 In Preller se 14 Januarie 1924-brief aan Kamp (KOR 9/2) (kyk bladsy 89) het Preller te kenne gegee dat Engelenburg verlang dat hyself, Kamp en Preller die beoordeling moes waarneem. **Uit hierdie 11 Februarie-brief van Engelenburg aan Preller blyk dit dat dit Preller self was wat die Kommissie voorgestel het.**

... vyftig p. st.¹³⁰ zal toekennen of zodanig geringer bedrag als met de financien der Akademie zal overeenkomen.

'n Sterk moontlikheid bestaan dus dat hierdie drie persone wel besluit het oor die 1923/1924-Hertzogprys en dat die name wat Nienaber (1965a:165) verskaf, dié is van die Kommissie vir Taal en Lettere (kyk bladsy 94).

Watter werk benewens *Japie* voorgelê is vir beoordeling, indien enige, is onbekend. **Vir 1923-werk is weer geen Hertzogprys toegeken nie – die vierde jaar sedert 1919 waarin geen werk bekroningswaardig geag is nie.**

Die volgende werke van dramatiese aard is in 1923 gepubliseer, en was veronderstel om outomaties in aanmerking te kom vir die prys, maar aangesien die prosedureverandering verkeerdelik geïnterpreteer is dat skrywers nog steeds self hulle werk moes instuur (hulle sou net nie meer gevra word nie), is dit onbekend of hierdie werke voorgelê is vir beoordeling:

De Waal, P.	<i>Die bekeerde Jodin</i> (Nasionale Pers)
Fagan, H.A.	<i>Lenie: 'n toneelstuk in drie bedrywe</i> (Nasionale Boekhandel)
Hermanus. (ps. van H.J.M. Redelinghuys)	<i>Verlief, verloof en daarna of Die waarde van 'n ware vriend: 'n toneelstukkie in drie bedrywe vir sewe of ag here en vier of vyf dames</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy)
Leipoldt, C. Louis.	<i>Die heks</i> (Nasionale Pers) ¹³¹
Otto, G.J.	<i>Kennis is mag</i> (die skrywer – Bloemfontein)
L., S.H.	<i>Die afskeidsparty</i> (J.H. de Bussy)
Smal, Danie.	<i>Moeder</i> (Noordelike Drukpers) <i>Wie moet trou?</i> (Van Schaik).

---

130 Pond Sterling

131 Ook opgeneem in die gesamentlike uitgawe van *Die heks* en *Die kwaksalwer* deur Nasionale Pers (1938), afsonderlik gepubliseer deur Nasionale Boekhandel (1960) en Academica (1966); opgeneem in T.T. Cloete se *Vyfling* (1966), in die gesamentlike uitgawe van *Die heks* en *Die laaste aand* deur Tafelberg (1981) en in J.P. Smuts se *Triptiek* (1986).

In ag genome die gehalte van *Die heks* deur Leipoldt, volgens Dekker (s.j.:402) “die eerste werklike drama in ons letterkunde”,¹³² is hierdie werk waarskynlik nie ingestuur vir beoordeling nie. **Dit is wel in 1923 gepubliseer,¹³³ maar weens die verdraaide interpretasie van die verandering in die Hertzogprystoekenningsprosedure, het die Akademie steeds verwag dat werke ingestuur moes word en het hulle nie *Die heks* in aanmerking geneem vir bekroning, soos wat ten regte moes gebeur het as die verandering wat Langenhoven voorgestel, en Hertzog goedgekeur het, reg uitgevoer is nie.**

Met betrekking tot sekere toekennings verdedig Nienaber die Akademiebesluite en merk tereg op dat die instansie nie verwyd kan word “dat boeke nie bekroon is toe hulle bekroon moes gewees het” as die skrywers nie die werk ingestuur het vir beoordeling soos aanvanklik [tot einde 1922] die reëling was nie (1965a:106). Hierdie argument is egter ongeldig teen die aanklag dat Leipoldt oor die hoof gesien is.

Hoe Nienaber self in die geval van *Die heks* verkeerde inligting verskaf, al wys hy self op die fout wat ander mense maak met betrekking tot Hertzogprystoekennings (kyk voetnota 61 op bladsy 53), blyk uit die volgende uitspraak van hom (1965a:106):

Vanaf 1914¹³⁴ tot einde 1922 was die Hertzogprys ’n wedstryd en, of ons nou daarvan hou of nie, die skrywers moes hierdie jare meeding vir die prys. Elke Desember moes die manuskripte ingestuur word, en as iemand nie sy manuskrip ingestuur het nie, het hy nie in aanmerking gekom vir die prys nie.¹³⁵ Dit was die reëls en die regulasies; die kuratore van die Akademie het nie ’n duim daarvan afgewyk nie, en tereg. As Toon van den Heever in 1919 nie sy *Gedigte* ingestuur het nie, en as Leipoldt dit nie gedoen het met *Die heks* in 1922 nie, dan kon hierdie werke nie bekroon word nie, en dan mag die Akademie nie na byna ’n halfeeu verwyd word dat die boeke nie bekroon is toe hulle bekroon moes gewees het nie.

Nienaber verdedig dus die versuim om *Die heks* te bekroon op grond daarvan dat Leipoldt nie die manuskrip van hierdie drama in 1922 ingestuur het nie. In 1943 het Nienaber self, in sy *Bibliografie van Afrikaanse boeke* (tweede druk 1956:652), die verskyningsdatum van hierdie

---

132 Leipoldt ontvang in 1944 die Hertzogprys vir *Die heks* en *Die laaste aand* (kyk bladsy 226-?).

133 Die 1944-Hertzogprysverslag dui ook die publikasiedatum aan as 1923 (kyk bladsy 229).

134 Die datum moet 1915 wees.

135 Grové merk in die gedenkuitgawe *Akademie 75* (1984:42) op dat alle werke wat in ’n betrokke jaar verskyn het “na 1923” vanself in aanmerking gekom het. Die verskaffing van die verkeerde datum, naamlik “na 1923” in plaas van “vanaf 1923”, verdoesel die versuim om *Die heks*, nie net as manuskrip nie, maar ook as publikasie, te bekroon.

werk aangedui as 1923.¹³⁶ Die indruk ontstaan dat die datum in die Hertzogpryspublikasie aangetoon is as 1922 juis om die Akademie se versuim om die 1923-publikasie in aanmerking te neem, te probeer regverdig. Die onnoukeurigheid en vaagheid van die volgende uitspraak en die gevolglike verwarring wat dit skep met betrekking tot *Die heks*, dra by tot die vermoede dat die ware publikasiedatum van hierdie drama doelbewus verswyg is: Nienaber (1965a:50) sê daar is

...[o]ok vir 1923 geen prys toegeken nie. Uit die korrespondensie blyk dit dat *Japie* (1922) van J.R.L. van Bruggen meegeding het vir die prys van 1923. ... Ook Dirk Mosterd het in Desember 1922 'n bundel "Sketse en Verhale" ingestuur.

Aangesien Nienaber in sy voorafgaande paragrawe meld dat geen toekenning gemaak is "[v]ir die jare 1920 en 1921" en [v]ir die jaar 1922" nie, en die jaartalle dui op die jaar van inskrywing, dui bostaande verwysing dus op werke ingestuur gedurende 1923 (per implikasie dan vir aankondiging van die wenners in 1924). Dit is waar dat geen 1923-inskrywing gedurende 1924 as wenner aangewys is nie, maar twee onduidelikhede in Nienaber se stelling moet uitgeklaar word:

- die gebruik van die voorsetsels "vir" en "van" 1923 skep verwarring: J.R.L. van Bruggen (Kleinjan) het, soos reeds aangetoon (kyk bladsy 89), sy werk *Japie*, alhoewel al in 1922 gepubliseer, gedurende 1923 ingestuur vir die toekenning wat in 1924 bekend gemaak moes word (die 1923/1924-prys) en kan tereg dien as voorbeeld van 'n 1923/1924-inskrywing;
- Dirk Mosterd se inskrywing is in Desember 1922 ingestuur vir die 1922/1923-prys (kyk voetnota 111 op bladsy 93), dus die vorige jaar se prys, en is nie 'n voorbeeld van 'n inskrywing vir die 1923/1924-toekenning waarvoor *Japie* in aanmerking gekom het nie.

Of Nienaber dus verwys na inskrywings ingestuur gedurende 1922 of 1923, is alreeds vaag. Direk hierna vervolg hy:

Ons weet nie watter boeke ingestuur is nie, ons weet nie of Preller se *Oorlogsoormag en ander sketse en verhale*, *Die Heks* en *Uit drie wêrelddele* albei van Leipoldt, onder hulle aandag gekom het nie.

---

136 Ook in *Die Huisgenoot* (Oktober 1923:281) is 1923 genoem as die publikasiedatum.

Aangesien beide *Oorlogsoormag en ander sketse en verhale* en *Uit drie wêrelddele* in 1923 gepubliseer is, impliseer Nienaber hier dus dat ook *Die heks* wel in 1923 verskyn het.¹³⁷ Nienaber se argument word afgesluit met die volgende stelling:

Ons moet aanneem dat *Die Heks* nie vir beoordeling ingestuur is nie, en om daardie rede nie bekroon is in 1923 nie.

Weer eens skep die voorsetsel wat Nienaber gebruik, naamlik “in (1923)”, onsekerheid: bedoel hy:

- dat *Die heks* in 1923 vir 1922-werk (wat ’n verkeerde publikasiedatum is) bekroon moes word, of
- dat hierdie drama wel in 1923 gepubliseer is en in 1924 in aanmerking moes kom?

Nienaber se uitsprake waaruit afgelei moet word wat hý as die publikasiedatum van *Die heks* beskou, is uiters vaag en dus verwarrend. Dit is wel waar dat Leipoldt waarskynlik nie *Die heks* ingestuur het vir beoordeling nie, maar, soos reeds aangetoon, was dit veronderstel om as gepubliseerde drama outomaties in aanmerking te kom.

Vir werk wat in 1916, 1918 en 1920 tot 1923 voorgelê is aan die Keurkommissie, is dus geen Hertzogprystoekening gemaak nie.¹³⁸

---

137 Onmiddellik hierna maak Nienaber die afleiding dat hierdie drie werke nie ingestuur is vir beoordeling nie, en gebruik die daaropvolgende (die 1924/1925-) bekroningsjaar se bepalings ter stawing van sy argument:

Ons moet aanneem van nee, want in *Bulletin* nr. 11 (Mei 1924) [ZAATLK 1924e] word aan skrywers bekend gemaak dat die Akademie tot einde Maart 1925 “inwag die ontvangs van boekwerke, waarmee die outeurs wil meeding na die Hertzogprys vir 1924 ... Mededingers moet instuur die gedrukte boek en nie hul manuskrip nie.” [Kyk bladsy 94]

Die onus het dus nog steeds op die skrywer gerus om sy boek in te stuur; alle boeke van die betrokke jaar is nie outomaties in aanmerking geneem nie.

Nienaber sou die volgende opmerking van Preller oor die 1923/1924-prys (kyk bladsy 88-88) self as bewys kon aanvoer dat inskrywings nog steeds ingestuur moes word, **alhoewel dit ’n verkeerde vertolking van die prosedure was:**

Ooreenkomstig besluit van die laaste Jaarvergadering, en die toestemming van genl. Hertzog ... werd vir 1923 nie spesiaal gevra om insending van opstelle nie, maar dit aan die inisiatief van skrywers oorgelaat om hul gedrukte boekwerke in te stuur.

138 Weens die tekort aan bekroonbare werk, is in *Die Huisgenoot* (Julie 1923:113-114) aangekondig:

Daar word dikwels geklae dat gedurende die laaste paar jaar daar byna nie ’n goeie Afrikaanse roman gepubliseer is nie.

Om skrywers aan te moedig om iets goeds op hierdie gebied te lewer en die Afrikaanse letterkunde te help opbou, het die firma J.L. van Schaik, Bepk.[sic], Pretoria, nou besluit om ’n aantal pryse uit te loof vir die beste oorspronklike roman in Afrikaans.

Interessant dat dit ’n wedstryd was spesifiek vir romans, en nie vir poësie en drama nie.

3.2.8.2 Kommissie vir Taal en Lettere 1923/1924

Die 1923/1924-Kommissie vir Taal en Lettere het, soos vir die 1922/1923-tydperk, bestaan uit prof. dr. T.H. le Roux (Pretoria), prof. dr. D.F. Malherbe (Bloemfontein), prof. J.J. Smith (Stellenbosch) en dr. G. Besselaar (Pietermaritzburg) (ZAATLK 1924b:2). Net dr. F.V. Engelenburg (Pretoria) was gedurende hierdie periode op die Kommissie vir Taal en Lettere én die Keurkommissie vir die Hertzogprys – in beide gevalle as *ex officio*-voorsitter. As Akademiesraad- en *ex officio*-voorsitter meld hy in 'n verslag gedateer 9 April 1924 dat die werksaamhede van die Kommissie vir Taal en Lettere genoegsaam blyk uit die gepubliseerde vergaderingnotules van die Dagbestuur en die Akademiesraad. Volgens hom sou enkele voorstelle, ressorterend onder die funksies van die Kommissie, ter goedkeuring voorgelê word aan die Jaarvergadering (KOR 9/5; ZAAATLK 1924e:5). Wat hierdie Kommissie se werksaamhede spesifiek met betrekking tot die bevordering van bellettrie was, is onbekend.

3.2.9 1924/1925

3.2.9.1 Die 1924/1925-Hertzogprys

Gustav Preller het as Akademiesekretaris tydens die 14 Maart 1924-Akademiesraadsvergadering opdrag gekry om in 'n volgende *Bulletin*, en ook deur middel van die pers, aan skrywers bekend te maak dat die Hertzogprys vir 1924 in daardie stadium beskikbaar was (ARN 1924: 14 Maart in KOR 9/1; ZAAATLK 1924c:10). In *Bulletin I(11)*, Mei 1924 (ZAAATLK 1924e:2-3) is kennis gegee van die letterkundige prys vir 1924/1925:

Op las van die Akademie Raad word hiermee aan letterkundiges en skrywers bekend-gemaak, dat die Akademie tot einde Maart 1925 a.s. **inwag die ontvangs van boekwerke**, waarmee die outeurs wil **meeding** na die Hertzog-prys vir 1924, bestaande uit die som van £75.

Meedingers na die prys geliewe te let op die navolgende voorwaardes:

1. Die prys is 'n erebeloning vir die skrywer of skryfster van die beste letterkundige werk van belletristiese aard.
2. **Meedingers moet instuur die gedrukte boek, en nie hul manuskrip nie.**
3. Insendings van meedingende boekwerke, wat beantwoord aan die omskrywing in par. 1 hierbove, moet geskied aan die Sekretaris van die Suidaf. Akademie, Posbus 389, Pretoria, en moet hom bereik voor of op 31 Maart 1925.
4. Die Akademie se betreffende Kommissie is die beoordeelaars [sic], en hulle oordeel is finaal. [Hier word nie aangedui dat die Akademiesraad die finale stempel op die kommissiebesluit plaas nie.]
5. Die Akademie is nie gehou om die prys toe te ken wanneer na die opinie van sy beoordeelaars [sic] die ingesonde werke nie aan die gestelde eise beantwoord nie.

(Ek benadruk.)

die lede van die Kommissie vir Taal en Lettere.¹⁴³ **Na ’n bespreking besluit die Raad om Pienaar, in sy hoedanigheid as konvenor van die Kommissie vir Taal en Lettere** (kyk bladsy 101), **te vra om ’n voorstel te maak**, gedagtig aan die raadsbesluit dat insenders tyd het tot einde Maart 1925 om hulle boeke in te dien.

Op 21 Februarie 1925 skryf die Akademiesekretaris aan Pienaar (KOR 11/2):

Ooreenkomstig opdrag van die Akademie-Raad skryf ik U om ’n aanbeveling te doen met opsig tot die beoordeling van ingesonde boeke vir die Hertzog-prys.

U is bevoeg om ’n kleine Kommissie te benoem (met of sonder Usself) uit die lede van die Letterkundige Kommissie van die Akademie, waarvan U konvener is. Daar is tot hiertoe nog maar drie boeke¹⁴⁴ ingestuur – die twee van “Sangiro” en een van van Bruggen, en die kompetensie [sic] is oop tot einde Maart.

Hier word melding gemaak van ’n kleiner Kommissie wat die Hertzogprysbeoordeling moet doen, en dat hulle verkiesbaar is uit die Letterkundige Kommissie. **Die benaming “Letterkundige Kommissie” word hier gebruik in die plek van “Kommissie vir Taal en Lettere”**.¹⁴⁵

Pienaar betuig in ’n brief gedateer 5 Maart 1925 sy instemming met die besluit van die Akademieraad insake die beoordeling van boeke vir die Hertzogprys. Hy merk op (KOR 11/3):

Om die werk te bespoedig, lyk dit my gewens om die keurkommissie nie te groot te maak nie. Daarom wens ek drie lede voor te stel, t.w. prof. dr. S.P.E. Boshoff,¹⁴⁶ prof. dr. D.F. Malherbe (Blftn.) en ondergetekende.

Preller vestig Pienaar se aandag daarop dat dit nie noodsaaklik is om die hele prys van £75 slegs aan een werk toe te ken nie, maar dat dit die Kommissie vry staan om die prys te verdeel,

---

143 Nienaber wys daarop dat hierdie inligting wat deur die Sekretaris verskaf is, nie heeltemal juis is nie (1965a:40-41). Dit is nie duidelik presies watter aspek Nienaber as onwaar beskou nie.

144 In die Mei 1924-*Bulletin* is as een van die deelnemingsvoorwaardes gestel dat gedrukte boeke ingestuur moet word, en nie manuskripte nie (kyk bladsy 94).

145 Waar die Kommissie vir Taal en Lettere ter sprake is by gebeure of in briewe vóór hierdie Februarie 1925-brief, word vervolgens nog na hulle verwys as die Kommissie vir Taal en Lettere.

146 S.P.E. Boshoff het in die eerste prysvraag van die Akademie ’n tweede prys van £5 ontvang (kyk bladsy 43), en is die skrywer van *Jannies, Johnnies en Jantjies* (1917) wat opgevoer is tydens die openingsaand van die agtste jaarvergadering te Potchefstroom op 21 September 1917 (kyk bladsy 59).

byvoorbeeld deur die helfte (of 'n deel) aan 'n digter en 'n deel aan 'n prosaïes toe te ken (KOR 12/1: 28 Mei 1925). Verder merk Preller op:

Ik moet in dieselfde verband onder uw aandag bring dat 't volstrek nie nodig is om slegs vir mededinging ingestuurde werke in aanmerking te laat kom nie, maar dat U in aanmerking mag neem alles wat in terme van die skenking in aanmerking kom en gedurende die beoordelings-jaar [sic] verskyn het. Daarom moet ek uw aandag vestig ook op die roman van Maria [sic] Linde,¹⁴⁷ en op die verse van Visser (Heidelberg).

Nou eers, in 1925, lê Preller daarop klem dat alle gepubliseerde werke outomaties in aanmerking kom.

In 'n volgende brief aan Pienaar, gedateer 5 Junie 1925, maak Preller 'n belangrike uitspraak in verband met prosedure (KOR 12/1):

Vroeër werd dergelike verslae [in verband met die Hertzogprys] ook gegee eers aan die jaarvergadering; maar U sal dit eens wees met my dat dit nie so behoort te wees nie, en dat die pryse uitgekeer kan word voor die jaarvergadering.

Nie alle verslae van die Hertzogpryskeurkommissie is egter aan die Jaarvergadering beskikbaar gestel voordat die uitslae bekend gemaak is, soos Preller beweer nie. Jochem van Bruggen het byvoorbeeld die Akademie in Desember 1917 bedank vir sy prys – vóór die volgende jaarvergadering wat eers in Julie 1918 plaasgevind het (kyk bladsy 61). Ook die beslissing dat vir 1922-werke geen toekenning gemaak word nie, is in Augustus 1923 in *Bulletin* (ZAATLK 1923e:6-7) gepubliseer terwyl die volgende (veertiende) jaarvergadering eers die volgende jaar in April plaasgevind het (kyk bladsy 85). Voor hierdie veertiende jaarvergadering is selfs nóg 'n nietoekenning bekend gemaak in *Bulletin* (ZAATLK 1924c:10), naamlik dié vir 1923-werk (kyk bladsy 89). As voorbeelde van Hertzogprysuitslae wat wél tydens 'n jaarvergadering bekend gemaak is, kan genoem word dié vir die 1915-, 1918- en 1921-inskrywings wat aangekondig is tydens onderskeidelik die sewende, tiende en twaalfde jaarvergadering.

Preller doen tydens 'n raadsvergadering gehou in sy kantoor die middag van 26 Junie 1925, verslag (KOR 12/1; ZAATLK 1925c:2):

Aan Dr. Pienaar, konvener [sic], is geskryf dat die jaar in Maart j.l. verloop het, en o.a. ook dat die Kommissie nie gehou is om slegs ingesonde boekwerke in aanmerking te neem nie. Inteëndeel, hulle kan enige boekwerk, wat beantwoord aan die Skenkings-

---

147 Marie Linde was die skuilnaam van mej. Elise Bosman van Kaapstad (ZAATLK 1925c:6) – Elizabeth Johanna Bosman (1894-1963) (Kannemeyer 1984:198).

... aangezien op die laaste Jaarvergadering by wyse van proefneming, geen vakkommissies [dus ook 'n Letterkundige Kommissie, voorheen genoem die Kommissie vir Taal en Lettere] aangestel is nie, daar 'n spesiale Kommissie aangewys moet word vir die beoordeling van die Hertzogprys-boeke 1925-1926 (Malherbe 1925:135).

Aangesien die Letterkundige Kommissie se werksaamhede vir die tydperk 1923/1924 en 1924/1925 baie vaag is, kan die besluit wat tot gevolg gehad het dat hierdie bepaalde Kommissie nie herbenoem is nie, geensins negatief vertolk word nie. Die implikasie van Preller se stelling – dat die verval van hierdie Kommissie noodgedwonge daartoe gelei het dat 'n spesiale Hertzogpryskeurkommissie aangewys moes word – is egter verkeerd. **Lede wat die Hertzogprysbeoordeling gedoen het, was soms ook lede van die Kommissie vir Taal en Lettere. Die bestaan van die Hertzogpryskeurkommissie was nié afhanklik van die Kommissie vir Taal en Lettere se bestaan nie.**

Preller word tydens hierdie November 1925-Akademieraadsvergadering gelas om drr. E.C. Pienaar (Stellenbosch), P.C. Schoonees (Vryheid) en prof. dr. G. Besselaar (Pietermaritzburg) te versoek om die beoordeling te behartig. **Dié Kommissie is dus deur die Akademieraad benoem.** Aan Pienaar, die konvenor, word in April 1926 geskryf dat die rapport van die Kommissie teen 31 Augustus 1926 ingewag word (KOR 13/2: 12 April 1926). Dieselfde dag gaan daar ook briewe aan Besselaar en Schoonees om hulle te verwittig van hulle benoeming as beoordelaars (KOR 13/2: 12 April 1926). Ander gegewens met betrekking toe die Hertzogprys wat uit hierdie briewe blyk, is die volgende:

- die prys het £75 bedra;
- **outeurs, “ofskoon nie daartoe verplig nie”, kon hulle boeke rig aan die konvenor;**
- **van beoordelaars is verwag “dat hulle kennis neem van alle boeke wat aan die terme beantwoord, ongeag of hul ingestuur word of nie”;**
- vir die prys het in aanmerking gekom enige boek in Afrikaans, van belletteristiese aard, wat ná September 1925 verskyn het;
- die beslissing van die Kommissie was finaal.

Soos vir die 1924/1925-Hertzogprys maak Preller die foutiewe stelling dat die Keurkommissie se besluit finaal is (kyk bladsy 94) en dus nie afhanklik van die Akademieraad se bekragtiging nie.

In antwoord op 'n skrywe van mej. Hettie Cillié waarin sy inligting vra oor die Hertzogprys-inskrywings (KOR 13/3: 24 Februarie 1926),¹⁵⁵ meld die Akademiese sekretaris (KOR 13/2: 12 April 1926) (ek benadruk):

Vir die prys (wat £75 bedra) **kom in aanmerking enige Afrikaanse boekwerk van belletristiese inhoud, wat verskyn het na Sept. 1925**, of, natuurlik 'n **onuitgegewe handskrif**. Outeurs kan boeke wat verskyn het rig aan dr. E.C. Pienaar, Stellenbosch, hoewel dit nie noodsaaklik is nie, terwyl die beoordelaars kennis neem van alle boeke wat aan die voorwaardes beantwoord. MS. moet natuurlik in enige geval opgestuur word, en in so 'n geval 'n motto met die naam en adres onder geslote koevert.

Ms. en boeke moet dr. Pienaar bereik voor 31 Aug. a.s.

Ten spyte van die Mei 1923-, Maart 1924- en Mei 1924-bepalings in die *Bulletin* dat “**gepubliseerde werke**”, “**gedrukte boekwerke**” – “**die gedrukte boek, en nie ... [mededingers se] manuskrip nie**”, ingestuur moet word (kykbladsy 86, 88 en 94 onderskeidelik), laat Preller nou weer blyk dat ook “**n onuitgegewe handskrif**” in aanmerking kom. Ook in die kennisgewing vir die 1925/1926-Hertzogprys wat in *Die Huisgenoot* (30 April 1926:11) verskyn het, beskou Preller dit as toelaatbaar. Aangesien gepubliseerde werk, met die naam van die skrywer uiteraard prominent, in aanmerking kon kom, is Preller se opmerking aan mej. Cillié dat manuskripte voorsien moet wees van “'n motto met die naam en adres onder geslote koevert”, dit wil sê anoniem, sinloos.

In Augustus, ná sy terugkeer uit die buiteland, beantwoord Besselaar die brief van Preller (KOR 13/3: 7 Augustus 1926):

Insake de Hertzogprijs ben ik bezig geweest met de lektuur van wat er verschenen is, ook in korrespondentie met prof. Pienaar (konvener) geweest, maar we kunnen, zoals U trouwens bericht, eerste rapporteren na 31 Aug. Wie weet welke sterren dese maand aan onse letterkundige hemel nog zichtbaar worden!

In die notule van die Akademiesraadsvergadering van 19 November 1925 (Malherbe 1925:135) word verwys na die Hertzogprysboeke vir die jare 1925/1926. Die jaar 1924 word nie weer gemeld nie. Aangesien die beoordelingsjaar vir die 1925/1926-Hertzogprys gestrek het vanaf 1 September 1925 tot 31 Augustus 1926 (Malherbe 1926:110-111), kom dit dus voor asof boeke wat ná die sluitingsdatum vir inskrywing vir die 1924-toekenning, naamlik 31 Maart 1925, en vóór 1 September 1925 gepubliseer is, nie in aanmerking gekom het vir die prys nie. Watter van

---

155 Tans (Junie 2009) is die dokumente in verband met die 1925/1926-Hertzogprys in die Akademie se korrespondensielêer 13 (SAAWEK: K13) geliasseer in vouer 2 én 3.

Met hierdie uiters onbevredigende en ontwykende antwoord hou Preller nie met die volgende rekening nie: nog voordat enige wenner vir die 1924/1925-tydperk aangekondig is, het Schoonees aan Preller geskryf dat hy (Schoonees) in daardie stadium *Ampie* vir *Die Burger* geresenseer het, en dat dit bepaald 'n boek is wat die Hertzogprys verdien (KOR 10/3: 15 September 1924) (kyk bladsy 100); verder het Preller self, as tweede voorwaarde om in aanmerking te kom vir die 1924/1925-prys, die volgende bepaling in die *Bulletin* van Mei 1924 laat publiseer (ZAATLK 1924e:2-3):

Meedingers moet instuur die gedrukte boek, en nie hul manuskrip nie.

Ampie is dus as boek beoordeel, en nie as manuskrip, soos Preller aan Malherbe te kenne gegee het nie.

Malherbe is verder geantwoord dat, wat boeke betref, daar nie spesiaal gevra is vir die insending van gedrukte boeke nie, maar dat die Letterkundige Kommissie veronderstel was om self kennis te neem van enige boek wat in aanmerking kom. Daarom was hulle geregtig om boeke aan te koop. Versuim om kennis te neem van boeke wat verskyn het, was versuim van die Akademie en nie van die skrywer nie.

- Volgens die verslag is die prys in drie gelyke dele toegeken aan die drie beste werke in die afdelings prosa, poësie en drama. A.G. Visser het die poësieprys gekry vir gesamentlike gedigte (*Gedigte*, 2de vermeerderde druk, met 'n nog onuitgegewe manuskrip). Malherbe noem die tweede druk van Visser se gedigte wat in berekening gebring is, al kon dit by 'n vorige prysjaar al in aanmerking gekom het, en verwys na *Bulletin*, September 1925, waarin sprake is van 'n soortgelyke situasie wat ontstaan het by die 1924/1925-toekenning.¹⁷⁰ Volgens Malherbe was daar by hom geen twyfel dat hier

... duidelike afwyking is van die lyn vroeër gevolg ... nie.

Hierop reageer Preller soos volg:

As 'n eerste druk hul [die Letterkundige Kommissie] se aandag ontsnap het, mag hul die tweede in aanmerking neem. Dit is tenminste die oordeel gewees van die Raad na aanleiding van die 1924-prysvraag, waarin van Sangiro se werk gesê word, dat 't reeds vroeër gepubliseer was. Die Kommissie beveel daar egter definitief vir Van Bruggen

---

170 Vergelyk die redenasie rondom die toekenning van die 1924/1925-Hertzogprys aan Jochem van Bruggen vir *Ampie*, en die opmerking dat *Uit oerwoud en vlakte* (Sangiro) as herdruk nie in dieselfde posisie verkeer het as *Ampie* nie omdat dit reeds vroeër in aanmerking kon kom (ZAATLK 1925d:2). (Kyk bladsy 99.)

die Raad as kurator nie, wat die Kommissie benoem het.²³⁴ Twee lede was ook betrokke by die beoordeling vir die 1932-Hertzogprys vir Drama, naamlik Dekker (as sameroeper) en Malherbe.

I.M. Lombard, sedert Februarie 1935 die nuwe Akademiesekretaris, ¹⁵ het die kommissielede op 15 April 1935 in kennis gestel van hulle herbenoeming.²³⁵ Hulle is versoek om met die werksaamhede aan te gaan op dieselfde voorwaardes as wat die vorige jaar gegeld het, naamlik dat geen manuskripte nie, en slegs publikasies wat tot 30 Junie verskyn het, in aanmerking kom.¹⁶ (LK 1/1: 15 April 1935.)

As sameroeper het Dekker die volgende versoek tot die ander twee kommissielede gerig (KOR 19/1: 1935 – s.d.):

Soos U weet moet ons eersdaags weer die Akademiesekretaris van advies dien insake die toekenning van die Hertzog-prys vir die beste drama wat verskyn het gedurende die tydperk 1 Aug. 1932 – 30 Junie 1935.²³⁶ Aangesien die rapport wat ons optrek voor die jaarvergadering by die Akademielede gesirkuleer moet word, is ons tyd betreklik beperk. ¹⁷

Geliewe my U konseppapier voor 15 Julie te stuur. Soos U uit die verlede weet, word in die konseppapier verwag ’n verslag van die algemene gehalte en karakter van die produksie op hierdie gebied gedurende die betrokke tydperk, verder ’n gemotiveerde keuse van die werke wat u.i. in aanmerking kom om oorweeg te word vir bekroning,

234 Die benoeming van die Letterkundige Kommissie sedert die 1932-Hertzogprys vir Drama, het soos volg verloop:

Die 1933-Kommissie is deur die **Raad** benoem, maar, met die toevoeging van ’n vierde kommissielid, deur die **Jaarvergadering** goedgekeur (SAATLK 1932b:3 en 1932c:6). Die sameroeper is deur die **Raad** verkies (ARN 1932: 9 Desember – in SAATLK s.j. b; SAATLK 1933a:1). In teenstelling met die bepalings van die skenkingsakte, het die **Jaarvergadering** vanaf die 1930- tot en met die 1933-toekenning die lede goedgekeur wat in die Kommissie moes dien.

Die aanwysing van die Letterkundige Kommissie vir die 1934-Hertzogprys vir Poësie is ten regte deur die **Raad** waargeneem (Malherbe 1934:106; SAATLK 1934a:2 en Malherbe 1934d:239).

235 In die briewe vra Lombard om verskoning dat die kennisgewing so laat is. Hy het die sekretariaat eers in Februarie 1935 oorgeneem en was onder die indruk dat die vorige Sekretaris, Rabie, reeds die lede van hulle herbenoeming in kennis gestel het.

236 Vir die vorige Hertzogprys vir Drama, die 1932-toekenning, is werk gepubliseer vanaf 1 September 1929 tot 31 Augustus 1932, in aanmerking geneem (kyk voetnota 221 op bladsy 138). Die siklus vir die 1935-toekenning het gestrek vanaf 1 Augustus 1932. Publikasies van die maand Augustus 1932 sou dus teoreties in aanmerking kon kom vir die 1932- én 1935-toekenning. (Dieselfde situasie het ontstaan met die 1936-Hertzogprys vir Prosa: die afsnydatum vir die 1933-Prosatoekenning was 31 Augustus 1933, en die aanvangsdatum vir die 1936-Hertzogprys was 1 Augustus 1933. Die maand Augustus 1933 is dus ingesluit by die 1933- én 1936-toekenningsiklus.)

Let ook daarop dat die afsnydatum nou **30 Junie** is, en nie 31 Augustus, soos vir die Hertzogprys vanaf 1926 tot en met 1933 nie. Tydens die **2 Desember 1933-jaarvergadering** is besluit om vir die **1934-toekenning, by wyse van proefneming, die beoordeling te beperk tot digwerke wat verskyn het vanaf 1 September 1931 tot 30 Junie 1934** (Malherbe 1934a:101) (kyk ook die beoordelingsverslag in die *Bulletin* van September 1934 – SAATLK 1934b:1). **Nie die Raad as kurator van die Hertzofonds nie, maar die Jaarvergadering het hierdie besluit in verband met die afsnydatum geneem.**

en tenslotte [sic] U eie keuse van die werk wat bekroon moet word. Soos U uit die praktyk van die verlede reeds weet, kom alleen werk van hoë gehalte in aanmerking. Ook mag die prys alleen verdeel word tussen meer werke as dit onmoontlik lyk om die voorrang aan een werk te gee. Na ontvangings van die konsepportte sal die saamroeper ’n eindrapport optrek wat daarop gegrond is en dit aan U ter ondertekening stuur.

Aan verskillende Afrikaanse uitgewers is ’n brief gerig om U ’n lysie te stuur van hulle uitgawes op hierdie gebied gedurende die betrokke tydperk.

Hopende om U konsepport nie later te ontvang as die vasgestelde datum nie.

Die verskillende Akademieskommissies, onder andere die Letterkundige Kommissie, is versoek om hulle verslae aan die Akademiesekretaris te stuur voor 30 Oktober 1935 sodat dit gepubliseer kon word in die November 1935-*Bulletin*²³⁷ (SAATLK 1935c:4; Malherbe & Conradie 1935:56).

Op 29 Augustus 1935 het Dekker ’n brief en die verslag aan die Akademiesekretaris gestuur (LK 1/1: 29 Augustus 1935). Om sake te bespoedig, het Dekker kopieë van die verslag aan die ander twee lede gestuur vir ondertekening, en net die kommissielede se name onderaan sy eksemplaar aangebring. Die verslag sien soos volg daar uit (LK 1/1: 29 Augustus en 11 September 1935; ook in SAATLK 1935d:14-15; Malherbe & Conradie 1936a:89-90):

VERSKENE DRAMAS:

- S. Metelerkamp: In die dae van Van Riebeeck.²³⁸ (1933). [Van Schaik]
 P.W.S. Schumann: Hantie kom Huietoe. (1933). [Van Schaik]
 W. Spiethoff: So’n Vabond. (1933). [Nasionale Pers]
 D.P. du Toit: Maloesa die Getroue. (1933). [Nasionale Pers]
 F. Boonzaaier:²³⁹ Die Spook van Verlatenfontein. (1933). [Nasionale Pers]
 R.P. Visser: Die Sendelingsdogter. (1934). [Van Schaik]
 A. de Meillon:²⁴⁰ Die Troetelkind. [1934 – Van Schaik]
 H. Fagan: Die Ouderling e.a. Toneelstukke.²⁴¹ (1934). [Nasionale Pers]
 J. van Bruggen: In die Maalstroom. (1934). [Nasionale Pers]

 J. van Melle: Die Huwelik van Pop le Roux.²⁴² (1935). [Van Schaik]

---

237 Dit is uiteindelik in die Desember 1935-*Bulletin* gepubliseer (SAATLK 1935d:14-15). Die 1935-jaarvergadering sou plaasvind op 20 en 21 Desember 1935.

238 In die oorspronklike eerste uitgawe is die van gespel sonder die “c”, naamlik *Van Riebeck*.

239 Die korrekte spelling is Boonzaier.

240 Skuilnaam van A.J. du Plessis

241 Dit bevat die volgende vier werke: *Die ouderling*, *Ousus*, *Ruwe erts* en *Rooibruin blare*. Die 1957-bundel *Twee dramas* (Nasionale Boekhandel) bevat die volgende twee werke deur H.A. Fagan: *Die ouderling* en *Ousus*.

242 Volgens Nienaber (1965a:58 en 109) het Van Melle in 1929 in die afdeling drama meegeding met die manuskripte *Louering*, *Die huwelik van Pop* en *Bart Nel* (kyk bladsy 129). Geen bevestiging kon van Nienaber se mededeling gevind word nie. Indien die Nienaber-bewering korrek sou wees, moes die beoordelaars ní hierdie 1935-publikasie *Die huwelik van Pop le Roux* in aanmerking geneem het nie.

D.P. du Toit: Die Roosknoppie. (1935). [Nasionale Pers]
D.F. Malherbe: Amrach die Tollenaar. (1935). [Nasionale Pers]
Eitemal: En hadde de liefde niet. (1935). [Nasionale Pers]²⁴³
D.C. Postma: Oom Paul. [1935 – Nasionale Pers]
Kleinjan: Gebroke drade. [1935 – gedruk deur Die Potchefstroom Herald]

In die afgelope tydperk is die drama – tot dusver ons swakste letterkundige soort²⁴⁴ – verteenwoordig deur ’n vyftiental werke. Meer as die helfte van die verskeie dramas vertoon nog die ou gebreke en is geen dramas in die ware sin van die woord nie, maar storiëttjies in dialoog met foutiewe en gedwonge konstruksie, aangeklede meninge van die outeur. I.p.v. mensskepping, kry ons retoriese uitinge, goedkoop sentiment, tendens ens.

Van meer betekenis is In die Maalstroom deur Jochem van Bruggen en Gebroke Drade deur Kleinjan. Hoewel hierdie twee werke sekere verdienste besit, kan hulle egter nie in aanmerking kom vir die Prys nie.

In die volgende vier dramas word ’n hoër peil bereik: D.F. Malherbe: Amrach die Tollenaar. Dis naas Meester [1927] deur sterker strewe na objektiviteit [sic] en soberder segging Malherbe se beste drama. ’n Breed en sterk uitgewerkte stuk is dit egter nog nie. Amrach se lydelike houding teenoor sy vrou en Miriam se weinig Christelike gesindheid teenoor haar man doen ook nie oortuigend aan nie – wat aan die hoofmotief, die uitbeelding van die wonder van die invloed van Jesus, afbreuk doen.

Eitemal: En hadde de liefde niet... ’n Sterk drama, wat psigologies oortuigend is (al sou karakteronthulling dit verdiep het en is die hooffiguur te eensydig en oordrewe hard gekonsipieer) en tref deur die uitstekende dialoog, terwyl die aandag fris gehou word deur aangename afwisseling.

H.A. Fagan: Die Ouderling e.a. Toneelstukke. Tegnies het Fagan dit die verste gebring van die hier besproke outeurs. Van sy bundel munt veral uit Ousus, uitbeelding vol smartlike humor van menslike hunkering en die ironie van die lewe [sic].

P.W.S. Schumann: Hantie kom Huistoe. Hierin word die treurspel van die armblanke-
dom skrypend uitgebeeld. Veral sterk dramaties is die uitbeelding van die milieu van verwording.

Die laas besproke groep gee blyk van ’n heuglike vooruitgang in ons dramadiese kuns, van ’n juiste besef van die wese van die drama en gevolglik ook van ’n beter beheersing van die tegniek.

---

243 In die November/Desember 1935-uitgawe van *Ons Tydskrif vir Letterkunde, Opvoedkunde en Kuns* word aangedui dat *En hadde de liefde niet...* in **September 1935** verskyn het. Die verslag, waarin hierdie werk as een van die drie beste dramas uitgesonder en kortliks bespreek word, is egter al op **29 Augustus 1935** aan die Akademiesekretaris gestuur (LK 1/1: 29 Augustus 1935). Die Letterkundige Kommissie was daarvan bewus dat slegs publikasies wat tot 30 Junie verskyn het, in aanmerking kon kom, en geen manuskripte nie (LK 1/1: 15 April 1935 – Akademiesekretaris aan G. Dekker, F.E.J. Malherbe en M.L. du Toit). Die inligting dat hierdie drama in September 1935 verskyn het, is waarskynlik foutief.

244 In die verslag oor die toekening van die 1933-Hertzogprys vir Prosa (LK 1/1: s.d.; SAATLK 1933c:5-6), is onder andere gesê dat die roman en die kortverhaal in daardie stadium die belangrikste vorme in die Afrikaanse letterkunde was.

Na ernstige oorweging beveel die kommissie aan dat die prys gelyklik verdeel word tussen die volgende werke, wat in alfabetiese volgorde genoem word:²⁴⁵

Eitemal: En hadde de liefde niet...
Fagan: Die Ouderling e.a. toneelstukke.
Schumann: Hantie kom Huistoe.

Die verslag is in die Desember 1935-*Bulletin* gepubliseer (SAATLK 1935d:14-15), saam met, onder andere, die agenda vir die jaarvergadering. Sodoende het individuele Akademielede die geleentheid gekry om kennis te neem van die verslag indien hulle ook hulle sienswyse aan die Raad wou oordra voordat die prystoekening plaasvind (kyk eindnota 17 op bladsy 521). **Daar is egter nie voor of tydens die 1935-jaarvergadering beslis oor die 1935-toekening nie weens die verwarring wat ontstaan het rondom 'n besluit wat deur die vorige Jaarvergadering geneem is.**²⁴⁶ Hierdie 1934-besluit het die weg berei vir verskeie organisatoriese en prosedureveranderinge wat later ingetree het – veral die instelling van die Breë Kommissie wat seggenskap gehad het in die Hertzogprysbeoordeling. Dit is insiggewend om helderheid te verkry rondom die ontstaan daarvan en die redenasies wat daartoe aanleiding gegee het, juis omdat hierdie Kommissie met wisselende sukses betrokke was by die Hertzogprysbeoordeling, en aangesien dit juis die aanwys daarvan was wat veroorsaak het dat daar eers in 1936 besluit is oor die 1935-Hertzogprys vir Drama.

Die volgende **voorstel** deur H. v.d.M. Scholtz (sr.) is tydens die **1934-jaarvergadering** voorgelê (Malherbe 1934d:231-232; SAATLK 1934d:9-10):

Ten einde sy werksaamhede meer doeltreffend te kan verrig, stel die Akademie uit sy midde **twee afdelings** saam, t.w. 'n Taal- en Letterkundige Afdeling en 'n Natuurwetenskaplike Afdeling. Elkeen van hierdie afdelings kies uit homself een of meer kleiner adviserende **kommissies**, wat alle voorlopige werk van die afdeling sal verrig om die nodige aanbevelings te doen, waaroor die betrokke afdeling dan per stemming oor die pos kan besluit.

Scholtz verskaf verdere **toeligting** deur daarop te wys

... dat beoordelingswerk, soos in verband met die Hertzogprys, meer bevredigend sal wees as 'n breër liggaam daaraan meewerk. 'n Kleiner liggaam soos die **bestaande**

---

245 In die *Bulletin* van Desember 1935 (SAATLK 1935d:14-15) en *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*, Januarie 1936 (Malherbe en Conradie 1936a:89-90), is die name van die aanbevole werke nie verskaf nie, maar is die verslag afgesluit met 'n nota deur die Akademiesekretaris dat die titels van die aanbevole stukke tydens die jaarvergadering meegeedeel sou word.

246 Ten einde sake wat gelei het tot die verwarring beter te volg, beklemtoon ek deurgaans kernwoorde – ook in aanhalings.

Letterkundige Kommissie kan dan as keurkommissie dien, wat 'n aantal werke vir bekroning voordra, waaroor die **breër afdeling** dan stem.

J.H. Pierneef het voorgestel dat 'n **derde afdeling** bygevoeg word, naamlik vir Beeldende Kuns en Musiek. Scholtz het hierdie amendement aanvaar, en die **gewysigde voorstel** is **aangeneem** met opdrag aan die Raad om die nuwe stelsel nader uit te werk. (Malherbe 1934d:231-232; SAATLK 1934d:9-10.)

Die Raad het Scholtz versoek om die beoogde stelsel per brief uiteen te sit (KOR 18/2: 28 November 1934; SAATLK 1934e:2; Malherbe 1935a:320),²⁴⁷ en 'n deel van sy verslag lui so (KOR 18/2: 27 Desember 1934):

Op versoek gee ek hiermee 'n nader omskrywing en uiteensetting van die betekenis en uitwerking van die voorstel deur my ingedien en aangeneem deur die Akademie op sy jongste vergadering, gehou te Bloemfontein op 20 Oktober 1934:

Die Raad verdeel die lede in **drie afdelings**, t.w. 'n Taal- en Letterkundige Afdeling, 'n Natuurwetenskappelijke Afdeling en 'n Afdeling vir Beeldende Kuns en Musiek.

'n Lid kan in meer as een afdeling gelyk dien.

Met betrekking tot **kommissies** stel hy voor:

Die samestelling van die bestaande Akademie-Kommissies t.w. die Taalkommissie, die Letterkundige Kommissie en die Film-Radio-Kommissie bly onveranderd, met dien verstande dat voorkomende vakatures deur die betrokke kommissie self aangevul word. Desverkiegende kan sodanige kommissie meer as een kandidaat voordra, uit wie die Taal- en Letterkundige **Kommissie** dan 'n finale keuse maak per stemming oor die pos.

Scholtz bedoel heel waarskynlik dat die finale beslissing geneem word deur die Taal- en Letterkundige **Afdeling**. Hierdie, en latere, onakkurate gebruik van die woorde “kommissie”/“afdeling”, het heelwat verwarring veroorsaak.

---

247 In daardie stadium is die Akademierraad nog provinsiaalsgewys saamgestel en is raadslede roterend gekies uit die Transvaalse, Natal-Vrystaatse en Kaaplandse Kring. Hierdie versoek aan Scholtz om die voorstel wat tydens die 1934-jaarvergadering aanvaar is verder te verduidelik, is deur J.S.M. Rabie, Akademie-sekretaris (Natal-Vrystaatse Kring) gerig, en begin soos volg:

Die Raad het my opgedra u te versoek so goed te wees om 'n brief op te stel, wat aan die nuwe Raad gerig kan word.

Aan die begin van 1935 is die Raad van die Natal-Vrystaatse Kring opgevolg deur 'n Raad verkose uit die Kaaplandse Kring. **In Desember 1942 het die Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns tydens sy jaarvergadering afgesien van die rotasiestelsel en besluit om sy raadslede uniaal in plaas van gewestelik te kies** (ARN 1942: 4 Desember).

Verder beveel Scholtz aan:

By die toekenning van pryse, in die geval van prysvrae of andersins, kan deur die Raad aan een of ander van die **afdelings** opgedra word om per stemming oor die pos oor die ingelewerde werk te beslis.

In die geval van die Hertzog-prys dra die **Letterkundige Kommissie** sodanige werke voor as wat volgens sy oordeel vir die prys in aanmerking kom, waarna die lede van die **Taal- en Letterkundige Afdeling** per brief oor die pos 'n finale keuse maak. Elke lid van die Afdeling kry geleentheid om die werke wat deur die Letterkundige Kommissie voorgedra word, in die rangorde van verdienste te plaas wat volgens sy oordeel daaraan toekom. Die aldus uitgebragte stemme beslis oor die toekenning van die prys.

N.B. Die laaste bepaling sal as gevolg hê 'n wysiging van die skenkingsakte van die Hertzog-prys, wat die eindbeslissing aan die Raad van die Akademie opdra.

Scholtz sluit sy brief af deur daarop te wys dat sy voorstelle “vatbaar is vir verbetering en uitbreiding,” maar dat dit in hoofsaak “’n weergawe” is van wat in verband met die voorstel tydens die 1934-jaarvergadering “gesê en gevoel” is.

Tydens 'n Akademieraadsvergadering gehou te Kaapstad op 16 Februarie **1935**, is Scholtz se **aanvanklike voorstel**, naamlik dat die Akademie **twee afdelings** saamstel, verkeerdelik voorgelê as die **besluit** wat geneem is tydens die 1934-jaarvergadering.²⁴⁸ E.C. Pienaar en D.B. Bosman is versoek om op die saak van verdeling in afdelings in te gaan en tydens die volgende raadsvergadering verslag te doen. (SAATLK 1935a:4-5; Malherbe 1935b:379-380.)

Bosman wys tydens die Akademieraadsvergadering van 27 April 1935 op die onsekerheid wat bestaan omtrent die aantal afdelings: die “besluit” (die **aanvanklike voorstel**) het **twee afdelings** genoem, terwyl Scholtz in sy verduidelikende brief melding maak van **drie** (’n derde afdeling vir Beeldende Kuns en Musiek kom by). **Hierdie onsekerheid is genoem as rede vir die ooreenkoms om die 1934-jaarvergaderingsbesluit insake “die benoeming van Kommissies” weer tydens die volgende raadsvergadering te behandel.** (ARN 1935: 27 April.) Weer eens skep die gebruik van die woorde “kommissie”/ “afdeling” probleme. **Die Letterkundige Kommissie vir die 1935-Dramaprys, onder andere, is alreeds die vorige jaar**

---

248 Die rede vir die insluiting van hierdie fout kan moontlik toegeskryf word aan die verandering van Akademiesekretaris: J.S.M. Rabie is in November 1932 verkies tot Sekretaris (ARN 1932: 19 November – in SAATLK s.j. b; SAATLK 1933a:1) en I.M. Lombard het in Februarie 1935 by hom oorgeneem (LK 1/1: 15 April 1935 – Lombard aan Dekker). Weens verskeie faktore kon die nuwe Raad nie voor Januarie 1935 gekonstitueer word nie. Die vorige Raad, ook Rabie, het dus tot Januarie 1935 die pligte vervul (Malherbe & Conradie 1936a:77). (Kyk eindnota 15 op bladsy 520.)

tydens die jaarvergadering benoem (kyk bladsy 146).²⁴⁹ Dit is onduidelik watter **kommissies** se benoeming weens die onsekerheid moes oorstaan, aangesien die onsekerheid oor die aantal **afdelings** gegaan het.

In die mededelings en briefwisseling wat voorgelê is vir bespreking tydens die Akademiesraadsvergadering van 10 Augustus 1935, is kennis gegee dat Scholtz weer per brief bevestig het dat **drie afdelings** ter sprake is. Tydens die vergadering is besluit om die **voorstel** van Scholtz wat deur die 1934-Jaarvergadering aanvaar is, na die 1935-Jaarvergadering te verwys,

... aangesien die notule van die Jaarvergadering verskil van Scholtz se brief wat betref die aantal **kommissies** wat benoem moes word (ARN 1935: 10 Augustus).²⁵⁰

Indien aanvaar word dat “kommissies” hier op “afdelings” dui, word hier foutiewelik geïmpliseer dat daar in die 1934-jaarvergaderingnotule sprake is van **twéé afdelings**. Die notule maak egter uitdruklik melding van die **gewysigde voorstel** wat aangeneem is, naamlik dat daar **drié afdelings** moes wees (SAATLK 1934d:9-10; Malherbe 1934d:231-232).

Vir die uitvoering van die 1934-**besluit** sou verskeie van die lede wat volgens die **aanvanklike voorstel** deel moes vorm van die Taal- en Letterkundige Afdeling, eerder in die derde afdeling – dié vir Beeldende Kuns en Musiek – geplaas word. ’n Lid kon ook in meer as een afdeling gelyk dien. **Aangesien die lede van die Taal- en Letterkundige Afdeling volgens die Scholtz-voorstel per pos ’n finale keuse moes maak oor die Hertzogprys, was dit noodsaaklik om uitsluitel te verkry oor die lede wat daardie afdeling sou vorm.**²⁵¹

Die onnoukeurige en verwarrende gebruik van die woorde “kommissie”/“afdeling”, het tot verskillende interpretasies gelei. D.F. Malherbe het die onsekerheid wat blyk uit die 10 Augustus 1935-notule betreffende “die aantal **kommissies** wat benoem moes word,” vertolk as onder andere verwysend na die **Letterkundige Kommissie**. Na aanleiding van die notule skryf hy die volgende brief, gedateer 25 Oktober 1935 (ARMB 1935: 17 Desember):

---

249 Volgens die notule van die 17 Desember 1935-raadsvergadering het **die Raad besluit dat die samestelling van die Letterkundige Kommissie tydens die jaarvergadering** (20 en 21 Desember 1935) **sou geskied** by behandeling van die Sekretariële Jaarverslag. Die Keurkommissie vir die 1936-Hertzogprys is toe benoem. (ARN 1935:17 Desember.)

250 In die mededelings in verband met hierdie raadsvergadering wat verskyn in *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, is die situasie soos volg verwoord (Malherbe & Conradie 1935:54):

’n Voorstel wat deur dr. H. van der M. Scholtz op die jongste Jaarvergadering ingedien is, insake verdeling van die lede in twee of drie afdelings, sal na die e.v. Jaarvergadering verwys word.

251 ’n Lid kon volgens Scholtz se voorstel in meer as een afdeling tegelyk dien, maar sommige lede sou waarskynlik nêr lid wees van die afdeling vir Beeldende Kuns en Musiek en dus nié seggenskap hê in die Hertzogprysbeoordeling nie.

Ek merk in die notule van die Raadsvergadering van 20 Aug.²⁵² dat die besluit van die Jaarvergadering (1934) insake 'n nuwe prosedure by beoordeling van boekwerke wat in aanmerking kom vir die Hertzogprys, verwys is na die Jaarvergadering 1935. U sal so goed wees om my sienswyse dienaangaande oor te bring aan die Raad by eersvolgende vergadering.

1. Die verduideliking van die eenparig aanvaarde besluit in 'n brief aan die Kaaplandse Raad deur dr. Scholtz is insoverre dit die veranderde werksaamheid van die Keurkommissie vir die Hertzogprys raak – en hieroor gaan dit in die eerste plaas, al is daar ook sprake van nog twee ander kommissies [die Taalkommissie en Film-radio-kommissie] – 'n weerspieëling van die menings destyds geuit. Die drie lede wat nou fungeer as Keurkommissie stel 'n klein lysie op van sê 3 tot 5 in aanmerking komende werke waaroor daar per pos gestem word deur al die lede van die breër kommissie wat benoem word deur die Raad en bestaan uit sowat 15 tot 20 vakkundige lede. Die resultaat van die stemming word oorgedra aan die Raad wat uiteindelik die enigste bevoegde mag is om die prys of pryse toe te ken volgens wetlike bepaling van die skenkingsakte.
2. Hierdie prosedure onthef die Keurkommissie van die onrus [sic] van finale bepaling. Op die laaste Raadsvergadering (Bloemfontein 1934) is die naam van die Akademie gered deurdat die Raad die keuring aanmerklik gewysig het en toekenninge moes maak teen die rapport van die kommissie.²⁵³ In die verlede is daar al baie pynlike aanmerkinge gemaak teen die bevinding van die kommissie wat in hierdie saak dien en waarvoor die Akademie self verantwoordelik is.
3. Die gevoele was so sterk dat daar selfs sprake was om die besluit van toepassing te maak op die rapport vir 1934, dus terugwerkend te maak. Hiervan is egter afgesien. Die besluit van die Jaarvergadering is bindend vir 1935 en behoort dus nog uitgevoer te word aangesien die bekroning enige tyd kan gebeur en die Raad die enigste liggaam is (en nie die Jaarvergadering nie) wat mag het om die toekenning te maak.

Ek wil ernstig by die Raad aandrang om hierdie saak in die reïne te bring en die jongste rapport van die kommissie terug te verwys met opdrag om te handel volgens die bewuste besluit.

Malherbe was Akademievoorsitter toe die betrokke 1934-jaarvergaderingsbesluit geneem is. Die “menings destyds geuit” is nié genotuleer nie. Die prosedure soos deur Malherbe verskaf, en dít wat blyk uit die notule, verskil egter aansienlik: in Scholtz se skriftelike verduideliking aan die Kaaplandse Raad is sprake van die lede van die Taal- en Letterkundige Afdeling wat 'n finale keuse maak, en die Raad wat nie meer die finale seggenskap sou hê nie; Malherbe maak melding van 'n breër kommissie, bestaande uit sowat 15 tot 20 vakkundige lede wat deur die Raad benoem word, en van die Raad as enigste bevoegde mag om die prys of pryse toe te ken volgens die wetlike bepaling van die skenkingsakte. Malherbe doen 'n beroep op die Raad om “te handel

---

252 Die vergadering het plaasgevind op 10 Augustus 1935.

253 **Die Letterkundige Kommissie** het W.E.G. Louw se bundel *Die ryke dwaas vir bekroning aanbeveel* (SAATLK 1934b:1-3). **Die Raad het egter besluit om die 1934-Hertzogprys vir Poësie eweredig te verdeel tussen** W.E.G. Louw (*Die ryke dwaas* – 1934), C. Louis Leipoldt (*Skoonheidstroos* – 1932) en Totius (*Passieblomme* – 1934) (SAATLK 1934e:3; Malherbe 1935a:321).

volgens die bewuste besluit”, **maar Malherbe se brief is nie ’n weergawe van die besluit soos vervat in die 1934-jaarvergaderingnotule nie.** Tog sou die toekenningsprosedure soos deur hom beskryf, sterk figureer tydens die 1935-jaarvergadering.

Die Hertzogprystoekenning is oorweeg tydens die jaarvergadering, gehou in die Argiefgebou te Kaapstad op 20 en 21 Desember 1935 (SAATLK 1936a:7-8; Malherbe & Conradie 1936b:159). Weens die onduidelikheid het die Sekretaris en die Letterkundige Kommissie in 1935 met die ou prosedure voortgegaan.

Die 1935-Jaarvergadering het gemeen dat die 1934-besluit “uit ’n werklike behoefte gebore is” en dat dit onaanvaarbaar sou wees om dit te herroep “sonder om iets in die plek daarvan te stel”. Na ’n uitgebreide bespreking is ooreengekom om **die vorige jaarvergaderingbesluit betreffende die verdeling van die Akademie in afdelings te herroep. Die volgende voorstel** deur die Akademievoorsitter, sen. F.S. Malan, **is aanvaar** (SAATLK 1936a:7-8; Malherbe & Conradie 1936b:159):²⁵⁴

Met betrekking tot die toekenning van die Hertzogprys, is hierdie vergadering van oordeel dat die prys vir die jaar 1935 en daarna, tot later geamendeer, as volg toegeken word:

- (i) Die bevinding van die Letterkundige Kommissie word voorgelê aan ’n breë kommissie van 15 lede; [Aangesien die besluit insake die verdeling in afdelings herroep is, kon die breë liggaam nie gevorm word deur al die lede van die Taalen Letterkundige Afdeling, soos deur Scholtz voorgestel nie.]
- (ii) Die breë kommissie word benoem deur die Raad;
- (iii) Die breë kommissie sal oor die bevinding van die Letterkundige Kommissie per pos sy oordeel uitspreek;
- (iv) Die Raad sal dan die stemming van die breë kommissie oorweeg en die prys toeken volgens die Hertzog-skenkingsakte.

Hierdie voorstel is aangeneem as ’n wenk aan die Raad by wie, volgens die skenkingsakte, die goedkeuring en uitvoering daarvan berus.²⁵⁵ **Geen besluit oor die 1935-Dramatoekenning is**

254 In sy argument oor die 1934-Hertzogprys vir Poësie, gebruik Coetser (1989:144-146) verkeerdlik ’n berig in *Die Volkstem* wat handel oor die prosedurebesluite wat geneem is tydens die 1935-jaarvergadering.

255 In die loop van 1936 het die Raad die opstelling van ’n huishoudelike reglement oorweeg waarin onder andere die prosedure in verband met die Hertzogprystoekenning in oorleg met die Letterkundige Kommissie en die Breë Kommissie van vyftien, opgeneem sou word (SAATLK 1936b:2; Malherbe & Conradie 1936c:209; SAATLK 1936c:2; Malherbe & Conradie 1936d:45). Tydens die 1936-jaarvergadering het F.S. Malan in sy openingsrede opgemerk (Malherbe & Conradie 1937b:148-149):

Betreffende die Statute van die Akademie ag die Raad dit wenslik dat sekere besluite van die Jaarvergaderings en van die Raad as ’n aanhangsel in die Statute-boekie opgeneem sal word onder die benaming Huishoudelike Bepalinge, b.v. prosedure van stemming oor die pos, toekenning van erepenninge, toekenning van Hertzog-prys, dienstyl van Buitelandse verteenwoordiger ens. Die Huishoudelike Bepalinge bly van krag tot die Raad of die Jaarvergadering hulle wysig.

Volgens opdrag van die Jaarvergadering (Malherbe & Conradie 1937c:197) is Huishoudelike Bepalinge in verband met onder andere die Hertzogprystoekenningsprosedure opgestel (kyk bladsy 169).

deur hierdie 1935-Jaarvergadering geneem nie. Voortaan sou die Jaarvergadering nie meer oor die toekenning van die Hertzogprys kon besluit, soos soms voorheen verkeerdelik gebeur het nie. Alhoewel die Breë Kommissie se mening oorweeg sou word, sou die finale beslissing ten regte by die Raad lê.²⁵⁶

Die besluit oor die 1935-Hertzogprys vir Drama is eers in 1936 geneem en bekend gemaak. Die Akademieraad het die volgende persone in Januarie 1936 tot die Breë Kommissie benoem, en sodoende per implikasie die aanbevelings van die Jaarvergadering aanvaar:²⁵⁷ proff. D.B. Bosman, M.C. Botha, A.C. Bouman, J.J. le Roux, T.H. le Roux, E.C. Pienaar, F. Postma, H. v.d.M. Scholtz, C.M. van den Heever en H.G. Viljoen, asook dr. S.P.E. Boshoff, E. Conradie, M.S.B. Kritzinger, P.C. Schoonees en C.F. Visser. Aan hierdie persone is die besluit van die 1935-Jaarvergadering en die verslag van die Letterkundige Kommissie voorgelê, asook ’n vorm met die volgende bewoording (ARN 1936: 25 Januarie):

Na oorweging van die verslag van die Letterkundige Kommissie en al die daarin genoemde werke, gee ek my stem as volg vir die toekenning van die Hertzog-prys.

Lombard het op 6 Maart 1936 aan die lede van die Breë Kommissie geskryf dat dié Kommissie sy bevindinge insake die aanbevelings van die Letterkundige Kommissie skriftelik en individueel aan die Raad moes meedeel, wat dit dan sou oorweeg en die prys toeken. Op 13 Maart 1936 het ’n tweede brief gevolg omdat daar by lede van die Breë Kommissie onduidelikheid was:

Van lede word nie verwag om aanbevelings te doen uit die hele lys van toneelstukke wat in die verslag van die Letterkundige Kommissie verskyn nie, maar slegs uit die res wat spesiaal daarin genoem is, nl. *In die Maalstroom, Gebroke Drade, Amrath die Tollenaar, En hadde de Liefde niet...[.] Die Ouderling e.a. Toneelstukke*, en *Hantie kom Huistoe*. Op die stembrief wat u toegestuur is, kan U stem vir een werk of U kan twee of meer werke in volgorde van verdienstelikheid aanbeveel. (Nienaber 1965a:66.)²⁵⁸

---

256 Sedert die 1932-Dramaprys is die **finale besluit** oor die Hertzogprys soos volg geneem:

Die **Raad** het die Letterkundige Kommissie se aanbeveling vir die 1933-Prosaprys goedgekeur (Malherbe 1934a:105), alhoewel Nienaber (1964:27) beweer dat dit die **Jaarvergadering** was. In 1934 is die Hertzogprys vir Poësie nie toegeken aan die kandidaat wat deur die Letterkundige Kommissie aanbeveel is nie, maar deur die **Raad** verdeel tussen drie persone (Malherbe 1935a:321).

Nienaber se stelling dat die Akademieraad eers vanaf 1935 oor die toekenning besluit het, is dus foutief (1964:27). In 1935 is die bepaling van die skenkingsakte net herbevestig en is alle onduidelikheid oor wie vir die finale beslissing verantwoordelik is, uit die weg geruim.

257 Interessant dat die notule van hierdie 25 Januarie 1936-raadsvergadering dit stel dat die Breë Kommissie benoem is in “opdrag van die Jaarvergadering”, terwyl die goedkeuring van so ’n kommissie volgens die skenkingsakte by die Raad self berus het.

258 Slegs in gevalle waar Nienaber na oorspronklike bronne verwys wat ongelukkig nie in die Akademiëargief opgespoor kon word nie, word sy boek *Die Hertzogprys vyftig jaar* (1965a) as bron aangedui.

Van die Breë Kommissie is dus nie verwag om net aandag te skenk aan die drie werke wat die Letterkundige Kommissie aanbeveel het nie, maar ook aan die ander publikasies wat in die verslag kortliks aandag ontvang.

Lede van die Breë Kommissie het 'n stembrief en gefrankeerde, geadresseerde koevert ontvang, asook 'n brief waarin 'n beroep op hulle gedoen is om te antwoord voor 30 Maart 1936 (ARMB 1936: 6 April). Tydens 'n raadsvergadering gehou in die Parlementsgebou, Kaapstad, is soos volg verslag gedoen (ARN 1936: 6 April):

Die sekretaris deel mee dat 13 uit die 15 lede van die Breë Letterkundige Kommissie aanbevelings gedoen het i.s. toekening van die Hertzogprys vir 1935. Na oorweging van die aanbevelings **besluit die Raad** om "Die Ouderling e.a. Toneelstukke" van H.A. Fagan te bekroon.²⁵⁹

(Ek benadruk.)

Meer spesifieke inligting in verband met die Breë Kommissie se stemming is onbekend. **Dit kom egter voor asof die Raad se besluit op die Breë Kommissie se aanbeveling geskoei is. Vir die 1934-Hertzogprys vir Poësie het die Letterkundige Kommissie 'n onverdeelde bekroning aanbeveel, maar die Raad het besluit om die prys te verdeel** (kyk voetnota 253 op bladsy 154). **Die omgekeerde het met die 1935-Dramatoekening gebeur: die Raad besluit om die Letterkundige Kommissie se aanbeveling vir 'n verdeelde prys te negeer en die prys aan één persoon toe te ken.**

Die Sekretaris het Fagan in kennis gestel van die beslissing (KOR 20/1: 22 April 1936):

Namens die Akademieraad het ek die genoeë U mee te deel dat die Hertzogprys vir 1935 aan U toegeken is vir u werk "Die Ouderling en ander Toneelstukke."

Waar ek U hiermee die Akademie se tjek vir £72 aanbied, wil ek graag die Raad se hartlike gelukwense aan U oordra en U verder van sy opregte waardering verseker vir die verdienstelike werk wat U nog steeds lewer ter bevordering en opbouing van die Afrikaanse letterkunde.

Fagan het die Raad bedank²⁶⁰ en die Sekretaris meegedeel dat hy graag die bedrag "aan een of ander verdienstelike saak" wou oorbetaal, maar dat hy nog nie op die doel kon besluit nie (KOR 20/1: 9 Mei 1936). Tydens 'n Akademieraadsvergadering gehou ten huise van F.S. Malan,

---

259 Inligting in verband met hierdie bekroning is ook te vind in die *Bulletin* van Desember 1936 (SAATLK 1936d:4) en in die Januarie 1937-uitgawe van *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns* (Malherbe & Conradie 1937a:76-77).

260 Ses-en-twintig jaar later het Fagan die Akademie weer bedank – tóe vir die nuut ingestelde Hertzogprys-sertifikaat wat aan hom gestuur is en waarop die toekening van die 1935-Hertzogprys vir Drama aan hom vermeld word (LK 1/8: 14 Desember 1962).

Kaapstad, het die Raad hierdie aanbod met dank aanvaar en die Sekretaris opgedra om, in oorleg met Fagan, 'n voorstel insake die besteding van die rente aan die Raad voor te lê (ARN 1936: 22 Augustus; kyk ook SAATLK 1936c:2; Malherbe & Conradie 1936d:45²⁶¹). Op 23 November 1936 het Fagan vir Lombard laat weet (KOR 20/1):

Hierby my tjek vir £72.2.-, dis vir terugbetaling van die Hertzogprys (£72.-.- meen ek – as dit verkeerd is, laat my tog weet) met kommissie op tjek.

By verdere nadenke wil ek liefers geen voorwaarde stel wat die Akademie bind nie, maar alleen die begeerte uitspreek dat die Akademie die £72.-.- as kapitaalbedrag sal probeer behou en jaarliks die rente vir een of ander goeie doel ooreenkomstig sy konstitusie sal bestee. Mag ek daarby versoek dat hierdie begeerte genotuleer word as 'n wenk aan die Akademierraad in toekomstige jare.

Fagan is bedank vir sy tjek (KOR 20/1: 25²⁶² November 1936). Daar is besluit om die skenking te belê (ARN 1936: 22 Desember) en die rente daarvan nie te gebruik voordat die kapitaalbedrag op £100 staan nie (ARN 1937: 6 Maart).

Die volgende twee dramas wat in die verslag genoem is (kyk bladsy 148), was nie veronderstel om in aanmerking te kom nie, aangesien dit nie oorspronklik as dramas geskryf is nie, en die romans waarvan dit verwerkings is, al voorheen vir die Hertzogprys oorweeg kon word:²⁶³

Van Bruggen, Jochem. *In die maalstroom* (1934) ('n verwerking van die Van Bruggen-roman *Die burgemeester van Slaplaagte* – 1922)

Du Toit, D.P. *Die Roosknoppie* (1935) ('n verwerking van Du Toit se roman *Haar broer se skuld* of *Die roosknoppie* – 1929).

Sommige van die onderstaande dramas se aard en omvang sou dit outomaties uitgesluit het van bekroning, maar op grond van publikasiedatums kon dit wél in aanmerking kom vir die prys, maar is nie in die Letterkundige Kommissie se verslag genoem nie:

1932-dramas:

Boonzaier, F.W. *Die professor en ander samesprake* (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)

Coetsee, David J. *Agterstevoor boerdery* (Nasionale Pers)

---

261 In die *Bulletin en Tydskrif vir Wetenskap en Kuns* word die jaartal van die 22 Augustus-Akademie-raadsvergadering waartydens melding gemaak is van Fagan se aanbod, foutiewelik aangedui as 1935. Dit moet 1936 wees.

262 Datum onduidelik op kopie van brief.

263 Raadpleeg eindnota 3 op bladsy 513-515 in verband met vertalings en verwerkings.

De Wet, Ben.	<i>Braam en Juliana: toneelstuk in vier bedrywe</i> (Nasionale Pers)
Linde, Marie.	<i>Drie toneelstukkies</i> (Nasionale Pers)
Moll, A.M.	<i>Mislukte huweliksplanne</i>
Schumann, P.W.S.	<i>Elkeen sy eie</i> (Van Schaik)
Ploos van Amstel, C..	<i>Opdraand</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Sita. (ps. van S.S. de Kock)	<i>Die stiefma of Onbekend maak onbeminde</i> (HAUM) <i>Sy les</i> (HAUM)

Dit is onbekend watter 1932-dramas gepubliseer is ná 31 Julie 1932 ten einde in aanmerking te kon kom vir die 1935-toekenning. Twee 1932-dramas wat reeds daardie jaar in die verslag genoem is, naamlik *Op sand gebou* (H.A. Fagan) en *Die drie Van der Walts* (E.A. Schlegemann) (kyk bladsy 136), kon nie in 1935 weer beoordeel word nie. Geen 1932-drama is in die verslag genoem nie.

1933-dramas:

De Waal, P.	<i>Erns eerlik</i> (Strewerskantoor)
Marais, E.N.	<i>Die swart verraad: 'n drama in vyf bedrywe</i> (APB)
Schlegemann, E.A.	<i>In die gewoel</i> (J.H. de Bussy)
Venter, E.A.	<i>Die drankwet: treurspel in een bedryf</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J. de Bussy) <i>Sy offer</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Zhann, Meyhendi. (ps. van J.H. Meyer)	<i>Wanneer plig moet swig</i> (Nasionale Pers).

In die gewoel is vir die 1929-Hertzogprys in manuskripvorm beoordeel (kyk bladsy 128), en sou nie weer in aanmerking kon kom nie.

1934-dramas:

Kotzé, J.A.	<i>Terug</i> (uitgegee deur die skrywer) ²⁶⁴
Kraal, Louis. (ps. van Louis Stefanus Steenkamp)	<i>Noodlotsweë: 'n tragedie in vier bedrywe</i> (Nasionale Pers)

---

264 Aangesien manuskripte nie meer beoordeel is nie, sou hierdie drama net in aanmerking geneem kon word indien dit in gedrukte vorm onder die beoordelaars se aandag gekom het. W.E.G. Louw se debuutbundel *Die ryke dwaas* (1934), waarvoor die digter in 1934 'n verdeelde Hertzogprys ontvang het, is deur homself uitgegee (Viljoen 1934:13).

Serfontein, E. *Twee toneelstukkies* (dit bevat die volgende twee werke: *Tronkvoël* en *Oneirodynia: ’n klugspel in een bedryf*) (Nasionale Pers)

Visser, C.F. *Nie my kind nie en Vriend van my vader* (Nasionale Pers).

1935-dramas:

Kamp, Willem C.W. *Twee eenakters* (dit bevat die volgende twee werke: *Die eenvoudige held* en *Die lafaard*) (Van Schaik)

Zhann, Meyhendi. (ps. van J.H. Meyer) *Gedwarsboom* (Nasionale Pers).

Watter 1935-dramas gepubliseer is vóór 1 Julie 1935 ten einde in oorweging te kon kom vir die prys, is onbekend.

Van die dramas wat in die verslag genoem word (kyk bladsy 148-149), is *Die Ouderling en ander toneelstukke* (1934 – Fagan) en *Hantie kom huis-toe* (1933 – Schumann) die enigste twee werke waarop die Kommissie geen negatiewe kritiek gelewer het nie. Tog is aanbeveel dat die prys gelykop verdeel word tussen genoemde twee werke, asook *En hadde de liefde niet...* (1935 – Eitemal).

Die Eitemal-drama, wat handel oor ’n egoïstiese en ambisieuse man wie se liefdelose houding teenoor sy vrou tot haar ondergang lei voordat hy tot inkeer kom, is volgens die verslag ’n sterk, psigologies oortuigende drama wat tref deur uitstekende dialoog, en wat die aandag bly behou deur aangename afwisseling. Die kritiek wat daarteen uitgespreek is, fokus op karakterisering. (Kyky bladsy 149.) Met reg is die onbevredigende karakterisering van die hoofkarakter Eugène uitgewys as die belangrikste Achilleshiel van hierdie drama – ’n mening wat deur talle resensente onderskryf is (Antonissen 1964:230; F.C.L. Bosman 1938a:69; Hattingh 1958b:84-85; Kannemeyer 1984:249; Kritzinger 1939:210). Die karakterisering van sommige ánder karakters het egter soms positiewe kommentaar ontlok (Dekker s.j.:398; Kempen 1935:74).

’n Verdere aspek waarteen kritiek uitgespreek is, alhoewel nie in die Hertzogprysverslag nie, is die struktuur van hierdie drama wat beskryf is as los en onbevredigend – ’n gebrek wat veral in die opvoering van die stuk hinder (Antonissen 1964:230; Hattingh 1958b:85; Kannemeyer 1984:249; Kempen 1935:74). Uit die praktyk het dit egter geblyk dat hierdie drama met sukses opgevoer kon word, en in hierdie opsig het Hattingh (1958b:85) dit as “’n aanwys vir die Afrikaanse toneelliteratuur” beskryf. As dramateks toon dit egter nog te veel gebreke om werklik in aanmerking te kon kom vir die Hertzogprys.

P.W.S. Schumann se *Hantie kom huistoe* (1933),²⁶⁵ waarin “die treurspel van die armbankedom skrymend uitgebeeld [word]”, volgens die Hertzogprysbeoordelingsverslag, is daarin met reg geprys vir die sterk dramatiese uitbeelding van die “milieu van verworping” (kyk bladsy 149). Oor die algemeen getuig hierdie realistiese drama ook van goeie karakterisering, afwisseling in toon, natuurlike handeling en soms ook humor.

Hantie, die idealistiese, jong maatskaplike werkster se selfopofferende aanvaarding van ’n bykans onmoontlike taak om haar eie agterlike armbankefamilie te probeer ophef ten koste van haar eie geluk, word egter tereg beskou as onoortuigend en onbevredigend (Antonissen 1960:113, 1964:304; Dekker s.j.:400; Kannemeyer 1984:345). Reeds teen die einde van die tweede bedryf ontsier sentimentaliteit en didaktiek die drama en dié melodramatiese inslag word voortgesit in die derde bedryf. Teenoor die besonder natuurlike, oortuigende dialoog, kom Hantie se alleensprake onnatuurlik voor.

Dat hierdie sosiale probleem drama met sy destyds besonder aktuele gegewe sou spreek tot die publiek, word onderskryf deur Kritzinger (1940:57) wat opmerk dat dié drama oor “een van die lastige probleme van ons land ... veral vir die Afrikaansspreekende van groot belang is”. Antonissen (1964:304), wat dit as ’n “ernstige en besielde werk” beskou, sê Hantie se “amper ekstasies(e)” besef van haar “roeping onder die gedegenererdes van haar volk”, word “as voorbeeld van pligbewuste nasiediens voorgelê”. Interessant dat Hantie in die eerste bedryf uitgebeeld word waar sy terugkom van ’n opvoering waartydens sy met oorgawe die simboliese rol van Hoop in C.J. Langenhoven se *Die Hoop van Suid-Afrika* (1913) vertolk het – ’n weerspieëling van haar lewensingesteldheid. Die verwysing na en gebruikmaking van die Langenhoven-drama is ’n voorbeeld van direk herkenbare intertekstualiteit wat ’n sekere verwagting by die leser/toeskouer skep – ’n verwagting wat egter deur die sosiaal-kulturele konteks van *Hantie kom huistoe* geïroniseer word.

Hierdie drama was ’n waardige aanbeveling vir die Hertzogprys, maar word oortref deur die Fagan-bundel, veral deur die uitsonderlike drieakter *Ousus*.

Volgens die verslag het die kommissielede Fagan beskou as die dramaturg wat dit tegnies die verste gebring het van die betrokke outeurs (kyk bladsy 149). Sy bundel *Die ouderling en ander toneelstukke* (1934) bevat die volgende vier werke: *Die ouderling*, *Ousus* (albei drieakters), *Ruwe erts* en *Rooibruin blare* (albei eenakters). In die verslag is spesiale melding gemaak van *Ousus* as ’n “uitbeelding vol smartlike humor van menslike hunkering en die ironie van die lewe”

---

265 Hierdie drama het in 1932 die eerste prys in die Krugersdorpse Munisipale Vereniging vir Drama en Opera se eerste toneelskryfkompetisie gedeel met *In die dae van Van Riebeeek* deur Sanni Metelerkamp. Volgens Binge (1969:239) het twyfel oor die toekenning ontstaan weens die bewering dat *In die dae van Van Riebeeek* oorspronklik in Engels geskryf en daarna vertaal is.

(kyk bladsy 149). Waarskynlik sou *Ousus en ander toneelstukke* 'n geskikter titel wees ten einde die klem op hierdie besondere drama te plaas.

Positiewe kritiek op *Ousus* oorskadu die enkele negatiewe opmerkings heeltemal. Hierdie probleem drama oor persoonlike verhoudinge word beskou as Fagan se beste en suiwerste werk (Antonissen 1960:114, 1964:165; Antonites 1947:36; F.C.L. Bosman 1938a:69; Brink 1986:122; Buning 1960:307; Dekker s.j.:408; Malherbe 1948:373; Pienaar 1938:215; Senekal 1978:8). Insiggewende besprekings beklemtoon die waarde van hierdie goedgestruktureerde, tegnies voortreflike, eg menslike drama: die toneelmatigheid daarvan, die behendige eksposisie, die sinvolle simboliese benutting van dekorelemente, die besondere hantering van tyd en verskillende bindingselemente, asook die rykdom aan ironie. Daar word gewys op die realisties/naturalistiese uitbeelding van genuanseerde karakters, hulle onderlinge verhoudinge, innerlike konflikte en die inperkende milieu waarin hulle funksioneer, die invloed van bekrompe gemeenskapswaardes wat die hoofkarakter, Nelie, 'n keuse laat maak om plig bo eiebelang en geluk te stel, die uitbeelding van lewenskontinuiteit, aftakeling, vereensaming en opofferings – veral in die bedagsame, talentvolle Nelie, die steunpilaar wat haar aanvanklike idealisme opoffer vir 'n edel doel: die welsyn en hopelike geluk van haar gesinsgenote. Haar selflose offer het egter verreikende gevolge gehad en nié haar geluk, of dié van ander, verseker nie. (Brink 1986:122-123; Kannemeyer 1970:28-39, 1984:209-211; Pretorius 1987:38-50.)

Die ouderling is 'n sosiale probleem drama met 'n tema wat “so warm-warm uit die Afrikaanse samelewing geraap is” (Pienaar 1938:213), naamlik die destydse Du Plessis-kerksaak.¹⁸ Die dogmaties bekrompe ouderling Jansen kom te staan teenoor die liberale, waagmoedige, relatief jong dominee De Wit – altwee met “die beste bedoelings” en “heiligh oortuig van die reg van hulle saak” (Buning 1960:307). Die botsing lei egter tot albei se ondergang.

Kritiek teen die drama fokus juis op die aanvanklike uitbeelding van hierdie twee karakters as onderskeidelik té fanaties en onverbiddelik, en té ligsinnig en oppervlakkig (Buning 1960:307; Coetzee 1987:167; Dekker s.j.:407; Kannemeyer 1984:209). Teen die einde van die drama word albei egter getoon as mense met goeie én slegte hoedanighede. Die ekstreme karakterisering, alhoewel hinderlik, kan as sodanig nie as onaanvaarbaar beskou word nie, want die bestaan van sulke persone is 'n gegewe. Dit is egter onbevredigend dat ook van die ánder karakters eensydig uitgebeeld word: mej. Celliers, naper van Jansen, en Anna, die deurgaans opofferende dogter. Die “loutering en ommekeer” wat die dominee en Jansen in die derde bedryf beleef, word aanvaarbaar as gevolg van Fagan se vermoë tot hegte dramakonstruksie en die daarstel van 'n parallel tussen die twee sentrale karakters (Kannemeyer 1984:209):

Albei is sterk figure maar verwondbaar as gevolg van 'n misstap in hul verlede, albei vrees dat hierdie misstap bekend sal word en albei gaan uiteindelik ten onder: die

dominee word deur die kerkraad gedwing om te bedank, terwyl die ouderling deur ’n beroerte verlam raak.

Fagan behou deurgaans die dramatiese spanning en gee ’n realistiese beeld van die gemeenskap se “kleinlike geniepsigheid” en “blinde partygees” (Buning 1960:307).

Met *Die ouderling* en veral *Ousus* bereik Fagan ’n hoogtepunt in sy dramatiese oeuvre.

In ooreenstemming met *En hadde de liefde niet...*, vorm die armlankedom die sosiale probleem in Fagan se eenbedryf *Ruwe erts*. Mev. Van der Palm en die dominee verteenwoordig verskillende houdings teenoor die probleem, soos vergestalt in die karakters Hannie en Gert.

Ten gunste van die drama kan beaam word wat Conradie (1987:28) sê, naamlik dat die drama nie ’n duidelike oplossing vir die armlankevraagstuk bied nie, maar die probleem stel en ’n aanduiding gee van die rigting waarin ’n oplossing gesoek kan word, want die drama bied

... geen uitgewerkte plan vir die rehabilitasie van Hannie en Gert nie, maar dui net aan dat Dominee se gesindheid teenoor hulle veel verder sal voer as mev. Van der Palm s’n.

Die dominee beskou liefdadigheid as ’n “slaapdrankie”, maar liefde as die “enigste geneesmiddel”. Didaktiese uitsprake soos hierdie lei tot die kritiek dat hierdie drama “weinig meer as ’n stukkie sosiale didaktiek” is (Senekal 1978:8). Dekker (s.j.:408) onderskryf hierdie mening, maar met die bykomende kompliment dat dit ’n “knappe inkleding van ’n stukkie sosiale didaktiek” is. Ook Antonissen (1960:114 en 1964:165) maak melding van ’n “mooi afgeronde eenbedryf” met “uitgesproke sosiale didaktiek”, en Buning (1960:309) meen die dramaturg het

... die situasies so raak gekies, die patetiese, tragiese en humoristiese so deureengevleg dat die boodskap nêrens hinderlik op die voorgrond tree nie.

Vir ’n eenbedryf om in die geleedere van Hertzogprysweners opgeneem te word, moet dit méér wees as goedgeskrewe sosiale didaktiek. Dit moet ’n goedgeskrewe drámateks wees. Alhoewel Fagan ook in hierdie eenbedryf sy kenmerkende sin vir goeie struktuur en tegniek openbaar, is daar te veel hinderlike elemente om dit ’n werklik grootse eenbedryf te maak, byvoorbeeld die oordrewe beklemtoning van Hannie se onverfyndheid en agterlikheid (vergelyk haar harde lag en slegte tafelmaniere) en mev. Van der Palm se openlike wantroue wat blyk uit haar wegsluit van die kos. Odendaal (1980:108) merk ook tereg op:

Ons sien vir die grootste gedeelte van die drama te weinig van die “greintjies goud” in Hannie om waarlik te kan glo in haar besliste optrede aan die einde. Haar slotoptrede kom eerder as ’n verrassing en nie as organiese voortvloeiende uit haar voorafgaande optrede nie.

Teenoor F.C.L. Bosman (1938a:69), wat hierdie eenbedryf as ’n “pragwerk” beskou, noem Brink (1986:122) dit byna vyftig jaar later ’n “erbarmlike mislukking”.

Ook die ánder eenbedryf, naamlik *Rooibruin blare*, wat saam met die twee drieakters in Fagan se 1934-Hertzogprysbundel opgeneem is, word deur Bosman (1938a:69) as ’n “pragwerk” beskou, ’n “juweel in sy soort” waarin Fagan hom “op sy beste” toon. Reeds die gebruik van ’n verkleinwoord dui die omvang van die eenbedryf aan. Ook Antonissen beskryf dit as ’n “half-weemoedige blyspelletjie” (1964:165) – niks groots nie, maar ’n simpatieke uitbeelding van ’n realistiese persoonlike ongelukkigheid wat in ’n lighartige opset waarneembaar raak. Buning (1960:309) som die wyse waarop die tema oorgedra word, raak op:

Soos gewoonlik by die skrywer, kom die boodskap dat elke leeftyd sy kompensasies het en die rooibruin blare van die ouderdom ewe skoon is as die groenes van die jeug, goed tot sy reg deur sy gebruiklike tegniek van teenstelling: die ouerige man wie se hart jonger as sy jare is, ten minste so meen hy, en die vrou wat verstandig genoeg is om op taktvolle wyse hom van die teendeel te oortuig. Albei se bewuste of onbewuste heimwee na die vrolike, onbesonne jeugjare word weer gekontrasteer met die kalm, berustende wysheid en lewenservaring van Ouma.

Die eenbedryf kan as ’n blyspel beskou word op grond van die menslike ydelheid en kleinheid wat op ’n lighartige manier voorgestel word, en nie weens humor daarin nie. Buning (1960:309) merk op:

Die tema van *Rooibruin Blare* verg ’n ligte behandeling en ’n sterk sin vir humor om werklik komies aan te doen. Fagan het slegs gedeeltelik daarin geslaag om die speelse, dartelende feesstemming weer te gee, met die gevolg dat die eenbedryf temerig en vervelend is en die grappige situasie nie voldoende uitgebuit word nie.

Waarskynlik sal hierdie besware in ’n opvoering van die eenbedryf gedeeltelik oorkom kan word. Vir die Hertzogprys word egter net die dramateks beoordeel. Soos *Ruwe erts* hoort *Rooibruin blare* op sigself nie tuis onder die Hertzogprysweners nie.

Met die ontluiking van die Afrikaanse toneel was Fagan se werk in die dertiger- en begin veertigerjare in aanvraag. Die dramas is geskryf vúr gewone mense óór gewone mense. Alhoewel dit deur sommige kritici selfs getipeer is as kleinburgerlik, oppervlakkig en simplisties (Antonissen 1964:164; Coetzee 1987:167; Dekker s.j.:407; Pienaar 1938:213), sonder hewige

innerlike botsing en tragiek (Boshoff 1946:247; Bosman 1938a:69; Coetzee 1987:167; Dekker s.j. 407; Pienaar 1938:214) (waaruit kritici se tradisioneel Aristoteliaanse ingesteldheid blyk),²⁶⁶ lê Fagan se verdienste juis in die natuurlike, geslaagde wyse waarop hy beperkte boustof uitbeeld.

Daar is al meermale gewys op die nougesetheit waarmee Fagan realistiese karakters teken, maar dat hulle oor die algemeen tipies bly. Karakterisering word ondergeskik gestel aan die duidelik omlynde sentrale gedagte, maar met dié voordeel dat die dramaturg wen aan hegtheid van bou weens die gebrek aan 'n diepgaande sielkundige uitbeelding van karakters se innerlike lewe. (Antonites 1947:36; Boshoff 1946:246; Buning 1960:310.) Fagan se gebruik van natuurlike, vlot dialoog dra grootliks by tot die realisme van die karakters.

Die toneelstukke munt tegnies uit – 'n Fagan-karakteristiek wat gedy het deur die samewerking tussen hom en sy aktrise-vrou Queeny. Die toneelstukke toon 'n hegte struktuur en die intrige is deurdag. Kannemeyer (1984:209) wys met reg op Fagan se vaardigheid

... om 'n dramadiese situasie geleidelik te ontwikkel, om die bedrywe telkens na spannende hoogtepunte op te voer en om die gebeure in die tyd wat tussen die bedrywe verloop het op 'n onopsigtelike wyse in die dialoog te verwerk sonder dat dit na direkte informasie lyk.

Volgens die Hertzogprysbeoordelingsverslag is die uitstaande kenmerk van Fagan se werk dat, van die betrokke outeurs, hy dit tegnies die verste gebring het (kyk bladsy 149). Ook die algemene kommentaar aan die einde van die verslag plaas die klem op tegniek wanneer gesê word dat die aanbevole werke blyke gee

... van 'n heuglike vooruitgang in ons dramadiese kuns, van 'n juiste besef van die wese van die drama en gevolglik ook van 'n beter beheersing van die tegniek.

Indien tegniese beheersing gesien word as die uitvloeisel van 'n juiste dramabegrip, kan begryp word waarom die Raad, op grond van die verslag, Fagan b6 Eitemal en P.W.S. Schumann verkies het. Sodoende is met reg 'n verdeling van die Hertzogprys vermy. Al oorskadu die eenakters wat in *Die ouderling en ander toneelstukke* opgeneem is, nie die ander twee genomineerde dramas nie, is *Die ouderling*, maar veral *Ousus*, waardige Hertzogprysweners.

---

266 Antonissen (1964:164) vergelyk Fagan se werk met dié van Grosskopf en Leipoldt, en is van mening dat Fagan se spele op "‘n heelwat laer plan beweeg", aangesien dit niks van Leipoldt se "poëtiese-dramadiese gehalte" of van Grosskopf se "verhewenheid en algemeen-menslikheid" bevat nie. Uit hierdie kritiek blyk sy voorkeur vir die klassieke drama.

H.A. Fagan, wenner van die 1935-Hertzogprys vir Drama

Foto deur De Vries (verdere besonderhede onbekend)

4.2.4 DIE 1938-HERTZOGPRYS VIR DRAMA

4.2.4.1 Vooraf

In die aanloop tot die 1938-Hertzogprys vir Drama is die rol van die Breë Kommissie (sedert die instelling daarvan in 1935) en dié van die Letterkundige Keurkommissie herhaaldelik bevraagteken en bespreek.

Volgens die kommissieverslag vir die 1936-Prosaprys was dit nie 'n maklike taak om tussen uiteenlopende werke te kies nie. Die kommissielede was van mening dat, alles in ag genome, die prys aan Mikro toegeken moes word. In die verslag is opgemerk (SAATLK 1936d:13-14; Malherbe & Conradie 1937a:85-87):

Maar aangesien 'n breër kommissie tog by wyse van stemming die bekroning moet uitmaak, meen ons dat, onder die nuwe reëling, ons nie meer as adviserend en toeligend kan optree nie.

Die Raad het, met inagneming van die Breë Kommissie se mening, die Hertzogprys aan Mikro toegeken (ARN 1936:22 Desember). Die volgende jaar het D.F. Malherbe aan die Akademiesekretaris geskryf (KOR 21/2: 20 Maart 1937; ARMB 1937: 24 April):

Aangesien een van my boeke verlede jaar in die gedrang was, kon ek nie met fatsoen beswaar maak teen die handelwyse van die Keurkommissie nie, wat m.i. sy taak nie reg begryp het nie en die grense van sy opdrag oorskry het. Ek wil derhalwe 'n versoek rig aan die Raad dat hy die Keurkommissie wys op die beperkte aard van sy werksaamheid ten einde 'n suiwerder oordeel te verkry in die toekoms, wat dan ook die bedoeling was met die instelling van 'n nuwe metode van beoordeling. Die Keurkommissie se taak is om 'n aantal boeke (sê drie) te noem wat in aanmerking kom en die beslissing dan oor te laat aan die breër stemgeregtigde groep. Beredeneerde waardebeoordeling van die boeke is onnodig; in elk geval is dit onbillik om aan te dui, soos in die rapport 1936, watter een volgens die mening van die Keurkommissie die voorkeur verdien. Dit verydel die hele doel van die instelling van 'n breër kommissie.

Die toekenning van die Hertzogprys verwek jaar na jaar ontevredenheid by die publiek, iets wat uiteraard selfs met die beste metode moeilik uit te skakel is. Daarom moet alles verwyder word in die metode wat die onafhanklike oordeel van die stemgeregtigde groep kan beïnvloed.

(Ek benadruk.)

Die Raad besluit om Malherbe se interpretasie aan die 1937-Jaarvergadering voor te lê vir beslissing (ARN 1937: 24 April).

Die Letterkundige Kommissie vir die 1937-Poësieprys noem in hulle verslag (ingeslote by begeleidende brief van F.E.J. Malherbe aan Akademiesekretaris gedateer 3 Oktober 1937) dat

hulle nie die vrymoedigheid gehad het om een digter uit te sonder en vir bekroning aan te wys nie,

... want dit gaan nie om die beste van een digter bo die beste van 'n ander te stel nie,²⁶⁷ al sou daar sterk gronde aan te voer wees vir die bekroning van I.D. du Plessis se veelsydiger gesamentlike werk, wat ons as sodanig nommer een plaas.²⁶⁸

Volgens die notule het sewe lede van die Breë Kommissie gestem en almal die aanbeveling van die Letterkundige Keurkommissie onderskryf.²⁶⁹ **Daar is besluit dat die Hertzogprys vir 1937 deur die Raad toegeken sou word aan I.D. du Plessis vir *Ballades en Vreemde liefde*.**²⁷⁰ (ARN 1937: 29 Oktober.) Op versoek van adv. E.G. Jansen, Akademievoorsitter, is hierdie besluit, asook die prosedure wat in verband daarmee gevolg is, vir heroorweging voorgelê (ARMB 1937: 22 November). Die aanbevelings van die Letterkundige Kommissie en Breë Kommissie is deeglik bespreek en **die Raad het besluit om** na aanleiding van “nuwe gegewens” wat onder hulle aandag gekom het,²⁷¹ **die vorige besluit te herroep**, en die **1937-Poësieprys te verdeel tussen I.D. du Plessis en Van Wyk Louw** (ARN 1937: 22 November).

Daar is verder besluit om 'n voorstel aan die Jaarvergadering voor te lê betreffende die prosedure wat gevolg word by die Hertzogprystoekenning.

Tydens die jaarvergadering van 3 Desember 1937²⁷² het Jansen aangekondig dat die 1937-Hertzogprys gelykop verdeel sou word tussen I.D. du Plessis (*Ballades en Vreemde liefde* – beide 1937) en N.P. van Wyk Louw (*Alleenspraak* – 1935) (AJVN 1937: 3 Desember; Malherbe & Conradie 1938b:152).

-
- 267 Die toekenning van die Hertzogprys gaan júis oor die bekroning van die beste werk binne 'n bepaalde tydperk, en dit is juis beste wêrke, en nie die werk van sekere persone nie, wat teen mekaar opgeweg moet word.
- 268 In die *Bulletin* van Desember 1937 waarin die verslag ook verskyn (SAATLK 1937:12-14), is Du Plessis se naam in die laaste paragraaf vervang met stippels, en staan daar “**veelsydiger en gesamentlike werk**” (ek benadruk).
- 269 Nienaber (1965a:120) merk op dat daar twee stembriewe laat gekom het, wat die totaal van persone wat gestem het, op nege te staan bring, terwyl Coetser (1989:154) net agt van hierdie stembriewe in die argief kon opspoor.
- 270 Coetser (1989:169) wys daarop dat *Ballades* nié in aanmerking moes kom nie aangesien seker gedigte daarin vroeër in *Lied van Ali en ander gedigte* (1931) en *Stryd* (1935) verskyn het, en dat hierdie bundels vroeër vir die Hertzogprys in aanmerking kon kom.
- 271 Dit is onbekend wat die “nuwe gegewens” was.
- 272 In die jaarvergaderingnotule en in *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns* (Malherbe & Conradie 1938b:145) word die datum van die 1937-jaarvergadering aangedui as 3 Desember, terwyl dit volgens die *Bulletin* van Desember 1937 (SAATLK 1937:1) plaasgevind het op 3 én 4 Desember.

Jansen het in verband met die Hertzogprystoekenningsprosedure die besluit van die 1935-Jaarvergadering gelees wat betrekking gehad het op die samestelling van die Breë Kommissie (kyk bladsy 155). Omdat die prosedure wat tot in daardie stadium gevolg is nie volkome bevredigend was nie, het die Raad ’n effens gewysigde, meer uitgebreide plan voorgelê. **Die 1935-jaarvergaderingsbesluit** (kyk bladsy 155) **is herroep, en die volgende Huishoudelike Bepalinge is in die plek daarvan gestel** (AJVN 1937: 3 Desember; Malherbe & Conradie 1938b:146-147):

- (a) As die Letterkundige (Keur-) Kommissie van oordeel is dat daar letterkundige werk gelewer is wat vir die betrokke jaar bekroning verdien, dan kies hy hoogstens drie outeurs wie se werk hy verdienstelik genoeg beskou om in aanmerking te kom, en stuur die name met ’n motivering van sy bevinding aan die Sekretaris van die Raad.²⁷³
- (b) Die name van die betrokke werke of outeurs wat in aanmerking kom, word deur die Raad aan ’n Breë Kommissie van vyftien lede voorgelê sonder kommentaar en sonder die bevindings van die Letterkundige (Keur-) Kommissie.²⁷⁴
- (c) Elke lid van die Breë Kommissie spreek sy oordeel uit (per pos aan die Sekretaris) oor die gekose outeurs en die betrokke werke en bring sy stem uit vir die outeur(s) wie se werk(e) hy of sy bekroning werd ag.²⁷⁵
- (d) Die Raad oorweeg dan die uitgebragte stemme van die Breë Kommissie saam met die verslag van die Letterkundige (Keur-) Kommissie en ken die prys toe al dan nie.²⁷⁶
- (e) Die Breë Kommissie word van jaar tot jaar aangestel deur die Raad, en enige lid kan name vir oorweging aan die Raad voorlê.²⁷⁷

Na afloop van die jaarvergadering het die pers die toekenning van die 1937-Hertzogprys gepubliseer. Louw het die prys in die pers van die hand gewys en ’n polemiekie het ontstaan.²⁷⁸ In ’n brief aan die Akademie gedateer 4 Desember 1937, het Louw opgemerk (ARMB 1938: 11 Februarie):

-
- 273 Spesifieke riglyne word verskaf oor hoe die verslag van die Letterkundige Kommissie daar moet uitsien.
  - 274 Volgens die 1935-besluite is die bevinding van die Letterkundige Kommissie wél voorgelê aan die Breë Kommissie.
  - 275 Die 1935-besluite het bepaal dat die Breë Kommissie spesifiek oor die Letterkundige Kommissie se bevinding sy oordeel uitspreek, en nie net oor outeurs en werke waarvan die name voorgelê is nie.
  - 276 Die 1935-besluit het bepaal dat die Raad die stemming van die Breë Kommissie oorweeg en dan die prys toeken. Volgens hierdie gewysigde besluit van 1937 is die mening van die Breë Kommissie én die Letterkundige Kommissie in aanmerking geneem. **Sodoende is die inspraak van die Letterkundige Kommissie in die toekenning van die Hertzogprys, in ’n mate herstel.**
  - 277 Hierdie bepaling werp lig op die onsekerheid wat bestaan het of die Breë Kommissie van tyd tot tyd opnuut saamgestel moes word. Dit het tot in hierdie stadium “moeilik gegaan om 15 lede te vind wat in hierdie kommissie kon dien”, en daar is geen veranderings gemaak sedert die oorspronklike samestelling van die Kommissie nie (ARMB 1937: 22 November).
  - 278 Raadpleeg Nienaber (1965a:116-125).

Die Akademie was weer magteloos om te besluit oor die sake waarin hy hom juis die reg van ’n beslissing toeëien.

Twee lede van die Letterkundige Kommissie het in *Die Burger* (11 Desember 1937) gereageer op Louw se beskuldigings, en onder andere opgemerk dat die Akademie hom niks toe-eien nie aangesien hy volgens die notariële oorkonde van 27 Mei 1914 seggenskap het oor die Hertzog-taalfonds ter bekroning van eersterangse werke in Afrikaans, en kragtens wetgewing van die Volksraad (Wet no. 23 van 1921) met regs persoonlikheid en gesag beklee is om te doen wat aan hom opgedra is.

J.M.H. Viljoen het as redakteur in sy hoofartikel in *Die Huisgenoot* van 17 Desember 1937 kommentaar gelewer oor die verdeling van die Hertzogprys tussen Louw en Du Plessis, en opgemerk (1937:13):

Vir mnr. Louw se beswaar teen wat hy die magteloosheid van ons hoogste kultuurliggaam noem om in verband met die toekenning van die Hertzogprys ’n beslissing te neem wat nie ’n kompromis-kleur dra nie, is daar nogal heelwat grond, want dit is nou die sesde maal dat die prys verdeel word – in drie gevalle selfs tussen drie persone.¹⁹ En ons vrees dat hierdie kompromis-politiek bestendig sal word deur die ingewikkelde prosedure wat daar nou neergelê is vir die toekenning van die Hertzogprys.

Daar is terloops opgemerk dat daar in 1937 net een letterkundige onder die vyf lede van die Raad was – die kurator by wie die finale beslissing in verband met die toekenning van die Hertzogprys berus. Kritiek is ook uitgespreek teen die bepaling dat die Letterkundige Kommissie nie die motiverings vir sy aanbevelings voor die Breë Kommissie kon lê nie:

Selfs nie eens die orde waarin hy kandidate plaas, mag openbaar gemaak word nie. Waartoe dan al die moeite om ’n aanbeveling te motiveer as daar nie die volste gebruik van gemaak word nie? En waarom per slot van rekening ’n letterkundige kommissie benoem as sy beslissing later deur persone wat met minder kennis van sake kan oordeel omdat hulle die betrokke werke sekerlik nie so grondig bestudeer het nie, omvergewerp mag word?²⁷⁹

Viljoen wou nie beweer dat die besluit om die Hertzogprys te verdeel verkeerd was nie. Hy het gemeen dat daar selfs gevalle kon wees waar so ’n beslissing die billikste sou wees, en opper as voorbeeld die gedagte van aanmoediging aan kunstenaars wat nog aan die begin van hulle loopbaan staan. Hy voeg egter by:

---

279 Volgens D.F. Malherbe moes die Letterkundige Kommissie se invloed juis ingeperk, en die Breë Kommissie se gesag uitgebrei word ten einde “’n suiwerder oordeel te verkry” (kyk bladsy 167).

Maar wanneer daar in ingeligte kringe die gevoel begin bestaan dat die Akademie telkens tot verdeling van die Hertzogprys oorgaan omdat hy onmagtig is om ’n beslissing te bereik wat nie die resultaat van ’n kompromis is nie, dan sal die toekening van die Hertzogprys ook nie meer ’n eer beskou word nie.

Die eerste vereiste om dit te verhoed, sou volgens Viljoen wees dat die Akademie die besluit herroep wat sy Letterkundige Kommissie “feitlik onnodig maak”, aangesien hierdie Kommissie en die Raad genoeg gesag behoort te beklee om ’n “oordeel te vel” wat die “mees veeleisende” sou bevredig (1937:13).

4.2.4.2 1938-Hertzogprys vir Drama

Volgens die voorgestelde begroting vir 1937/1938, was ’n bedrag van £51 beskikbaar as Hertzogprys vir Drama (ARMB 1938: 11 Februarie).²⁸⁰

Tydens ’n raadsvergadering gehou te Pretoria, is besluit om die name van prof. F.E.J. Malherbe (sameroeper), asook drr. H. v.d.M. Scholtz²⁸¹ en P.C. Schoonees voor te dra as lede van die Letterkundige Kommissie wanneer die kommissies tydens die jaarvergadering saamgestel sou word (ARN 1937: 22 November). Hierdie persone is finaal tot die Kommissie benoem tydens die 1937-jaarvergadering, gehou op 3 Desember in die Voortrekker-Gedenksaal, Pretoria (AJVN 1937; Malherbe & Conradie 1938b:152).²⁸² **Weer eens, teenstrydig met die skenkingsakte, het die Jaarvergadering finaal besluit oor die kommissielede.**²⁸³ Van die lede wat die beoordeling moes doen vir die vorige Hertzogprys vir Drama (G. Dekker – sameroeper, F.E.J.

---

280 Die geldwaarde van die prys het mettertyd verander: die 1915/1916-prys het £61.5.0 beloep (kyk bladsy 53) en vir die 1917/1918- en 1919/1920-prys is telkens £70 uitbetaal (kyk bladsy 61 en 67). Vanaf die 1924/1925- tot en met die 1931-toekening is elke keer £75 toegeken, maar daarna het die bedrag afgeneem: vanaf 1933 tot 1937 was die prysgeld elke keer £72, en daarna het dit bly verminder totdat dit vanaf 1943 voorlopig gestabiliseer het op £50 (ZAATLK s.j. b:12).

281 In latere korrespondensie aan kommissielede, byvoorbeeld briewe gedateer 22 Januarie 1938, word sy titel aangedui as “professor”.

282 Vir 1937/1938 is £12.1.6 begroot as honorarium aan die kommissielede (ARMB 1938: 11 Februarie). Hulle hét ’n honorarium ontvang, soos blyk uit ’n briefie van Lombard aan Scholtz, gedateer 10 Oktober 1938 (KOR 21/3).

283 Die situasie sedert die vorige Hertzogprystoekening vir Drama was soos volg:

Die **Jaarvergadering** het die Letterkundige Kommissie benoem vir die 1936-Hertzogprys vir Prosa (AJVN 1935: 20 en 21 Desember 1935; SAATLK 1936a:8; Malherbe & Conradie 1936b:159-160). Een lid het nie die benoeming aanvaar nie, en die **Raad** het tydens die vergadering van 6 April 1936 ’n persoon in sy plek benoem (SAATLK 1936b:3; Malherbe & Conradie 1936c:209).

Volgens Nienaber het die **Raad** ná 6 April 1936 die Letterkundige Kommissie aangewys (1965a:43). Tog is die Letterkundige Kommissie vir die 1937-Hertzogprys vir Poësie benoem deur die 1936-**Jaarvergadering** (Malherbe & Conradie 1937b:149). Die vertolking van die **Jaarvergadering** se besluit dat Elizabeth Conradie net in die Kommissie sou dien ter bevordering van Nederlands, is deur die **Raad** bevestig (ARMB 1937: 22 November).

Malherbe en M.L. du Toit), is net F.E.J. Malherbe vir die 1938-Kommissie benoem – dié keer as sameroeper. Volgens die notule sou die **Raad** later die Breë Kommissie aanwys (Malherbe & Conradie 1938b:153; KOR 21/4: 5 September 1938 – Lombard aan F.E.J. Malherbe).

Kommissielede is in kennis gestel van hulle benoeming (KOR 21/4: 22 Januarie 1938 – Lombard aan F.E.J. Malherbe, H. v.d.M. Scholtz en P.C. Schoonees) en het dit aanvaar (KOR 21/4: 31 Januarie en 11 Februarie 1938 – F.E.J. Malherbe en H. v.d.M. Scholtz aan Lombard).

In opdrag van die Akademieraad het Lombard in Januarie 1938 aan die bestuurders van Nasionale Pers (Kaapstad en Bloemfontein), Voortrekkerpers, J.H. de Bussy, J.L. van Schaik, Afrikaanse Pers en die Vereniging vir die Vrye Boek geskryf om hulle in kennis te stel dat die Hertzogprys in 1938 toegeken sou word vir dramas wat gedurende die tydperk 1 Julie 1935 tot 30 Junie 1938 gepubliseer is, en om hulle te versoek om die Letterkundige Kommissie op hoogte te hou van verdienstelike werke wat vir die prys in aanmerking kon kom. ²⁰ Die kommissielede se name is verskaf. (LK 1/1: 24 Januarie 1938.)

Die **Raad** het as lede van die Breë Kommissie gekies: proff. D.B. Bosman, J.J. Dekker, T.J. Haarhoff, J.J. le Roux, E.C. Pienaar, C.M. van den Heever, drr. S.P.E. Boshoff, F.C.L. Bosman, M.S.B. Kritzinger, T. Wassenaar, mnre. C.M. Booyesen, H.C. de Kock, L.W. Hiemstra, J.M.H. Viljoen en mev. M. Jansen (ARN 1938: 11 Februarie).²⁸⁴ Lombard het hierdie vyftien lede van die Breë Kommissie in kennis gestel van hulle benoeming en riglyne verskaf in verband met die Hertzogprysprosedure. Hulle is daarop attent gemaak dat die benoemde Kommissie daargestel is om die Raad te adviseer in verband met die toekenning van die Hertzogprys. Die prosedure is soos volg uiteengesit (KOR 21/4: 14 Maart 1938), met my kommentaar oor hoe dit met die 1937-besluite (bladsy 169) vergelyk, tussen reghoekige hakies:

- (i) 'n Keurkommissie van drie lede gaan vanjaar al die dramas na wat verskyn het in die tydperk 1 Julie 1935 – 30 Junie 1938.
- (ii) As die Keurkommissie van oordeel is dat daar werk gelewer is wat bekroning verdien, dan kies hulle hoogstens drie stukke wat verdienstelik beskou word en stuur die name met 'n motivering van hul bevinding aan die Sekretaris van die Raad. [Die 1937-jaarvergaderingsbesluit spesifiseer dat die name verskaf moet word van “hoogstens drie outeurs” wie se werk “verdiensielik genoeg” beskou word. Lombard se vertolking van hierdie besluit plaas met reg die klem op die dramatékste, soos deur die skenkingsakte bepaal, en nie op die outeur nie.]

---

284 Briewe in verband met C.M. Booyesen, F.C.L. Bosman, T.J. Haarhoff, C.M. van den Heever en D.B. Bosman se benoemingsaanvaarding kon opgespoor word (KOR 21/4: 19, 20, 21 en 22 Maart) asook dié van L.W. Hiemstra (KOR 21/3: 14 Mei 1938).

Ses van hierdie vyftien lede was ook op die Breë Kommissie vir die 1935-Dramaprys (kyk bladsy 156 en bylaag J op bladsy 618-709).

- (iii) Die name van die betrokke stukke word deur die Raad aan 'n Breë Kommissie van vyftien lede voorgelê sonder kommentaar. [Die 1937-besluit bepaal dat die name van “die betrokke werke of outeurs” aan die Breë Kommissie voorgelê word.]
- (iv) Elke lid van die Breë Kommissie spreek sy oordeel oor die werke uit en bring sy stem uit vir die werk(e) wat hy bekroning werd ag. [Die oorspronklike besluit vereis dat 'n oordeel uitgespreek word oor die “gekose outeurs en die betrokke werke” en dat 'n stem uitgebring moet word “vir die outeur(s) wie se werk(e)” bekroningswaardig is.]
- (v) Die Raad oorweeg dan die uitgebragte stemme saam met die verslag van die Keurkommissie en ken die prys toe al dan nie.

By ontvangs van die Keurkommissie se verslag na 30 Junie, sal die name van die stukke wat hulle aanbeveel, aan U voorgelê word vir behandeling soos hierbo omskryf.

Aanvanklik was C.M. van den Heever nie bereid om in die Breë Kommissie te dien nie aangesien hy self soms werk gehad het wat beoordeel moes word (KOR 21/3: 16 Maart 1938 – Van den Heever aan Lombard).²⁸⁵ Die Sekretaris het hom egter versoek om sy besluit in heroorweging te neem aangesien net drama in 1938 in aanmerking sou kom. Sy naam kon weggelaat word wanneer prosa en poësie weer beoordeel moes word. (KOR 21/3: 17 Maart 1938.)

Lombard het ook 'n brief van T. Wassenaar ontvang waarin hy aandui dat hy nie in die Breë Kommissie wou dien nie. Volgens hom was dit onwenslik om skrywers aan te stel om ander skrywers se werk te beoordeel. (KOR 21/3: 19 April 1938.)

L.W. Hiemstra het in sy aanvaardingsbrief aanbeveel dat persone eers gevra word of hulle bereid was om die werksaamhede op hulle te neem vóór hulle in die Kommissie benoem word (KOR 21/4: 14 Mei 1938 – Hiemstra aan Lombard):

Dit sou 'n passiewe lidmaatskap, soos dié wat totnogtoe moeilikheid opgelewer het, vanself uitskakel,²⁸⁶ terwyl iemand nou, wanneer hy klaar benoem is, gewoonlik ontsien om juis te bedank. So 'n passiewe aanvaarding van die benoeming verseker egter nie die aktiewe medewerking wat gewens is nie.

Die Raad het besluit om die wenk in gedagte te hou wanneer die Kommissie weer saamgestel word (ARN 1938: 21 September).

---

285 Tans (Junie 2009) is 1938-dokumente in verband met die Hertzogprys in die Akademie se korrespondensielêer 21 (SAAWEK: K21) geliaseer in vouer 3 én 4.

286 Sedert die funksionering van die Breë Kommissie was hulle stemreaksie soos volg: dertien uit vyftien lede het hulle stemme uitgebring vir die 1935-Hertzogprys vir Drama (kyk bladsy 157), tien uit vyftien vir die 1936-Prosaprys (LK 1/1: stembriewe), en nege uit vyftien vir die Poësieprys van 1937 (kyk bladsy 168).

Die Sekretaris het 'n brief aan F.E.J. Malherbe as sameroeper van die Letterkundige Kommissie gerig waarin hy noem dat hy (Lombard) versoek is om die tydperk waarin gepubliseerde dramas wat vir die 1938-Hertzogprys in aanmerking kom, met 'n maand te verleng tot 31 Julie 1938. J.R.L. van Bruggen het 'n stuk in die pers gehad wat hy wou laat beoordeel. Dit sou verskyn onder die titel *Die vooraand*, 'n historiese drama in drie bedrywe. Lombard wou by Malherbe weet of die Letterkundige Kommissie die finale beoordeling kon uitstel. Blyk dit egter nie moontlik te wees nie, sou die Akademieraad ook tevrede wees. Lombard het die kommissieverslag op 15 September ingewag. (KOR 21/4: 28 Junie 1938.)

Aangesien Malherbe met vakansie was, haas hy hom op 3 Augustus om Lombard te laat weet dat hy die versoek oorgedra het aan sy medelede en op hulle antwoord wag (KOR 21/4: 3 Augustus 1938). Hy merk op:

Ek glo nie dat hulle beswaar sal maak nie, aangesien ons verlede jaar reeds 'n uitsondering gemaak het en Juliemaand nog bygereken het. 21

Malherbe het versoek dat Van Bruggen kennis moes kry om sy drama so spoedig moontlik aan die kommissielede te stuur. Dit is waarskynlik nie betyds gepubliseer om in aanmerking te kom nie.²⁸⁷

Die datum waarop die kommissieverslag die Akademie moes bereik, is later deur Lombard vasgestel op einde September (KOR 21/4: 5 September 1938 – Lombard aan F.E.J. Malherbe). Malherbe het Lombard laat weet dat sy eie en P.C. Schoonees se verslag al twee weke tevore gereed was, en dat hy net gewag het op Scholtz se mening. Hy verneem ook (KOR 21/4: 8 September 1938):

Ek veronderstel dat as ons geen werk vir bekroning verdienstelik beskou nie, dit nie nodig is om by elke werk aan te toon waarom dit te sleg is om in aanmerking te kom? Indien dit wel nodig is, wil u my wel laat weet. Dis moeilik om presies te weet hoeveel motivering u onder die nuwe reëling wens. Ek wil graag volgens die letter en die gees van u besluit handel.

Die antwoord het gelui (KOR 21/4: 12 September 1938 – Lombard aan F.E.J. Malherbe):

---

287 Inligting bekom dui die publikasiedatum van *Die vooraand* se eerste uitgawe aan as 1939. Die 1938-Hertzogprysverslag (kyk bladsy 175-176) meld nie die titel nie, maar wel die 1941-verslag (kyk bladsy 192). Hierdie twee verslae dui ook onderskeidelik die 1938-toekenning se afsnydatum aan as Junie 1938, en die begin van die 1941-prys se beoordelingsperiode as Julie 1938 (kyk bladsy 175 en 192). (Raadpleeg ook die skematiese voorstelling in eindnota 10 op bladsy 517.)

Die werk sou ook nie in manuskripvorm voorgelê kon word nie. Dit sou teenstrydig wees met die 1924- en 1933-bepaling dat slegs werke wat in boekvorm uitgegee is, in aanmerking kom (kyk bladsy 102 en eindnota 16).

In geval U geen [dramateks] verdienstelik genoeg beskou vir bekroning nie, sal dit geen nut hê nie om by elke werk aan te toon waarom dit te sleg is.

Ek veronderstel egter dat U in u algemene opmerkings die een en ander sal sê omtrent die gehalte van die werke (gesamentlik) wat onder u aandag gekom het.

Ek sal dit al te baie waardeer om u verslag so spoedig moontlik te ontvang. As u kommissie aanbevelings doen t.o.v. bekroning, dan moet ek die vroegtydig sirkuleer onder die lede van die Breë Kommissie, want hulle is baie stadig met hulle antwoorde.

Lombard het Scholtz versoek om so spoedig moontlik sy sienswyse aan F.E.J. Malherbe te stuur sodat die verslag aan die Akademie gepos kon word (KOR 21/4: 12 September 1938).

Op 19 September het Malherbe vir Lombard laat weet dat hy, ná ontvangs van Scholtz se konsepport, 'n gesamentlike verslag opgestel, en aan Schoonees en Scholtz gepos het vir ondertekening (KOR 21/4):

U sal dit nou dadelik van die here terug kan verwag (van Vryheid oor Bloemfontein na Johannesburg). Gelukkig was ons dit dadelik eens om die hoofsaak: geen prys vanjaar vir drama.

Ek hoop dat ek die rapport so opgestel het soos dit vir u die meeste moeite kan bespaar.

Die verslag, gedateer 19 September 1938 en onderteken deur F.E.J. Malherbe as sameroeper, P.C. Schoonees en H. v.d. Merwe Scholtz, is deur laasgenoemde op 3 Oktober aan Lombard gestuur (LK 1/1: 3 Oktober 1938), en sien soos volg daar uit:

RAPPORT VAN LETTERKUNDIGE (KEUR-) KOMMISSIE VAN DIE
SUID-AFRIKAANSE AKADEMIE INSAKE TOEKENNING VAN DIE HERTZOGPRYS
VIR DIE BESTE DRAMA VERSKYN GEDURENDE DIE TYDPERK
1 JULIE 1935 - 30 JUNIE 1938

VERSKENE DRAMAS:²⁸⁸

Mikro: Net een Dag [of *Die vakansiegangers*] [1936 Nasionale Pers],

Louis Boshoff: Die Welwillende Bedrieër [1937 Nasionale Pers],

Zhann [Meyhendi Zhann is die ps. van J.H. Meyer]: Gedwarsboom [1935 Nasionale Pers],

A.J. Hanekom: Die Skeidsmuur [1938 Nasionale Pers],

---

288 Drie 1938-dramas, naamlik *Die skeidsmuur* (A.J. Hanekom), *Die bron* (M.I. Murray) en *Grond: 'n drama in drie bedrywe* (Fritz Steyn), word in beide die 1938- en 1941-Hertzogprysverslae genoem.

A. de Wet: *Die Vloek* [*Die vloek!*²⁸⁹ 'n *Toneelstuk in drie bedrywe*] [1937 Nasionale Pers],

U.M. Gerryts: *Na Vyftig Jaar*,²⁹⁰

E.N. Marais: *Nag* [1937 Van Schaik],²⁹¹

Murray: *Bron*²⁹² [1938 Nasionale Pers],

F.S. Steyn: *Grond* [1938 Voortrekkerpers],

Tj. [Tjaarda] Buning: *'n Man van Eer* [1936 Van Schaik],

A.C. Bouman: *Nerina* [*Nerina van Drakenstein: 'n liefde aan die Kaap in Van der Stel se tyd: toneelstuk in drie bedrywe*] [1937 HAUM v/h Jacques Dusseau & Co. en J.H. de Bussy],

P. [P.W.S.] Schumann: *Katrina* [1937 Van Schaik],

J. van Melle: *Wraak*²⁹³ [1937 APB],

N.P. van Wyk Louw: *Die Dieper Reg* [1938 Nasionale Boekhandel].

U kommissie is van oordeel dat geen een van die bostaande werke in aanmerking kan kom vir die toekenning van die Hertzogprys nie en adviseer dus dat die prys vanjaar nie toegeken word nie.

KORT MOTIVERING.

Naas bloot spektakelstukke met 'n saamlapsel van die onmoontlikste avonture, is daar toneelstukke wat in een of ander opsig van dramatiese talent getuig. Maar die gewone tegniese of sielkundige gebreke kom, in meerdere of mindere mate, in almal voor – soos swak bou, powere handeling, gewilde konflik, ingesakte situasie met anti-klimakse, ondiepe of onware karaktertekening, bloot debatte as dialoog, valse oplossing en tendensieuse dwang.

Aandag, vir hierdie doel, verdien alleen *Die Dieper Reg* van Van Wyk Louw. Dis 'n koorspel waarin die saak van die Voortrekkers voor die Hemelse Gereg met verhewe eenvoud en in hartstogtelike pleidooie verdedig word. Die stuk het sterk dramatiese

-
- 289 Grosskopf het dieselfde titel, maar sonder die uitroepteken, in 1946 gebruik vir 'n eenbedryf.
- 290 Dis 'n kindertoneelstuk en sou nie in aanmerking kon kom vir die Hertzogprys nie.
- 291 Marais is op 29 Maart 1936 oorlede. Hierdie werk is postuum gepubliseer. (Kyk voetnota 230 op bladsy 142.)
- 292 Die outeur is M.I. Murray, en dit korrekte titel is *Die bron*.
- 293 Die verhaal "Wraak" kom voor in Van Melle se bundel *Begeestering* (1943) en is 'n verafrikaansing van die gelyknamige verhaal in *Zuid-Afrikaanse schetsen*. Die 1937-drama *Wraak* is 'n verwerking van die verhaal en sou nie in aanmerking kon kom vir die Hertzogprys nie (kyk by "Dramaverwerkings" in eindnota 3 op bladsy 513-514).

momente. In hierdie Voortrekkerjaar²⁹⁴ sou ’n mens graag Van Wyk Louw se Voortrekkerstuk wil bekroon; maar u Kommissie meen dat die eise wat aan so ’n koorspel kan gestel word so verskillend is van dié wat vir die gewone drama geld, dat hierdie “gedig” noueliks as volledige drama beskou kan word en dus val dit ook buite beskouing vir die Hertzogprys vir drama.

Daarom beveel ons aan dat die Hertzogprys vanjaar nie toegeken word nie.
(Ek benadruk.)

Tydens die raadsvergadering van 24 November 1938, gehou in Pretoria, is kennis geneem van die Letterkundige Kommissie se verslag en beslis dat die 1938-Hertzogprys nie toegeken sou word nie (ARN 1938; Malherbe & Conradie 1939b:70).

Die verslag van die Letterkundige Kommissie is op 3 Oktober 1938 aan Lombard gestuur (LK 1/1) en die raadsvergadering het plaasgevind op 24 November. Wat die rol was van die Breë Kommissie, en of hulle hierdie jaar enigsins ’n mening gelug het, is onbekend. Tydens die raadsvergadering is net kennis geneem van die Letterkundige Kommissie se verslag.

Die Akademiëvoorsitter, dr. E.G. Jansen, het tydens die 17 Desember 1938-jaarvergadering, gehou in die Macfadyensaal, Pretoria, gemeld dat die Raad die aanbeveling van die Letterkundige Kommissie aanvaar, en die verslag is vir kennisgewing aangeneem (AJVN 1938: 17 Desember; Malherbe & Conradie 1939b:78). **In ooreenstemming met die skenkingsakte het die Raad finaal beslis en is die Jaarvergadering net van die besluit verwittig.**

Ander 1935-dramas wat in aanmerking sou kon kom vir die 1938-toekenning – indien ná 30 Junie 1935 gepubliseer, is.²⁹⁵

Kamp, Willem C.W.

Twee eenakters (dit bevat die volgende twee werke: *Die eenvoudige held* en *Die lafaard*)²⁹⁶

294 Die Akademie was nou betrokke by die reëlings van die Voortrekker-eupees. Tydens die 1938-jaarvergadering het die Voorsitter, E.G. Jansen, sy spyt te kenne gegee dat die Raad nie alles wat hy beoog het, kon uitvoer nie (AJVN 1938: 17 Desember; Malherbe & Conradie 1939b:72). As rede hiervoor noem hy

... die tydrowende werk wat op die skouers van vyf uit ses lede van die Raad gerus het in hul hoedanigheid as lede van die Sentrale Voortrekker-Eupeeskomitee.

295 Die volgende 1935-dramas is reeds vir daardie jaar se Hertzogprys beoordeel: *En hadde de liefde niet...* (Eitemal), *Amrath die tollenaar* (D.F. Malherbe), *Oom Paul* (D.C. Postma), *Gebroke drade* (J.R.L. van Bruggen) en *Die huwelik van Pop le Roux* (Jan van Melle) (kyk bladsy 148).

296 Volgens die November/Desember 1935-uitgawe van *Ons Tydskrif vir Letterkunde, Opvoedkunde en Kuns*, het die twee eenakters in September 1935 verskyn. Aangesien die afsnydatum vir die 1935-toekenning 30 Junie 1935 was, sou hierdie werk eers in 1938 in aanmerking kon kom, indien die tydskrif se inligting korrek is (kyk voetnota 243 op bladsy 149).

Die volgende werke het ook in die tersaaklike tydperk verskyn, maar is nie in die verslag genoem nie:

1936-dramas:

De Waal, P.	<i>Mej. Skender</i> (Hugenoot-Drukkery)
Slabbert, G.M.J.	<i>Theodora</i> (J.H. de Bussy en HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Van Broekhuizen, Johanna.	<i>Nasate</i> (N.V. Swets & Zeitlinger).

1937-dramas:

Oosthuysen, J.C.	<i>Die duiwel in die daggaboorn</i> (Nasionale Pers).
------------------	---

Vir die 1938-bekroning is tekste wat gepubliseer is vanaf 1 Julie 1935 tot 30 Junie 1938 in berekening gebring. Aangesien dit in die verslag genoem word, is *Die dieper reg* waarskynlik gepubliseer voor 30 Junie 1938 om in aanmerking te kon kom vir beoordeling.

Ander 1938-dramas wat nie in die 1941-verslag gemeld word nie, is.²⁹⁷

Coetzee, J.P.J.	<i>Die eindresultaat</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Hofmeyr, Annie.	<i>Uit die Groot Trek</i> (Nasionale Pers)
Theron, Miemie-Louw.	<i>Argentinië</i> (Unie-Volkspers).

Die Letterkundige Kommissie was van mening dat die 1938-Hertogprys vir Drama nie toegeken kon word nie. Buiten *Die dieper reg* sou net P.W.S. Schumann se *Katrina* moontlik waardering ontlok het.

---

297 Die volgende 1938-dramas word in die 1941-verslag genoem (daar kan van die veronderstelling uitgegaan word dat dit gepubliseer is ná 30 Junie 1938 – alhoewel bevestiging daarvoor uiters moeilik gevind sal kan word – en dus nie vir die 1938-toekenning in aanmerking kon kom nie): *Die geboorte van Suid-Afrika: 'n simboliese sprokie* (Willem Hessels), *Magdalena Retief* (Uys Krige), *Die siel van Suid-Afrika* (D.F. Malherbe) en *Die geheime Bloemfontein-konferensie* (opgestel deur W.J.B. Pienaar; proloog deur D.F. Malherbe). (Kyk bladsy 192.)

Van Schoor merk in die 1938-*Jaarboek van die Afrikaanse Skrywerskring* op dat *Magdalena Retief* ten tyde van sy artikel se skrywe, nog nie verskyn het nie (1938:111). *Magdalena Retief* is eers vir die 1941-Hertogprys in berekening gebring, en daar kan dus aangeneem word dat dit ná Junie 1938 gepubliseer is.

Katrina (1937)²⁹⁸ speel af teen die agtergrond van die 1922-Randse staking en verbeeld die siele- en kultuurstryd, verwarring en aanpassingsprobleme van die plaasmens in die vreemde, uitheemse stad. Ten spyte van sterk dramatiese elemente in die stuk, soms uiters geslaagde dialoog, realistiese uitbeelding en goeie tegniek, is die grootste beswaar dat die tragiese uitbeelding van 'n tóe aktuele konflik, versteur is deur “'n willekeurige wending” (Antonissen 1960:113 en 1964:304). “Tot 'n hegte drama, met 'n duidelike botsing en dramatiese verloop het dit nie gekom nie” (Dekker s.j.:393), want die karakters is teruggestuur plaas toe om sielers te probeer vind – 'n voorbeeld van 'n “valse oplossing”, een van die algemeen voorkomende gebreke wat in die Hertzogprysbeoordelingsverslag genoem is.

Die mening is in die verslag uitgespreek dat slegs *Die dieper reg* (1938) deur N.P. van Wyk Louw aandag verdien het (kyk bladsy 176). Hierdie geleentheidstuk²⁹⁹ speel af in die buiteruimtelike “Saal van die Ewige Geregtigheid” waarheen alle mensgeslagte, ook die Voortrekkers, gaan om die oordeel oor hulle daade te verneem. Nie die lot van enkelinge nie, maar van 'n gemeenskap is ter sprake.

Die Trekkers se stryd word nie histories-realisties of episodies weergegee nie, maar aspekte daarvan word van verskeie kante belig deur die uitsprake van die verteenwoordigende en abstrakte personasies, asook die spreekkore.

Die Kommissie sou graag wou sien dat hierdie Voortrekkerstuk in die Voortrekkerjaar (1938) bekroon word, maar was van mening dat die eise wat vir so 'n koorspel geld teenoor dié vir die gewone drama, so verskillend is, dat “hierdie ‘gedig’ noueliks as volledige drama beskou kan word” (kyk bladsy 177). Nie die meriete van die werk nie, maar die inherente aard daarvan het dit volgens die kommissielede vir die Dramaprys gediskwalifiseer.

In sy artikel oor die 1938-Hertzogprys wat in die *Jaarboek van die Afrikaanse Skrywerskring* verskyn het vóór die bekendmaking van die uitslag, beskou Van Schoor *Die dieper reg* as “'n digterlike dramatiese voorstelling” en lug die volgende bedenking (1938:111):

Of *Die Dieper Reg* egter in die streng afgebakende gebied van die drama ingedeel sal word, skyn egter geen uitgemaakte saak te wees nie. Tot dusver is die kritici glad nie eenstemmig of dit wel onder die hoof drama beoordeel moet word nie.

---

298 Hierdie drama was die eerste stuk wat spesiaal vir Volksteater geskryf is (Binge 1969:214).

299 Vir inligting in verband met die aanvanklike opdrag (geskryf vir die Volksteater), eerste opvoering, geleentheid waartydens die werk opgevoer is en die resepsie daarvan, raadpleeg Coetsier (1990:393-421). Dit is ook op Woensdag 29 en Donderdag 30 Julie 1959 in Stellenbosch opgevoer tydens die Akademie se halfeeufeesvieringe (Notule van Feesverrigtinge).

F.E.J. Malherbe, sameroeper van die Letterkundige Kommissie, het *Die dieper reg* in die September 1938-uitgawe van *Ons eie boek* bespreek as 'n gedig oor die Voortrekkers, as deel van Louw se poësie-oeuvre, en beskou as 'n "suiwer voortsetting van sy vorige digkuns" as "moderne digter" (1938b:165, 167).³⁰⁰ 'n Lid van die Breë Kommissie, F.C.L. Bosman, het in 'n resensie gewys op die tweeslagtigheid in die benaming van die stuk (*Die Brandwag*, 24 September 1938).³⁰¹

Die skrywer self noem dit 'n "spel," die uitgewers 'n "gedig oor die Voortrekkers". Uiteraard is "samesmelting" tussen die twee genres heel goed moontlik, maar ek glo tog nie dis die bedoeling hier nie. Die skrywer bedoel ongetwyfeld om 'n spel te lewer, dit sy dan 'n digterlike spel of soos hy dit self noem, 'n koorspel. Hierdie dramatiese opset blyk in besonder uit die uitvoerige aanwysings wat die skrywer gee vir opvoering. Tog maak die stuk veel meer die indruk van 'n gedig as 'n drama.

Bosman sien die werk nie as "n beeldende drama" nie, maar as "n wysgerige gedig" – 'n mening wat hy in 'n latere resensie herhaal (1941b:174). Ook G. Dekker (1938:39-40) beskou dit as 'n "gedig" met "verse" wat 'n aanwinst is vir die "digkuns". In sy literatuurgeskiedenis behandel hy dit nie as 'n versdrama nie, maar as deel van Louw se poësie, en verklaar dat die werk in wese liries is, en nie dramaties nie (Dekker s.j.:218.) In *Oopgelate kring* sluit Ernst van Heerden (1982:157) *Die dieper reg* in by Louw se breë poëtiese oeuvre, volgens Coetzee (1987:172) behoort dit nog "tot die digter se Dertiger-periode", en H.A. Mulder (1939:46) en S. Ign. Mocke (1938:45) beskryf dit as 'n "gedig". Ook Grové reken *Die dieper reg* as een van Louw se eerste vyf bundels, 'n "geleentheidsgedig" waarin "duidelik die latere dramaturg in vooruitsig gestel word" (1960:421, 425-426).

Uit sý bespreking van N.P. van Wyk Louw se *Versamelde gedigte* (1981), blyk dit dat T.T. Cloete (1981:85), soos etlike ander kritici (byvoorbeeld Antonissen 1964:245; Conradie 1987:29; Van Rensburg 1975a:167), *Die dieper reg* eerder as 'n drama beskou. Die werk is deur Antonissen beskryf as Louw se "eerste gepubliseerde proef-in-die-drama" (1953b:65-66).

Onduidelikheid oor die moontlike bekroning van *Die dieper reg* het onder andere gespruit uit hierdie wisselende opvattinge oor watter literêre kategorie ter sake is. Opperman wys op die soms problematiese verhouding tussen die vers en die drama, en tref die volgende onderskeid (1975:92):

---

300 Scholtz het die kommissieverslag op 3 Oktober 1938 aan Lombard gestuur (LK 1/1), en die raadsvergadering waartydens besluit is om geen toekening te maak nie, is gehou op 24 November 1938 (ARN 1938; Malherbe & Conradie 1939b:70). Hierdie resensie van F.E.J. Malherbe het dus verskyn vóór die raadsvergadering. Dit sou lede van die Breë Kommissie kon beïnvloed, maar, soos reeds genoem, is die rol wat laasgenoemde Kommissie in 1938 gespeel het, indien enige, onbekend.

301 Ook hierdie resensie sou die ander lede van die Breë Kommissie kon beïnvloed.

As een persoon aan die woord is, dan behoort dié bydrae tot die digkuns, as meer persone aan die woord kom, dan tot die gebied van die drama.

In die lig van hierdie opvatting sou *Die dieper reg* as drama in aanmerking kon kom vir die Hertzogprys. Versdramas wat wél later met die Hertzogprys bekroon is, sluit in *Die laaste aand* deur Leipoldt (in 1930 gepubliseer, maar in 1944 saam met *Die heks* bekroon), *Periandros van Korinthe* (1954) deur D.J. Opperman (ontvanger van die 1956-prys), *Germanicus* (1956) deur N.P. van Wyk Louw (bekroon in 1960) en *Voëlvry* (1968) deur D.J. Opperman (wenner van die 1969-Hertzogprys vir Drama).

Die belemmering om *Die dieper reg* te bekroon, was waarskynlik nie soseer daarin geleë dat dit 'n versdrama is nie, maar 'n koorspel. Brink (1986:127) merk tereg op dat dit nie werklik 'n verhoogstuk is nie:

(D)it is 'n poëtiese en plegtige geleentheidstuk wat vanweë sy hele opset op 'n ander manier op die gehoor ingestel is as die gewone drama.

Hy beskou die opset as “aanskoulik gedramatiseerde poësie”:

(D)it is nie vleesgeworde argument nie (dit is ook nie so bedoel nie): opvoering is nie 'n intrinsieke gerigtheid van die stuk nie, maar eintlik net terloops. Daarom kan dit meer vrugbaar as literatuur ondersoek word.

Volgens die verslag was 'n tweede beswaar teen die moontlike bekroning van *Die dieper reg* dat verskillende eise aan 'n koorspel gestel word as aan 'n “gewone drama”. Dit is opvallend dat Nienaber in sy weergawe van die verslag twee keer die woord “koorspel” aanhaal as “hoorspel” (1965a:69). *Die dieper reg* is wel al as hoorspel uitgesaai,³⁰² maar dit is gepubliseer as 'n “koorspel” met aanwysings in verband met die toneel, beligting en kleredrag, asook posities en bewegings van die onderskeie groepe en persone. Hoorspele is wel later met die Hertzogprys bekroon: in 1981 het Henriette Grové dit ontvang vir haar 1980-publikasie *Ontmoeting by Dwaaldrif*³⁰³ en al haar ander dramatiese werk (kyk bladsy 498 en 504), en Chris Barnard se hoorspel *Die rebellie van Lafras Verwey* (1971) het deel gevorm van sy drama-oeuvre wat in 1991 bekroon is (kyk bladsy 501).

---

302 Interessant dat *Die dieper reg* beskryf word as 'n gedramatiseerde prosawerk op die SAUK-kasset daarvan (kasset 37 in die N.P. van Wyk Louw-versameling, volume 1).

303 Dié radiodrama het in 1981 ook die SAUK-prys vir Afrikaanse hoorspele gewen.

Uit die verslag kan ook afgelei word dat daar ’n derde faktor was wat bygedra het tot die finale besluit om nié *Die dieper reg* vir bekroning aan te beveel nie, naamlik die werk se gebrek aan omvangrykheid. Volgens die verslag kon hierdie “gedig ... nouliks as ’n volledige drama beskou [word]”.³⁰⁴ Ook by latere beoordeling van eenbedrywe was die lengte daarvan soms problematies (kyk bladsy 246-251).

Die meriete van *Die dieper reg* het wisselende kritiek ontlok. In 1938 meen Van Schoor (1938:111) dat hierdie versdrama die enigste werk van die Voortrekkereeupees was wat nog sou bly staan

... lank nadat al die oovloedige geleentheidsgeskifte en gedenkuitgawes tot vergeetelheid verbleik het.

Antonissen verklaar in 1964 dat dit tot in daardie stadium “die mees verhewe en ontroerende verwesenliking in Afrikaans” was (1964:246). In *Sublieme ambag* bied Van Rensburg ’n goedgeurde herwaardering van *Die dieper reg*, “een van ons suiwerste dramatiese bouwerke” (1975a:216).

Waardering is al uitgespreek vir byvoorbeeld die “suiwer gedrae taal”, die onmiddellikheid en suggestiwiteit van die “klare, sterke vers”, die “dramaties fyne en suiwere van die verskil in toon tussen die geloof van die Man, die Vrou en die Jongeling”, die ewewigtige uitbeelding van die Voortrekkers – “volstrek geen sondelose mense” nie, en die “klassiek-ewewigtige handelingstruktuur en bou” (Dekker 1938:39-40; Malherbe 1938b:166; Mulder 1939:48; Van Rensburg 1975a:177).

Daarteenoor beskou Opperman weer die “bouwerk” oor die algemeen as “onreëlmatig en onrustig” (1973:210), en die versdrama as ’n “insinking” – ’n standpunt waarmee verskeie kritici al verskil het. Verdere kritiek teen die drama is byvoorbeeld gerig teen die minder geslaagde figuur van die Aanklaer, die effens geaffekteerde stryd tussen die Voortrekkerman en God, die vers wat nie orals op dieselfde peil is nie, geforseerde spanning, vereenvoudiging van die problematiek, die onduidelikheid van begrippe soos “bloedsbesef”³⁰⁵ en die “geregtigheid wat

---

304 Vir die 1956-Hertzogprys het die finale keuse gelê tussen twee versdramas: Van Wyk Louw se *Dias* (1952), ’n hoorspel, en die uiteindelik bekroonde *Periandros van Korinthe* (1954) (kyk bladsy 302-307). Ook tydens hierdie toekening het onder andere die omvang van die werke in aanmerking gekom en moes besluit word tussen die “enkelvoudige”, “suiwer gekonsipieerde” *Dias*, en *Periandros*, die “voldrama” van “grootse omvang”, “ryker maar minder suiwer van konstruksie” (FRA 1956: 25 Julie – bylaag C). Dat *Dias* ’n hoorspel was, het dit nié uitgesluit van bekroning nie.

305 Coetser wys daarop dat “bloed” in *Die dieper reg* dui op “volks- en landsverbondenheid”, maar dat die presiese aard van dié verbondenheid nie in die teks uitgespel word nie. Gevolglik verteenwoordig dit ’n oop plek in die teks wat self deur die feesgangers ingevul moes word. (1990:392.)

ewig weer vernuwe word”, asook die eindoordeel wat te vaag is en nie oortuigend klink nie (Bosman 1938d; Dekker 1938:39; Kannemeyer 1984:412; Truter 1961:42). Verwagtinge van ’n klassiek Aristoteliaanse drama het gelei tot kritiek soos die volgende (Coetzee 1987:172):

Dramaties vertoon dit ernstige gebreke: die probleemstelling en oplossing kom feitlik neer op ’n skyngeveg; in stede van ontwikkeling kry mens die opeenvolging van ’n aantal liriese passasies.

Coetser (1990:420) onderskryf die mening dat

... die geding in *Die dieper reg* skyn is en daarom afbreek [sic] doen aan die dramatiese slaankrag van die werk.

Tereg merk Brink op dat die opset nié “vleesgeworde argument” is nie, maar inderdaad ook nie so bedóél is nie (1986:127). Voorspraak en Aanklaer persoonifieer elkeen hulle bepaalde opvatting van die reg.³⁰⁶ Tog is hulle nie volledig allegoriese vergestaltings van botsende idees nie, maar

... alleen die draers daarvan, hulle doen alles feitlik slegs deur dialoog (Bosman 1938d).

Ook die Man, Vrou en Kind is nie “volbloed individue nie”, maar eerder “representatiewe enkelinge” wat opgaan in die “kollektiewe Koor” (Cloete 1982:237):

Die dieper reg is nie verniet ’n koorspel nie; dit is ’n noodwendige en hoogs funksionele vorm vir hierdie dramatiese stuk. Dit is Van Wyk Louw se dramatiese werk waarin die individu die heel minste prominensie het en alleen plek-plek as representatiewe figuur teen die agtergrond van die kollektiewe gemeenskap, die volk, die Koor gehoor word.

Van Wyk Louw se keuse om die gegewe as ’n vérsdrama te vergestalt, was inderdaad geslaagd. Tradisioneel gesproke is ’n historiese onderwerp soos die Groot Trek een van die vermeende “poëtiese” onderwerpe wat hom by uitstek leen tot die versdrama. Aangesien daar ook in hierdie koorspel weinig uiterlike handeling, maar baie woordhandeling is, bied juis die versdrama meer uitdrukkingsmoontlikhede. Cloete wys daarop dat die vers, wat die “foniese en ritmiese

306 Heelwat redenasies bestaan rondom die betekenis van “reg” in hierdie koorspel. Raadpleeg byvoorbeeld Coetser (1990:398-405), Grové (1960:426), H.A. Mulder (1939:46-50; 1942:49), Opperman (1973:308), Truter (1961:35-44) en Viljoen (1982:135). Van Wyk Louw self het Mulder se interpretasie bevraagteken (Van Rensburg 1975a:66).

momente van die taal ewe goed as die semantiese eksploteer”, baie meer “emotiewe tonaliteite kan uitdruk as die prosa”, vanweë sy aard ’n groter “kommunikasiregister” as die prosa het, meer “potensialiteite” besit en “’n groter scala ontroering” kan uitdruk (1992:553):

Die uitdrukkingsmoontlikhede van die vers hang van die versstruktuur af, van sy klankstruktuur, van sy ritme, sy sintaktiese bou – al hierdie sake en baie meer hou ryk kommunikasiemoontlikhede in. In die handelingsaard van die drama vervul bv. die ritme en die klankrepetisie van die vers as dinamiese faktore ’n baie belangrike rol; dit is deel van die stuwende mag van die drama.

In *Die dieper reg* is woorde nie net die middel tot ’n gesprek nie, maar ook ’n beeldende element. Mocke (1938:24) merk daarom tereg op dat die werk se “innerlike geladenheid en subtiliteit” hom nie maklik tot voordrag sal leen nie, en daarom slegs met “oortuigende uitvoering” ’n “onvergeetlike en grootse indruk [sal] maak”. Selfs dan, met ’n eenmalige aanhoor daarvan, sal dit nie ten volle begryp kan word nie. Herhaalde lesing is nodig, en daarom meen Brink met reg dat *Die dieper reg* “vrugbaar as literatuur ondersoek [kan] word” (1986:127).³⁰⁷

Aangesien dramatekste met die oog op moontlike Hertzogprysbeoordeling as letterkunde bestudeer word,³⁰⁸ is dit ironies dat juis dié een keer, toe die tersaaklike dramateks (want dit is as spél gekonsipieer) by uitstek geskik was vir ’n letterkundeondersoek, dit ten onregte oor die hoof gesien is as pryswennerteks weens die andersoortigheid daarvan ten opsigte van aspekte soos dramatiese handeling, botsing, dialoog, karakters, ruimte en tyd.

4.2.5 DIE 1941-HERTZOGPRYS VIR DRAMA

4.2.5.1 Vooraf

Die debat oor die rol van die Letterkundige Kommissie en die Breë Kommissie het voortgeduur in die aanloop tot die 1941-Dramaprys.

Die 1939-Hertzogprystoekenning vir Prosa het tot heelwat kritiek gelei.³⁰⁹ Vir dié toekenning is ’n meerderheidsverslag (P.C. Schoonees en M.S.B. Kritzinger) en ’n minderheidsverslag (T.J.

---

307 Die SAUK-uitsending van die radioverwerking het ’n moontlike probleem van hoorspele na vore gebring, naamlik dat dit, sonder die teks, moeilik is om die verskillende groepe karakters van mekaar te onderskei. Daarom dat die werk eers tot sy volle reg sal kom as drama-uitvoering.

308 Raadpleeg bladsy 5 in verband met die verhouding tussen teks en opvoering.

309 Raadpleeg Nienaber (1965a:69, 125-128).

Haarhoff)³¹⁰ ingedien (LK1/1: 29 en 25 Augustus 1939 onderskeidelik). Aanbevole werke was *Saul, die worstelheld* (1935) en *Die profeet* (1937) deur D.F. Malherbe, *Sy kom met die sekelmaan* (1937 – Hettie Smit), asook *Krombrug* (1937) en *Kruispad* (1938) (C.M. van den Heever).

Die Breë Kommissie het nie ’n lys van al die gepubliseerde werke ontvang nie, maar moes slegs ’n oordeel uitspreek oor die werke wat die Letterkundige Kommissie uitgesoek het (LK 1/1: 6 September 1939 – Lombard aan P.C. Schoonees).³¹¹ Raadslede is daarop gewys dat *Saul die worstelheld* in 1935 verskyn het, en behandel is in die verslag van die 1936-Letterkundige Kommissie. Die meerderheidsverslag se beskrywing van *Sy kom met die sekelmaan* as “die beste prosawerk wat in die afgelope drie jaar verskyn het”, sou weggelaat word in die gedrukte stuk vir die Jaarvergadering omdat uitsondering van ’n “beste werk” teen die vasgestelde prosedure was (ARMB 1939: 27 Oktober). Tog was dit beslis in ooreenstemming met die aanvanklike Hertzogprysgedagte dat “de skrywer of skryfster van het **beste letterkundige werk** van belletristiese aard in de Afrikaanse Taal” bekroon moet word (ek benadruk).

Die Raad het besluit om die prys toe te ken aan Malherbe (ARN 1939: 27 Oktober).³¹² **Dit kom voor asof die Breë Kommissie se mening meer gewig gedra het as dié van die Letterkundige Kommissie. As kurator van die Hertzogfonds was dit met reg die Raad wat finaal beslis het**, maar dat *Saul die worstelheld* weer in aanmerking geneem en saam met *Die profeet* bekroon is, was ’n **onreëlmatigheid**.³¹³

---

310 Haarhoff het in sy minderheidsverslag onder andere gemeld dat *Sy kom met die sekelmaan* van Hettie Smit “iets nuuts” in die Afrikaanse letterkunde was, maar opgemerk dat “nuwigheid” op sigself nie grond vir toekenning was nie, en dat Van den Heever se werk nog nooit deur die Akademie bekroon is nie. Volgens Haarhoff was dit tyd om “iemand wat ons beste skrywer van die Roman-kortverhaalgenre in ons letterkunde is”, se werk te erken. (LK 1/1: 25 Augustus 1939.) In sy aanbeveling het Haarhoff die klem geplaas op die outeur, in plaas van op ’n spesifieke werk soos deur die skenkingsakte bepaal.

311 Lede van die Breë Kommissie het soos volg gestem (ARMB en ARN 1939: 27 Oktober):

D.F. Malherbe: *Saul die Worstelheld* en *Die Profeet* – 8 stemme
Hettie Smit: *Sy kom met die sekelmaan* – 5 stemme
C.M. van den Heever: *Kruispad* en *Krombrug* –1 stem.

In teenstelling met die gegewens in die mededelings en briefwisseling vir behandeling op die raadsvergadering van 27 Oktober (ARMB 1939), beweer Nienaber (1965a:126) dat *Sy kom met die sekelmaan* vier stemme gekry het. Dit sou die somtotaal van kommissielede wat gestem het, op dertien te staan bring, en beteken dat twee van die vyftien lede nie gestem het nie.

312 Die prysoorhandiging aan Malherbe was die eerste geleentheid waartydens die Hertzogprys amptelik by ’n openbare geleentheid uitgereik is (kyk eindnota 35 op bladsy 529).

313 Ironies dat juis Malherbe, wat deurentyd noukeurig daarop gelet het dat al die voorwaardes vir die Hertzogprys nagekom word (kyk byvoorbeeld op bladsy 109 en 167), hom die toekenning laat welgeval het.

Schoonees, sameroeper van die Letterkundige Kommissie, moes op 11 Desember aan Lombard geskryf het, want laasgenoemde erken ontvangs van die brief en antwoord onder meer (LK 1/1: 13 Desember 1939):

Jy vra waarom julle rapport nie gepubliseer kan word nie. Die Keurkommissie word deur die Raad aangestel om hom te adviseer i.v.m. die toekenning van die prys. Die rapport is dus 'n vertroulike stuk wat vir die Raad alleen bedoel is. In die verlede is die verslag wel gepubliseer, maar voortaan sal dit nie meer gebeur nie.

Dat daar vanjaar 'n meerderheids- en 'n minderheidsverslag was, moet seker toegeskryf word aan 'n onjuiste begrip van die instruksies aan die Keurkommissie. Van die kommissie word nie verlang om die drie werke wat hulle aanbeveel in rangorde van verdienste te plaas of om een daarvan te noem as die beste van die drie nie. Hulle moet eenvoudig drie outeurs en hul werke noem wat in aanmerking kom en dan kortliks meedeel waarom hulle juis die drie die beste beskou van alles wat op die gebied gepubliseer is.

Die Breë kommissie wat ook in adviserende hoedanigheid dien, bepaal deur stemming die rangorde van verdienste en daarna neem die Raad sy besluit i.v.m. die toekenning.

Hierdie beoordelingsprosedure is ook uiteengesit in 'n verklaring wat Lombard uitgereik het te midde van die polemieke wat rondom die toekenning ontstaan het. In reaksie op die verklaring is in die *Vaderland* van 1 Januarie 1940 die afleiding gemaak dat die Akademierraad 'n keuse gemaak het wat nie ooreenstem met die aanbeveling van sy letterkundige keurders nie. Die redakteur skryf in sy hoofartikel:

As dit so is, ontnem dit natuurlik onmiddellik en geheel en al aan die Hertzog-prys die karakter van onderskeiding wat dit bedoel is en veronderstel was om te hê. **Dit is heeltelmal korrek dat die letterkundige kenners van die Akademie hulle aanbeveling doen en dat die Akademie-raad formeel die keuse doen. Maar wat vir ons snaaks is, is dat die Akademie-raad – waarin leke en nie-leke gelyke sitting het, dit op hom kan neem om die aanbeveling van sy deskundige keurders te negeer!** Formeel word 'n matrikulasie-sertifikaat uitgereik deur die Matrikulasie-raad, maar laasgenoemde liggaam sal nooit daaraan dink om bv. 'n kandidaat wat deur die deskundige eksaminatore in die derde klas gepasseer word, in die eerste klas oor te plaas nie. En as die Suid-Afrikaanse Akademie 'n letterkunde-prys toeken volgens die stem van leke en nie volgens die aanbeveling van die mense wat in staat is om te oordeel nie, spreek dit vanself dat so 'n toekenning onmiddellik ophou om 'n maatstaf te wees vir letterkundige gehalte. As ons vertolking van mnr. Lombard se verklaring dus korrek moet wees, moet ons ons volslae onvermoë bely om die handelwyse van die Akademie-raad in Bloemfontein te verstaan.

(Ek benadruk.)

Beswaar oor die rol van die Letterkundige Kommissie is ook aangeteken deur G. Dekker wat benoem is tot die Kommissie vir die 1940-Poësieprys (ARN 1939: 1 Desember), maar nie

daartoe ingestem het nie.³¹⁴ Sy besluit is soos volg uiteengesit in ’n brief van 15 Februarie 1940 (ARMB 1940: 23 Februarie):

Van die verskillende redes wat ek hiervoor het, noem ek as ’n heel vername rede dat ek hoe langer hoe meer tot die oortuiging kom dat **die Akademie nog nie gekom het tot ’n bevredigende prosedure vir die toekening van die prys nie**. Met name is die posisie en funksie van die Letterkundige Keurkommissie m.i. onbevredigend. Ek maak die huidige Raad hier natuurlik geen verwyt van nie – ek is bewus van die feit dat die vorige Raad, waarin ek self ook gedien het, die moeilike ook nie opgelos het nie. Die kritiek sowel binne as buite die Akademie word tans so groot, en m.i. tereg, dat ek aan die hand wil gee dat die Raad sy ernstige aandag daaraan gee om tot ’n beter prosedure te kom en ’n voorstel voor die volgende algemene Jaarvergadering te lê. Hoewel ek my bewus is van die feit dat ook in ander lande daar nog telkens moeilikheide ontstaan oor die toekening van pryse deur offisiële liggame (ek dink by. aan die stryd oor die toekening van die Van der Hoogt-prys aan Marsman deur die Nederl. Maatsch. voor Letterkunde enkele jare gelede), sou dit miskien tog sy nut kan hê om inligting in te win oor die prosedure gevolg deur dergelike liggame in die buiteland.

(Ek benadruk.)

Die Raad het besluit om Dekker te antwoord dat hulle “van geen beter stelsel weet nie”, en dat die Raad dit simpatiek sou oorweeg indien Dekker “iets beters” kon voorstel (ARN 1940: 23 Februarie).

Die uitvoering van die beoordelingsprosedure het by die lede van die Letterkundige Kommissie wat die keuring vir die 1940-Hertzogprys vir Poësie moes waarneem, verwarring veroorsaak. F.E.J. Malherbe, die sameroeper, het in ’n brief aan Lombard laat blyk dat dit vir sy Kommissie nie heeltemal duidelik was wat (of hoeveel) hulle verslag moes bevat nie – ook nie ná Lombard se memorandum oor die punt nie (LK 1/2: 13 September 1940):

Daar die breë kommissie kies, is dit glo nie òns taak om, apart aan u, te sê of ’n sekere persoon die prys behoort te kry nie. Ons moet glo net motiveer of ’n werk (of werke) dit verdien om in aanmerking te kom. Nie waar nie?

---

314 Dekker het al op 25 November 1935 skriftelik vir die Akademie laat weet dat hy in daardie stadium al ses jaar in die Hertzogpryskeurkommissie dien, dat ander lede “’n kans behoort te kry om hulle talente aan hierdie werk te wy” en dat “daar van tyd tot tyd nuwe bloed in so ’n kommissie behoort te kom”. Derhalwe het hy hom nie weer beskikbaar gestel vir herbenoeming nie. Hy het eers weer vir die 1948-Hertzogprys op die Kommissie gedien (kyk bladsy 241).

Die Letterkundige Kommissie het aanbeveel dat die prys verdeel moes word tussen Elisabeth Eybers en Van Wyk Louw. Die Raad se aandag is egter daarop gevestig dat Van Wyk Louw tevore in die openbare pers die prys geweier het³¹⁵(ARMB 1940: 7 November – aanhangsel B.)

In 'n brief waarin lede van die Breë Kommissie versoek is om te stem in verband met die toekenning van die Hertzogprys, noem Lombard dat drie bundels oorweging verdien³¹⁶ (LK 1/2: 25 September 1940):

Van elke lid van die Breë Letterkundige kommissie word nou verwag om per pos aan die Sekretaris sy oordeel oor die gekose outeurs en die betrokke werke uit te spreek en sy stem uit te bring vir die outeur(s) wie se werk(e) hy bekroning werd ag.

Die Letterkundige Kommissie se aanbeveling omtrent die verdeling van die prys is nie aan die Breë Kommissie voorgelê nie.

Tydens 'n raadsvergadering is die verslag van die Letterkundige Kommissie ter tafel gelê, asook agt stembriewe³¹⁷ wat van die Breë Kommissie ontvang is. Die meerderheid lede van die Breë Kommissie het ten gunste van Louw gestem (Nienaber 1965a:71).³¹⁸ **Die Raad het eenparig besluit om die Hertzogprys vir 1940 toe te ken aan N.P. van Wyk Louw.** Opdrag is aan die Sekretaris gegee om Keurkommissies daarop te wys dat die Raad nie 'n aanbeveling in verband met die rangorde van verdienste verlang nie (kyk bladsy 169). Die betrokke bepaling in die Huishoudelike Bepalinge moes streng nagekom word. (ARMB en ARN 1940: 7 November.³¹⁹)

Sedert die 1937-jaarvergaderingbesluite is enkele veranderinge aan die Huishoudelike Bepalinge aangebring (kyk voetnota 255 op bladsy 155). Tydens die raads- en jaarvergadering van onderskeidelik 1 en 2 Desember 1939 (ARN en AJVN 1939), is sekere **besluite** geneem wat geïnkorporeer is in die prosedure by die toekenning van die Hertzogprys soos aangetoon in die Huishoudelike Bepalinge (ARMB 1940: 18 Junie – aanhangsel A³²⁰) (kyk eindnota 29 op bladsy

---

315 Dit was die 1937-Poësieprys wat verdeel is tussen Van Wyk Louw en I.D. du Plessis (kyk bladsy 11, 168-170).

316 Elisabeth Eybers (*Die stil avontuur* – 1939), N.P. van Wyk Louw (*Die halwe kring* – 1937), C.M. van den Heever (*Aardse vlam* – 1938)

317 Die Breë Kommissie het uit vyftien lede bestaan (ARMB en ARN 1939: 1 Desember). Twee benoemdes het geskryf dat hulle nie bevoeg was om 'n oordeel uit te spreek nie (Nienaber 1965a:71).

318 Sewe lede was ten gunste van *Die halwe kring* as eerste of enigste keuse. Slegs een persoon het *Aardse vlam* eerste gestel. (Kyk Nienaber 1965a:71.)

319 Nienaber (1965a:71) dui die datum van die Akademierraadsvergadering verkeerdelik aan as 6 November.

320 Sónder die handgeskrewe notas

526). Vir die 1941-Dramatoekening is hierdie bepalings verstreks³²¹ (LK 1/2: 20 Augustus 1941 – Lombard aan Bosman, Scholtz en Dekker), alhoewel verkort (slegs punt a tot d)³²². Die 1940-aanhangsel verskil van die 1937-besluite (kyk bladsy 169) met betrekking tot sekere woordkeuses en punktuasie, maar die strekking kom ooreen. Verskille tussen die twee is die volgende:

- Die eerste bepaling by die Hertzogprystoekenningsprosedure is gewysig: waar voorheen vereis is dat lede van die Letterkundige Kommissie ’n “motivering van sy bevinding” aan die Akademiesekretaris moes verskaf, lui die Huishoudelike Bepaling nou dat **die name gestuur moet word “met ’n verslag, maar sonder om ’n rangorde van verdienste aan te beveel”**.
- By die tweede bepaling is verder gestipuleer dat **Akademieraadslede nie vir die Breë Kommissie verkiesbaar is nie**.³²³
- ’n Sesde bepaling is bygevoeg, naamlik dat die **Hertzogprystoekening onmiddellik ná die raadsvergadering waarop die bekroning geskied, bekend gemaak word**.

Lombard het in 1939 die lede van die Letterkundige Kommissie laat weet dat uitgewers van Afrikaanse boeke in kennis gestel sou word van die literêre kategorie en periode betrokke by die 1939-Hertzogprystoekening, en dat hulle verder versoek sou word om “eksemplare of lyste van werke **wat volgens hul beskouing** vir die Hertzogprys in aanmerking kom,” aan elke lid van die Letterkundige Kommissie te stuur (LK 1/1: 23 Februarie 1939) (ek benadruk). **Die uitgewer het dus ’n rol begin speel in die seleksie van bekroningswaardige publikasies**.³²⁴

Schoonees het in 1939 skriftelik by Lombard die kwessie van kalenderjare aangeraak (LK 1/1: 23 Augustus 1939):

---

321 Die jaartal 1941 is met die hand bygeskryf.

322 Punt a tot d verskyn met enkele verskille in woordkeuse en punktuasie, ook in die eerste aflewering (gedateer 22 Mei 1940) van *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns* se nuwe reeks (SAATLK 1940:22).

323 **Hierdie besluit is geneem tydens die Akademieraadsvergadering van 1 Desember 1939.**

324 Hierdie rol wat die uitgewers begin vervul het, word bevestig in ’n gedeelte van die Sekretaris se antwoord op ’n navraag van mev. M.J. van Straten, pastorievrou van Kanoneiland, Upington (HP 1925-1942: 28 Maart en 8 April 1942):

By die verskyning van ’n roman, ’n toneelstuk of ’n digbundel, stuur die uitgewers gratis-eksemplare daarvan direk aan die Akademie se Letterkundige Keurkommissie wat die sifting doen en dan ’n aanbeveling by die Akademieraad maak. Die uitgewers stuur egter nie alles wat hulle publiseer aan die Keurkommissie vir beoordeling nie, maar slegs dië [sic] werke wat volgens hul beskouing in aanmerking kom vir die Hertzogprys.

Uit hierdie 1942-brief blyk dit ook dat uitgewers die werke gratis aan die Letterkundige Kommissie verskaf het. In 1939 (ARN 1939: 27 Oktober) moes die Sekretaris die Afrikaanse uitgewers daarop wys dat dit hulle taak was om die Letterkundige Kommissies van werke te voorsien wat vir die Hertzogprys in aanmerking kom, omdat die Kommissies geen toelae ontvang het om boeke aan te koop nie. (Kyk eindnota 20 op bladsy 522.)

Dis bes moontlik dat 'n boek wat i/d middel van 'n jaar verskyn uitgelaat word.
Daarom beveel ek aan dat die tydperk van 1 Jan.-31 Des. moet wees.

(Ek benadruk.)

Die teenoorgestelde het ook gebeur: sekere werke is tydens tweé beoordelingsperiodes in berekening gebring omdat dit onduidelik was of dit vóór of ná die afsnydatum in die middel van die jaar gepubliseer is (kyk voetnota 288 op bladsy 175). In M.S.B. Kritzinger en P.C. Schoonees se meerderheidsverslag oor die 1939-Hertzogprys vir Prosa is opgemerk dat dit haas onmoontlik was om te bepaal of 'n boek vóór of ná Julie verskyn het omdat die uitgewers alleen die jaartal aangee. Dit sou dus veel eenvoudiger wees as die tydperk van beoordeling vanaf 1 Januarie tot 31 Desember bereken word.³²⁵ By die volgende beoordeling kon, as oorgangsmatreël, ses maande bygevoeg word. (LK 1/1: 29 Augustus 1939; ARMB 1939: 27 Oktober – aanhangsel.) Ook hierdie aanbeveling in die 1939-meerderheidsverslag is deur die Raad goedgekeur (ARN 1939: 27 Oktober). **Vanaf die 1940-toekenning is die sluitingsdatum bepaal op 31 Desember van die voorafgaande jaar. Die siklusse vir die 1940-, 1941- en 1942-toekennings is as oorgang gebruik ten einde die beoordelings tydperk te finaliseer op drie suiwer kalenderjare (en sodoende ook uitvoering te gee aan die bepaling van die skenkingsakte dat Desember as afsnymaand geld). Die jaartal wat van toe af telkens aan die prys gekoppel word, is dié van die jaar waarin die prys toegeken word. Vir die 1941-Dramapry is publikasies wat die lig gesien het vanaf 1 Julie 1938 tot en met 31 Desember 1940 in berekening gebring.** (Kyk die skematiese voorstelling in eindnota 10 op bladsy 518.)

4.2.5.2 1941-Hertzogprys vir Drama

Die persone wat in die 1941-Letterkundige Kommissie moes dien, is reeds tydens die raadsvergadering³²⁶ van 1 Desember 1939, gehou in Bloemfontein, gekies,³²⁷ naamlik proff. dr. H. v.d.M. Scholtz (sameroeper) en J.J. Dekker, asook dr. F.C.L. Bosman. As sekundi is benoem dr. J.F.W. Grosskopf en mnr. H.A. Fagan. (ARN 1939: 1 Desember.) Van die kommissielede wat die 1938-Hertzogprys vir Drama moes beoordeel (F.E.J. Malherbe – sameroeper, H. v.d.M. Scholtz en P.C. Schoonees), is net Scholtz weer vir die 1941-beoordeling aangewys – dié keer as sameroeper.

---

325 Kalenderjare is voorheen gebruik **totdat in 1924 besluit is om daarvan af te wyk** (kyk bladsy 94).

326 Tot en met die 1938-toekenning, veral in die dertigerjare, is lede van die Letterkundige Kommissie dikwels deur die **Jaarvergadering** benoem. Eers vanaf die 24 November 1938-raadsvergadering is die daaropvolgende jare se Kommissies ten regte deur die **Raad** aangewys, en het die Jaarvergadering geen seggenskap in die benoemings gehad nie.

327 **Met betrekking tot die aanstelling van die Letterkundige Kommissie, is daar in die 1939-Hertzog-prysmeerderheidsverslag aanbeveel dat dit twee of drie jaar vooruit moet geskied ten einde kommissielede genoeg tyd te gee om, veral in die geval van prosa, al die werke krities te kan lees** (LK 1/1: 29 Augustus 1939). **Die voorstel is deur die Raad aanvaar** (ARN 1939: 27 Oktober).

F.C.L. Bosman en Scholtz het hulle bereid verklaar om in die 1941-Letterkundige Kommissie te dien, maar J.J. Dekker het nie sy weg daartoe oopgesien nie (LK 1/2: 19 en 20 Februarie en 5 Maart 1940). Uit aantekeninge wat gemaak is op 'n brief van die Sekretaris aan lede van die Kommissie, blyk dit dat H.A. Fagan in die plek van Dekker benoem is (LK 1/2: 14 Februarie 1940). Fagan reageer op 'n brief van 11 Maart en spreek spyt uit dat hy nie die benoeming kon aanvaar nie (LK 1/2: 15 Maart 1940):

Ek stel die eer op prys wat die Akademieraad my aangedoen het deur my op die Letterkundige Keurkommissie van 1941 te benoem. Daar ek egter self reeds toneelstukke gepubliseer het, sou ek liefs nie as beoordelaar van dramatiese werke wil optree nie.

Lombard sit op 18 Maart 1940 vir Scholtz uiteen dat Bosman aanvaar het, maar nie Dekker en Fagan nie, en vra of Scholtz iemand anders kon voorstel (LK 1/2). Daar is egter volstaan by twee kommissielede, want die Sekretaris het Scholtz later daaraan herinner dat die Letterkundige Kommissie se aanbevelings met motivering die Akademiekantoor nie later as 31 Julie 1941 moes bereik nie, en as kommissielede is genoem Scholtz en F.C.L. Bosman (LK 1/2: 12 Maart 1941).³²⁸ Die Kommissie vir die 1941-Dramaprys het dus net uit twee lede, in plaas van die gebruikelike drie, bestaan.³²⁹

Tydens die raadsvergadering van 29 Julie 1941 het Scholtz, sameroeper van die Letterkundige Kommissie, 'n gedeelte van die ontwerpverslag voorgelees waaruit blyk dat slegs een skrywer, naamlik Uys Krige, se werk daardie jaar ernstig oorweeg kon word. Aangesien die 1938-Hertzogprys vir Drama nié toegeken is nie, het Scholtz dit wenslik geag dat Krige se werk vir oorweging aan die Breë Kommissie voorgelê word, al het daar twyfel bestaan of dit verdienstelik genoeg is. Daar is besluit dat die Sekretaris op ontvangs van die amptelike verslag die Breë Kommissie sou inlig dat slegs Uys Krige se *Magdalena Retief* (1938) en *Die wit muur en ander eenbedrywe* (1940) oorweging verdien, en dat van kommissielede verlang word om te oordeel of die twee werke goed genoeg was vir die Hertzogprys. (ARN 1941: 29 Julie.)

---

328 Ook in 'n brief aan die Bestuurder van Die Volksblad-Boekhandel meld Lombard dat Scholtz en F.C.L. Bosman die beoordelaars was (LK 1/2: 16 Mei 1941). Die Afrikaanse Pers Beperk skryf aan die Akademie dat hulle met genoeg eksemplare van *Bakens*, 'n drama deur J.R.L. van Bruggen, aan Scholtz en Bosman gestuur het (LK 1/2: 27 Mei 1941). Die Akademiesekretaris het laasgenoemde twee persone vir hulle werk in verband met die 1941-Hertzogprys bedank (LK 1/2: 1 Desember 1941).

329 Onderaan die begroting vir 1940/1941 is met die hand geskryf dat die honorarium aan die Keurkommissie (van drie) £15.0.0 sou beloop (ARMB 1941: 8 Februarie – bylaag C).

Die verslag oor die 1941-Hertzogprys vir Drama is onderteken deur Scholtz en later deur F.C.L. Bosman – laasgenoemde se onderskrif gedateer 1 Augustus 1941³³⁰ (ARMB 1941: 26 September – bylaag B):

Die keurkommissie het die volgende stukke wat gedurende bogenoemde periode [Julie 1938 tot Desember 1940] verskyn het, in oorweging geneem:

1. Magdalena Retief: Uys Krige. [1938 – Unie-Volkspers]
2. Die Wit Muur en Ander Eenbedrywe: Uys Krige. [1940 – Unie-Volkspers]
3. Natalia: E.A. Venter. [1939 – J.H. de Bussy]
4. Die Vooraand: J.R.L. van Bruggen. [1939 – Voortrekkerpers]³³¹
5. Die Siel van Suid-Afrika: D.F. Malherbe. [1938 – Nasionale Pers]
6. Die Geboorte van Suid-Afrika: W. Hessels. [1938 – Van Schaik]
7. Afrikanerharte: Mev. M.M. Jansen. [1939]
8. Gideon Scheepers: A.J. Hanekom en S.W. Liebenberg. [1939 – Nasionale Pers]
9. Die Geheime Bloemfonteinse-Konferensie: W.J.B. Pienaar. [1938 – Nasionale Pers]
10. Die President: Jutta en Mortlake. Afr. bewerking: A.E. Carinus-Holtzhausen. [1939 – Van Schaik]
11. Eer: Meyer de Villiers. [1940 – Nasionale Pers]
12. Land van Belofte: C.J. Johnman. [1939 – Nasionale Pers]
13. Dieu et mon Droit:³³² A.C. Bouman. [1939 – Nasionale Pers]
14. Cabo de Bonne Esperance: Dahlsdif.³³³ [1939 – Van Schaik]
15. Op die Pad van Suid-Afrika; Parlementsitting; Die Afrikaanse Boom; Klein Helde. Vier toneelstukkies vir kinders: A.J.C. Meiring. [1941 – Van Schaik]
16. Ko-ee; As die Klok Twaalfuur Slaan. Twee Kindertoneelstukkies: Hélène Pienaar-de Klerk
17. Die Swart Adelaar: A.J. Hanekom. [1940 – Nasionale Pers]
18. Die Skeidsmuur: A.J. Hanekom. [1938 – Nasionale Pers]
19. Die Bron: M.I. Murray. [1938 – Nasionale Pers]
20. Die Korrespondente: Leonius. [1940 – Van Schaik]
21. Die Klipdolk en Ander Kortspele:³³⁴ J.F.W. Grosskopf. [1941³³⁵ – Van Schaik]
22. Grond: F.S. Steyn. [1938 – Voortrekkerpers]
23. Hélène: Paul Géraldy. (Uit die Frans vertaal en uitgegee vir die Vereniging vir die Vrye Boek). [1939 – die Franse *Aimer* vertaal deur N.P. van Wyk Louw]
24. Bakens (Gedramatiseerde mylpale uit die Groot Trek):³³⁶ J.R.L. van Bruggen. [1939 – APB]

-
- 330 Bosman stuur die verslag aan Lombard met 'n bygaande brief gedateer 2 Augustus (LK /2).
- 331 Raadpleeg voetnota 287 op bladsy 174 met betrekking tot hierdie drama se verskyningsdatum.
- 332 *Dieu et mon Droit* of *Die heilige pand: historiese spel in vier bedrywe*
- 333 Die skuilnaam van ene mej. Du Plessis (W.J.B. Pienaar 1940:11).
- 334 Dit bevat die volgende vier werke: *Die klipdolk*, *Oorlog is oorlog*, *Blinde liefde* en *Die poskoets in die rivier*.
- 335 Vir die 1941-Dramapry is werk wat gepubliseer is vanaf 1 Julie 1938 tot en met 31 Desember 1940 in berekening gebring (kyk voetnota 186 op bladsy 124, asook bladsy 190). Hierdie Grosskopf-dramas kon dus eers in aanmerking kom vir die 1944-toekenning (kyk bladsy 232).
- 336 Dit bevat die volgende werke: *Bethelsdorp*, *Die weduwee van Lange Kloof*, *Slagtersnek* (eerste bedryf), *Slagtersnek* (tweede bedryf), *Liebenbergskop*, *Die laaste aand*, *Retief by Vetrivier*, *Retief in Port Natal*, *Retief en Dingaan* (eerste bedryf), *Retief en Dingaan* (tweede bedryf), *Die moord by Bloukrans*, *Moeilike tye* en *Bloedrivier*.

Wat dadelik opval is die groot aantal historiese stukke in bostaande lys. Nos. 1, 3, 4, 5, 6, 24 en die eerste drie stukkie van no. 15 is geïnspireer deur die Voortrekkereuefees terwyl nos. 11, 12, 13, 14 en Die Arrestasie (no. 2) hul ontstaan te danke het aan die Hugenotefeestviering. Vir nos. 7, 8, 9, 10, Klein Helde (no. 15) en Oorlog is Oorlog (no. 21) lewer die Engelse oorlog die stof. Suiwer algemeen-menslike motiewe vind ons in nos. 16, 17, 18, 19, 20 (Klipdolk, Blinde Liefde, Poskoets³³⁷), 22 en 23.

Met 'n enkele uitsondering is die historiese stukke nie veel meer nie as “gedialogiseerde” geskiedenis sonder enige dramatiese krag. Ten spyte van die dramatiese vorm, bly dit epiek waarvan die vernaamste kenmerke is: lang monoloë, gebrek aan innerlike stukrag en spanning, wydlopijheid, kleurlose dialoog, te veel debatteerdery, oorlaaiing met historiese feite en gegewens wat vir die ontwikkelingsgang van die drama van geen waarde is nie en karakters wat bloot moet dien as spreekbuis vir die geskiedenis. Skrywers skyn nie te besef nie dat bekende historiese gebeurtenisse en figure veel meer moeikhede en gevare vir die dramaturg oplewer as suiwer verdigte stof. Die meeste skrywers soek nog die wese van die drama in 'n kunstige en ingewikkelde intrige of in 'n interessante gebeurtenis. In stede van die mens is die gebeure hoofsaak, die tendens gewild, die handeling ongemotiveer en slap.

Uit hoofde van bogenoemde swakhede en gebreke kan die meeste stukke dadelik geëlimineer word. Hoeveel nut en aantreklikheid hul soms mag hê as didaktiese drama of as amusementstoneel, kan hul nie as kuns beskou word nie.

Van die ander stukke verdien die volgende melding: Klein Helde (15), Ko-ee, As die Klok Twaalfuur Slaan (16), Oorlog is Oorlog, Blinde Liefde (21), wat tref deur psigologiese insig en uitbeelding sowel as deur goeie tegniek. Genoemde stukke is egter te klein van opset³³⁸ of te ongelyk van waarde om vir die Hertzogprys in aanmerking te kom.

D.F. Malherbe se Siel van Suid-Afrika³³⁹ wat mooi en treffende elemente bevat, moes buite beskouing gelaat word om dieselfde rede as Van Wyk Louw se Dieper Reg by die vorige toekenning [kyk bladsy 177].

Vir ernstige oorweging bly dan nog oor Uys Krige se Magdalena Retief en Die Wit Muur.

Magdalena Retief is 'n historiese drama wat 'n tydperk van ongeveer 50 jaar beslaan. In verskillende opsigte is dit 'n verdienstelike werk. Dit bevat elemente van digterlikheid; daar is afwisseling van toon, die dialoog [is] fris en beeldend, die karakterbeelding³⁴⁰ suiwer en kragtig. Op heel aanskoulike en oorsigtelike wyse word die hoofmomente uit die lewe van Retief en sy familie uitgebeeld. Deur deeglike voorstudie en psigologiese insig het die skrywer daarin geslaag om sy stof en sy persone te verlewendig. As drama bevredig Magdalena Retief egter minder. Dit mis strakheid van bou en uitbeelding. Verder ontbreek dit aan die noodwendige verband tussen die verskillende tonele wat, op die keper beskou, nie veel meer is as kronologies

---

337 Hierdie werke is opgeneem in *Die Klipdolk en ander kortspelle*, nommer 21 in die verslag.

338 Nienaber (1965a:107) merk op dat kinderboekies nie in aanmerking kom nie, “want daarvoor is die Hertzogprys nie bedoel nie”. (Kyk voetnota 48 op bladsy 49.)

339 Hierdie volksangspel in twee bedrywe, ook geskryf vir die 1938-Voortrekkereuefees, is volgens Antonissen (1964:132) 'n liries-dramatiese allegorie waarin Malherbe “op taamlik retoriese wyse die Groot Trek en die stryd om selfbehoud van die Afrikanersiel” herdenk.

340 Kannemeyer gebruik in *Die goue seun: Die lewe en werk van Uys Krige* (2002:365) die woord “karakterisering” in sy aanhaling uit die verslag.

gerangskikte taferele van die hoofmomente uit die lewe van dieselfde karakters [nie]. 'n Groot gedeelte van die stof is suiwer geskiedenis gelê in die monde van die dramatis personae en sonder enige dramatiese waarde. 'n Enkel voorbeeld hiervan is die lang brief wat deur Magdalena Retief in die agtste toneel gedikteer word.

Die Wit Muur bevat drie eenbedrywe en staan as geheel hoër as Magdalena Retief. Die eerste stuk, Die Wit Muur, is 'n dramatisering van die bekende Japie Greyling-episode uit die Engelse Oorlog. Dis, oor die algemeen, sterk van samestelling, met 'n kragtige slot. Die tweede, Die Skaapwagters van Bethlehem, is 'n kersstuk, 'n gevoelige stemmingsbeeld, mooi van taal en ryk van gees. Die derde, Die Arrestasie, is 'n blyspel uit die tyd van Willem Adriaan van der Stel. Dis 'n lewendige en kleurrike stuk wat veral tref deur die verskeidenheid van karakters en die suiwerheid van uitbeelding. In hierdie drie eenakters beheers Krige sy stof beter as in Magdalena Retief waar die tempo van die handeling dikwels vertraag word deur die skrywer se strewende na historiese volledigheid.

Volgens ons oordeel verdien slegs Uys Krige se werk oorweging met die oog op die Hertzogprys. Of Krige reeds hierin die rypteid, breedte en diepte bereik het wat mens graag met die Hertzogprys wil assosieer, is egter te betwyfel. Aan die ander kant sou dit jammer wees as die prys vir die tweede keer in hierdie Afdeling moet teruggehou word.

Ons wil aan die hand gee dat genoemde twee werke van Krige aan die Breë Letterkundige Kommissie voorgelê word met die oog op die toekenning van die Hertzogprys al dan nie.

F.C.L. Bosman het saam met Scholtz die verslag onderteken, maar voeg in sy eie handskrif by dat hy *Magdalena Retief* dramaties-histories hoër stel as Scholtz.

Uit hierdie verslag blyk reeds die ongemak oor die agterstand van dramabekronings.

Na aanleiding van 'n 1940-jaarvergaderingvoorstel (AJVN 1940: 14 Desember) is die Raad daaraan herinner dat die Kommissie vir 1941 saamgestel moes word, en dat die lede daarvan skriftelik moes laat weet of hulle die benoeming aanvaar of nie (ARMB 1941: 8 Februarie).²² Tydens die 8 Februarie 1941-raadsvergadering is besluit om die kommissie-benoemings te laat oorstaan tot die 17 Maart-raadsvergadering. In die mededelings en briefwisseling met die oog op dié vergadering, is die name van 17 persone ter oorweging voorgelê wat net so deur die Raad benoem is, hetsy as lid van die Breë Kommissie of as alternatiewe lid. Die vyftien lede³⁴¹ was proff. D.B. Bosman, T.J. Haarhoff, J.J. le Roux, E.C. Pienaar, C.M. van den Heever, dr. S.P.E. Boshoff, G. Dekker, W.J. du P. Erlank, T.J. Hugo, M.S.B. Kritzinger, F.E.J. Malherbe, T. Wassenaar, mnre. C.M. Booyen, Jochem van Bruggen³⁴² en J.M.H. Viljoen,³⁴³ met dr. A.D.

---

341 In sy *Huisgenoot*-artikel van 20 Februarie 1942 dui Viljoen (1942a:5) verkeerdlik aan dat die aantal lede van die Breë Kommissie "gewoonlik uit sowat twaalf persone" bestaan het.

342 Van Bruggen is benoem, alhoewel van sy werke ook in aanmerking geneem is vir die toekenning.

343 Tien van hierdie vyftien persone was ook vir die 1938-Dramaprys se Breë Kommissie benoem (kyk bladsy 172 en bylaag J op bladsy 618-709).

Keet en C.F. Visser as alternatiewe lede (ARN 1941: 17 Maart). Die persone is, volgens die mededelings en briefwisseling met die oog op die 11 April-Akademieraadsvergadering, in kennis gestel van hulle benoeming en versoek om die Sekretaris te laat weet of hulle dit aanvaar of nie, maar nêrens in die Akademieargief kon aanvaardingsbriewe opgespoor word nie. Dit kom voor of die lede van die Breë Kommissie eers van die benoeming verneem het in Lombard se briewe van 11 Augustus 1941 aan elkeen (LK 1/2):

Soos U waarskynlik weet, benoem die Akademieraad jaarliks 'n Breë Letterkundige Kommissie wat hom moet adviseer i.v.m. die toekenning van die Hertzogprys. Die Raad het U in hierdie kommissie benoem en sal dit ten seerste waardeer om u gewaardeerde advies te ontvang betreffende die toekenning van die prys vir 1941.

Die Keurkommissie het vier-en-twintig dramas wat in die tydperk Julie 1938 – Des. 1940 verskyn het, nagegaan en is van oordeel dat slegs Uys Krige se twee werke nl. Magdalena Retief en Die Wit Muur e.a. Eenbedrywe oorweging verdien met die oog op die Hertzogprys.

Graag verneem die Raad van U of die genoemde twee werke volgens u beskouing, bekroning verdien.

Gebruik asseblief bygaande antwoordvorm en koevert vir u antwoord wat ons nie later as 31 Augustus moet bereik nie.

Antwoordvorms wat opgespoor kon word, is die volgende, met nieverpligte kommentaar wat gelewer is, tussen hakies (LK 1/2):

Vier persone was ten gunste van die toekenning:

- T.J. Haarhoff (“Albei werke is van ’n hoë gehalte en Magdalena Retief is met besondere groot sukses opgevoer.”)
- M.S.B. Kritzinger (“Die werke staan nie baie hoog nie, maar hulle het verdienstes en is baie beter as al die dramas wat in die afgelope drie jaar by ons verskyn – met uitsondering van die beskeie bundeltjie eenbedrywe en radiodramas ‘Die Klipdolk’ van J.F.W. Grosskopf.”)
- J. van Bruggen
- Theo Wassenaar.³⁴⁴

Ses lede was gekant teen die toekenning:

- C.M. Booyen (“Magdalena Retief is net 8 tableaux vivants met liriese beskrywing van geskiedenis. Skaapwagters van Bethlehem is blote stemmingsbeeld. Beide voldoen nie aan vereistes van drama nie. En terwyl Arrestasie belowend is, en Wit Muur een van die beste eenbedrywe in Afrikaans is, regverdig dit nie die toekenning van die Hertzogprys aan Krige nie.”)

---

344 Wassenaar het hierdie keer wel gestem, hoewel hy voorheen skriftelik aangedui het dat hy nie in die Breë Kommissie wou dien nie (kyk bladsy 173).

- S.P.E. Boshoff (“Hoewel daar verdienstelike dinge in voorkom, is hierdie werk en veral Magdalena Retief nie dramaties nie en dit gee vir my die deurslag.”)
- D.B. Bosman (“My opvatting is dat die Hertzog-prys van die Akademie nie toegeken behoort te word as daar enige twyfel bestaan oor die verdienstelikheid van die werk nie.”)
- Jac. J. le Roux (“Magdalena Retief” is enkel ’n aantal episodes. ‘Die Arrestasie’ wil ’n blyspel wees, maar die atmosfeer is die van ’n treurspel. Die ‘Skaapwagters van Bethlehem’ is onbeduidend.”)
- F.E.J. Malherbe
- E.C. Pienaar (“Wel verdienstelik in vergelyking met ander dramatiese werk in die algemeen, maar nie sodanig uitstaande dat dit hierdie hoogste onderskeiding verdien nie. Die Akademiesraad moet sorg dra dat die status van die S.A. Akademie gehandhaaf bly.”)

Tien van die Breë Kommissie se vyftien lede het dus gestem.³⁴⁵ Volgens ’n mededeling wat voorgelê is aan die September 1941-raadsvergadering, was ses lede van mening dat die twee werke van Uys Krige nie bekroning verdien nie, drie lede was ten gunste van die bekroning terwyl een lid *Magdalena Retief* aanbeveel het, maar nie *Die wit muur* nie (ARMB 1941: 26 September). Uit die dokumente wat opgespoor kon word, blyk dit dat vier lede ten gunste van die bekroning was. ’n Moontlikheid bestaan dat die lid wat *Magdalena Retief* bekroon sou wou sien, maar nie *Die wit muur* nie (dalk Van Bruggen of Wassenaar), sy kommentaar mondeling oorgedra het aan die Sekretaris, en dat laasgenoemde dit so in die uitslag geïnkorporeer het.

Ná die bespreking van die Letterkundige Kommissie se verslag, en oorweging van die Breë Kommissie se stembriewe, het **die Raad** tydens ’n vergadering gehou in Bloemfontein, **eenparig besluit om nie die 1941-Hertzogprys vir Drama toe te ken nie** (ARN 1941: 26 September).³⁴⁶

Weer eens het die voorgeskrewe vereistes van die keurkommissieverslag ongelukkigheid veroorsaak. Lombard maak in ’n brief aan Scholtz en Hiemstra (KOR 23/3:16 Oktober 1941) melding van ’n brief deur G. Dekker waarin hy skryf:

345 Stembriewe van die volgende vyf lede kon nie opgespoor word nie: G. Dekker, Erlank, Hugo, Van den Heever en Viljoen. Met die uitsondering van sy eie naam, is dit ook hierdie lede wie se name deur Viljoen (1942a:5) uitgelaat is in sy aanduiding van wie op die Breë Kommissie vir die 1941-toekenning was. Raadpleeg G. Dekker se skriftelike aanduiding dat hy nie weer op die Hertzogpryskeurkommissie wou wees nie (kyk bladsy 187, 187 en voetnota 314 op dieselfde bladsy). Hy het eers weer in 1948, nadat die 1942/1943-prosedureveranderinge ingetree het, op die Kommissie gedië (kyk bladsy 241).

346 Elize Botha beweer dat Krige in 1941 deur die Letterkundige Kommissie aanbeveel is, maar dat die Breë Kommissie dit ter syde gestel het, en volgens haar was die destydse prosedure die sondebok (1984:134.) Krige is wel deur die Letterkundige Kommissie aanbeveel vir **oorweging**, maar nie pertinent vir **bekroning** nie. Ook kan die blaam vir die besluit om die prys van Krige te weerhou, nie voor die deur van die Breë Kommissie alleen gelê word nie. Die 1935-Akademiebesluit waarvolgens die Raad slegs die stemming van die Breë Kommissie moes oorweeg (kyk bladsy 155), is in 1937 sodanig gewysig dat die Raad die uitgebragte stemme van die Breë Kommissie saam met die verslag van die Letterkundige Kommissie moes oorweeg en die prys dan toeken of nie (kyk bladsy 169). Die finale beslissing het by die Raad berus: al sou die Letterkundige Kommissie bedenkinge hê oor die toekenning, en die Breë Kommissie nie ten gunste van die toekenning stem nie, het die Raad nog die gesag gehad om wél die prys te kon toeken.

Ek het ernstige besware teen die toekenningsprosedure veral teen punt (a). Dat die Breë Kommissie alleen maar die drie name voor hulle kry, kan ek nog verstaan. Maar hoe kan U 'n verslag van die Keurkommissie aan die Raad verwag as die kommissie nie eens sy eie opinie duidelik mag stel omtrent die rangorde van verdienste nie?

In die brief noem die Sekretaris dat die Akademieraad vir L.W. Hiemstra (sameroeper) en Scholtz versoek om op die saak in te gaan en so spoedig moontlik verslag te doen.

Tydens die raadsvergadering van 11 Desember 1941, gehou te Bloemfontein, is, sonder om die naam van die koerant te meld, daarop gewys dat 'n Afrikaanse koerant 'n verkeerde indruk by die publiek gewek het in verband met die nietoekenning van die 1941-Hertzogprys. **Derhalwe het die Raad, op voorstel van Scholtz, besluit om in die toekoms, ten einde “verkeerde voorstellings te voorkom”, onmiddellik nadat daar tot 'n finale beslissing gekom is met betrekking tot die toekenning van die Hertzogprys al dan nie, 'n offisiële verslag aan die pers te oorhandig.** Hierdie besluit sou in die Huishoudelike Bepalings opgeneem word. **Daar is ook besluit dat slegs die agenda van die jaarvergadering, en nie die jaarverslag nie, vooraf aan die pers gestuur sou word.** (ARN 1941: 11 Desember.)

'n Polemieks het ontstaan oor die nietoekenning van die 1941-Hertzogprys vir Drama. Ten einde die hele opset te verstaan, is dit nodig om kennis te neem van die politieke situasie in die twintiger-, dertiger- en vroeg veertigerjare.³⁴⁷

Die 1922-Randse staking het daartoe gelei dat generaal J.C. Smuts se Suid-Afrikaanse Party in 1924 die onderspit delf teen generaal Hertzog se Nasionale Party wat 'n verkiesingsooreenkoms met die Arbeidersparty gesluit het. Hertzog neem by Smuts oor as Eerste Minister van die Unie, maar moet in 1933 weens onder andere ekonomiese moeilikhede wat spruit uit die depressie en droogte (1929-1933), noodgedwonge 'n koalisie met Smuts se Suid-Afrikaanse Party sluit en in 1934 saamsmelt tot die Verenigde Party (VP of Smeltersparty). D.F. Malan groepeer in 1933 sy volgelinge in die republikeinsgesinde “gesuiwerde” Nasionale Party wat aanvanklik stadig groei, maar sterk momentum kry in die jare van die Voortrekker- en Hugenotefees (1938-1939).

In September 1939 breek die Tweede Wêreldoorlog uit. Verdeeldheid heers in die Verenigde Party oor Suid-Afrika se deelname aan die oorlog. Hertzog kan in 'n stemming nie daarin slaag om Suid-Afrika se neutraliteit te behou nie en bedank. Die Verenigde Party skeur en Smuts word Eerste Minister. Die Unie veg aan die kant van die Geallieerdes in die oorlog teen Duitsland.

---

347 Raadpleeg J.C. Steyn se insiggewende artikel “'n Politieke storm oor die Akademie” (1991:294-313) waarin hy deeglik rekenskap gee van die destydse politieke en kulturele situasie, die polemieks rondom die nietoekenning van die 1941-Hertzogprys vir Drama aan Uys Krige, hoe die kritiek byna die Akademie se poging om 'n Fakulteit vir Natuurwetenskap te inkorporeer, in die wiede gery het, en wat die uitkoms was van onderhandelinge om die meningsverskille uit die weg te ruim.

In dieselfde jaar, 1939, stig Hertzog en Malan die Herenigde Nasionale Party (HNP of Volksparty). Die hereniging was egter nie diep en blywend nie en die party skeur in 1940. 'n Deel van Hertzog se volgelinge, onder leiding van N.C. (Klasie) Havenga, het in 1941 die Afrikanerparty gestig. Hertzog onttrek hom aan die politiek en is in November 1942 oorlede.

Teen 1941, toe besluit moes word oor die Hertzogprys vir Drama, was daar verskillende politieke groeperinge in die geleedere van Afrikaanssprekendes, onder andere die meerderheid wat die neutraliteitspolitiek van Malan en Hertzog/Havenga ondersteun het, en sommige wat hulle geskaar het by die regerende Verenigde Party. Die FAK en die Reddingsdaadbond³⁴⁸ het die steun gehad van Malan se HNP. Saam met die Ossewabrandwag³⁴⁹ het hierdie twee kultuurorganisasies en die HNP in Junie 1941 'n Afrikaner-eenheidskomitee gestig. Vrae het begin ontstaan oor die Akademie se politieke neutraliteit weens sy “vriendskaplike betrekkinge” (SAATLK 1931d:5) met die FAK.²³ In reaksie op die stigting van die eenheidskomitee, is Die Afrikaanse Genootskap in die lewe geroep wat op sy beurt noue bande met die Verenigde Party gehad het.

Benewens verbintnisse tussen verskillende kultuurorganisasies en politieke partye, het ook die Afrikaanse koerante 'n partypolitieke rol gespeel. *Die Suiderstem* (Kaapstad) en *Die Volkstem* (Pretoria) was die Verenigde Party se Afrikaanse mondstukke. Abraham H. Jonker was ten tyde van die Hertzogprysdebakel hoofredakteur van *Die Suiderstem*. Uys Krige, wat, soos die Verenigde Party, ook ten gunste was van deelname aan die oorlog, het artikels in hierdie koerant gepubliseer en was in 'n stadium literêre redakteur daarvan. Ook in radiokommentaar het Krige hom uitgespreek ten gunste van die oorlog teen Duitsland.

Die Suiderstem en *Die Volkstem* het in berigte van onderskeidelik 30 Desember 1941 en 19 Januarie 1942 kritiek uitgespreek teen die versuim om Krige te bekroon. Die Akademie is daarvan beskuldig dat hulle Krige nie as 'n “praktiese Afrikaner” beskou nie. Hierdie kritiek het uitgekring en byna die Akademie se pogings om 'n Fakulteit van Natuurwetenskap daar te stel, laat skipbreuk ly.

Die akkommodasie van die natuurwetenskappe binne die Akademie, asook die daarstelling van publikasiegeleenthede vir wetenskaplikes, was 'n behoefte wat reeds etlike jare bestaan het.³⁵⁰

---

348 Die Reddingsdaadbond is in 1939 gestig met die oog op die ekonomiese rehabilitasie van die Afrikaner en die verkryging van sy regmatige aandeel in die sakewêreld.

349 'n Kultuurorganisasie wat in 1938 gestig is, maar hom later op politieke terrein begewe het. As protes teen die Unie se deelname aan die oorlog is geïsoleerde dade van sabotasie gepleeg. Smuts het sterk hierteen opgetree.

350 In verband hiermee kan J.C. Steyn se artikel (1991:294-313) en C.A. Engelbrecht se bydrae “Natuurwetenskap, tegniek en die Akademie” in *Akademie* 75 (1984:128-135) geraadpleeg word.

Ten einde uitbreiding van die Akademie in 'n Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns én 'n Fakulteit vir Natuurwetenskappe moontlik te maak, is wetgewing in 1942 by die Parlement ingedien. Met die wetsontwerp is beoog om die naam van die Akademie te verander van “*De Zuidafrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst*” na “Die Suid-Afrikaanse³⁵¹ Akademie vir Wetenskap en Kuns”, en om die doelstellings uit te brei tot die handhawing en bevordering van die Afrikaanse taal en letterkunde én van die wetenskap (Unie van Suid-Afrika 1942:xi).

Advokaat H.A. Fagan, gedurende 1938-1939 Minister van Naturellesake, Onderwys en Volkswelsyn in die Hertzogkabinet, het Hertzog, na dié se bedanking as Eerste Minister, in die opposisie gevolg en die HNP se Volksraadslid vir Stellenbosch geword. Die Akademie het hom genader vir regsadvies in verband met die hantering van die wetsontwerp (KOR 23/2: 12 Augustus 1941). Hy het aanbeveel dat die Akademiewet gewysig moet word en inligting verskaf in verband met prokureursfirmas wat as parlementêre agente vir die indiening van die wetsontwerp kon optree, en dit sou kon voorlê aan die parlementêre wetsopsteller. Fagan het 'n konsepwetsontwerp ingesluit (KOR 23/2: 15 September 1941) wat in 'n effens gewysigde vorm ingedien is (KOR 23/2: 17 Oktober 1941 – brief van prokureur Jan S. de Villiers aan Akademiese sekretaris). Op 6 Februarie 1942 het Fagan die tweede lesing van die private wetsontwerp op die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns voorgestel. Dat juis Fagan hierby betrokke was, het seker VP-vermoedens aangewakker dat die Akademie nie polities neutraal was nie.

Volksraadslede van die regerende Verenigde Party, asook regeringsgesinde koerante was teen die wetsontwerp gekant. Jonker het in *Die Suidersstem* van 5 Februarie 1942, 'n dag voor die tweede lesing, in sy hoofartikel geen beswaar teen die verafrikaansing van die Akademie se naam ingebring nie, maar was gekant teen die uitbreiding van die Akademiewerksaamhede omdat hy eers die versekering wou hê dat die Akademie nie besig was “om die werk binne sy reeds bepaalde gebied te verknoei nie”. Volgens Jonker was die Akademie besig om, “net soos die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings, te verbaster tot 'n politieke agterryer en instrument van die Keeromstraatse Opposisie-party”, en het die Akademie Afrikaanse kunstenaars en skrywers wat nié ten gunste van die Keeromstraatse politiek was nie, buite rekening gelaat vir Akademieonderskeidings en pryse omdat hulle nie as “praktiese Afrikaners” beskou is nie. Hy wou weet of dit daarom was dat Krige, wie se dramas “aanbeveel is as die beste van die afgelope drie jaar en waarvan die gehalte minstens so hoog is as vroeër bekroonde werk”, nie die Hertzogprys ontvang het nie. Die Akademie kon volgens Jonker “onmoontlik die funksie vervul

---

351 Reeds lank voor die amptelike verandering van naam, is daar verwys na die “Suid-Afrikaanse Akademie”, byvoorbeeld in *Jaarboek XII* wat in 1922 verskyn het (SAATLK s.j. a), die raadsnotules vanaf 1927 tot 1934 (SAATLK s.j. b), vanaf die November 1930-*Bulletien* (SAATLK 1930) en die eerste uitgawe van *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns* in Mei 1940 (SAATLK 1940).

waarvoor hy in die lewe geroep is”. Jonker sluit sy artikel af deur by die regering en Volksraad daarop aan te dring

... om in geen omstandighede enige uitbreiding van die funksies en magte van die Akademie toe te staan nie, voor en aler die Akademie hom nie suiwer van die ondeugde wat hom reeds aankleef nie.

Fagan het die volgende dag in sy tweedelesingtoespraak gereageer op *Die Suidersstem* se uitlatinge en probeer om foutiewe indrukke reg te stel. Tydens die bespreking van die wetsontwerp is bedenkinge uitgespreek oor die verpolitisering van kultuurorganisasies en die Akademie, die nietoekenning van die Hertzogprys aan Krige en die Akademie se beweerde vertolking van wie as “praktiese Afrikaners” beskou kan word. Ook J.H. Hofmeyr, Minister van Onderwys, het krities gestaan teenoor Fagan se verduidelikings. Op ’n voorstel dat Volksraadslede en mense van buite meer tyd wou hê om op die saak in te gaan, is die debat verdaag.

Die verwysings na “praktiese Afrikaner” spruit uit opmerkings van G.S. Nienaber tydens die 12 Desember 1941-jaarvergadering en waaroor daar onder andere berig is in *Die Volksblad* van 13 Desember en *Die Burger* (Steyn 1991:302). Nienaber het in ’n brief aan die Akademie ’n verduideliking gegee van sy uitlatings. Die Akademierraadsvoorsitter, S.H. Pellissier, het die brief ter tafel gelê tydens die spoedvergadering van die Raad op 14 Februarie 1942 in Bloemfontein. Die vergadering is belê om die aantygings wat deur *Die Suidersstem* teen die Akademie gemaak is, te weerlê, en die besware te behandel wat in die Volksraad geopper is. (ARN 1942: 14 Februarie.³⁵²) Die Nienaber-verklaring, gedateer 9 Februarie 1942, lui soos volg (ARN 1942: 14 Februarie – aanhangsel A):

Volgens koerantverslae het ’n paar lede van die Volksraad na aanleiding van die tweede lesing van die private wetsontwerp oor die Akademie, te kenne gegee dat hulle rede het om te twyfel of die Suid-Afrikaanse Akademie hom nog geheel-en-al bo en buite party-politiek hou.

Die twyfel berus o.m. op ’n uitlating waarvoor ek verantwoordelik gehou word, maar wat ongelukkig totaal uit sy verband geruk is. Insoverre [sic] as die Akademie op grond hiervan in die gedrang kom, het dit ten onregte geskied. Omdat ek persoonlik in die saak betrokke is, rus op my die verpligting om ’n verklaring af te lê.

Aan die negatiewe kant stel ek vas, dat die gewraakte uitlating hoegenaamd niks met die toekenning van die Hertzog-prys vir vanjaar te doen het nie. Ek het maar eers in die loop van September 1941 lid van die Akademie geword, sodat ek op generlei wyse

---

352 In hierdie notule word verkeerdelik gesê dat die besware geopper is tydens die bespreking van die Akademie-konsep-wetsontwerp se **eerste** lesing. Volgens parlementêre gebruik het die bespreking van die wetsontwerp plaasgevind die dag waarop dit vir die **tweede** keer gelees is (Steyn 1991:304).

iets met die besluite van die letterkundige keurkommissie kon te doen hê of my woorde in verband daarmee te bring is nie.

Aan die positiewe kant: Mnr. G. Moerdijk het na aanleiding van die verslag oor die toekening van die erepenning vir beeldende kunste terloops op die moeilikheid gewys om uit te maak wanneer 'n persoon vir bekroning in aanmerking moet kom vir Afrikaanse kuns, aangesien die beeldende kunste meer nog as letterkunde internasionaal is. Hy het op allerlei grensgevalle gewys.²⁴

Dit het heelwat bespreking uitgelok, waaraan ek ook deelgeneem het. My bydrae was om aan te toon, dat die moeilikhede dikwels akademies en teoreties is. So het bv. op die gebied van die Afrikaanse letterkunde 'n stryd ontbrand of ons tot die Afrikaanse letterkunde ook die Nederlandse geskifte moet reken wat in Suid-Afrika ontstaan het en 'n Suid-Afrikaanse gees adem; m.a.w. of die deurslag deur oorwegings van taalvorm enersyds of van gees, inhoud en strekking andersyds gegee moet word.

So ook hier. Ons vraag is nie moeilik nie, maar ons maak hom moeilik deur 'n vaste formule te soek. Dit is m.i. nie moontlik om vaste reëls neer te lê nie. Bv. 'n persoon kan 'n gebore Afrikaner wees, maar op jeugdige ouderdom kan hy na 'n ander land vertrek en deur opvoeding, ens., sy taal verleer, sy volksverband verloor, dus lid word van die volk in sy aangenome vaderland en prakties ophou om Afrikaner te wees. Of andersom, Van Wouw en Jochem van Bruggen, albei gebore Nederlanders, kan prakties as Afrikaners geld.³⁵³ Geboorte of afkoms is dus geen maatstaf nie.

En so met ander maatstawe [sic] soos domisilie, van die kunstenaar, strekking van die kunswerk, ens.

M.a.w., al die faktore moet tesame in hulle verband tot die heelheid van die kompleks gesien en beoordeel word, en ons moet liewers die verband met die praktiese eise van die lewe behou dan teoreties op te tree.

Samevattend: Daar was geen sweem van party-politieke oorwegings in die uiteensettings van my nog van iemand anders nie. As sulke gevolgtrekkings voortvloei uit die bondigheid van die koerantverslag, dan is dit vergeeflik maar stem op generlei wyse ooreen met die bedoeling van my of iemand anders nie.

Die Akademievoorsitter het dit tydens die spoedvergadering wenslik geag dat 'n afvaardiging Kaapstad toe gaan om die Minister van Onderwys te spreek en die besware uit die weg te ruim. Prof. dr. H. v.d.M. Scholtz, dr. E.C.N. van Hoepen en die Akademiesekretaris, mnr. I.M. Lombard, is afgevaardig om minister J.H. Hofmeyr te gaan spreek in verband met die aantygings teen die Akademie. Die Sekretaris sou ook prof. dr. D.B. Bosman, prof. M.C. Botha en mnr. H.A. Fagan versoek om die deputasie te vergesel. Botha was nie beskikbaar nie, maar Bosman het ingewillig. (ARN 1942: 14 Februarie; kyk ook bygaande Sekretariële verslag van afvaardiging na Kaapstad gedateer 19 Maart 1942.) Fagan was nie teenwoordig tydens die onderhoud op 18 Februarie nie. Die afgevaardigdes het 'n memorandum, finaal gedateer 19 Februarie 1942, in Kaapstad opgestel oor die besware wat teen die wetsontwerp ingebring is. Die

---

353 Steyn (1991:310) wys in sy weldeurdagte artikel daarop dat 'n verkeerde interpretasie aanleiding tot die twis gegee het. Twee verwante konstruksies is as sinoniem geïnterpreteer: "iemand wat prakties Afrikaner is" en "praktiese Afrikaner".

memorandum is gebruik gedurende die samesprekings, maar is nooit gepubliseer nie. Hierin het die Akademie soos volg gereageer:

Dr. Nienaber se woorde staan in geen verband met die Hertzogprys nie, wat reeds toegeken was voor die Jaarvergadering van 12 Desember 1941 waarop hy sy mening uitgespreek het. [Die Raad het reeds op 26 September eenparig besluit om nié die 1941-Dramaprys toe te ken nie – kyk bladsy 196.]

Die Raad van die Akademie stel verder vas dat die Akademie as liggaam, ewemin as enige ander organisasie, verantwoordelik gehou kan word vir die opvattinge wat deur ’n individuele lid op ’n vergadering uitgespreek word.

Dr. Nienaber het geen reël neergelê vir die Akademie nie, en het ewemin as welke ander lid ook die reg daartoe. Hy het slegs ’n bydrae gelewer tot ’n wetenskaplike debat oor ’n vraag wat deur die voorsitter van die Kunskommissie aan die Akademie voorgelê is, naamlik, watter maatstaf moet ons aanlê as ons kuns beoordeel met die oog op bekroning.

Daar word dan aangehaal uit die G.S. Nienaber-verklaring om aan te toon in watter verband hy die woord “prakties” en “Afrikaner” gebruik het, en uitgestip dat die Akademie in hierdie verband geen besluit geneem het nie, maar die saak by die jaarvergaderingbespreking gelaat het. Die volgende beswaar wat in die memorandum ter sprake kom, is dat Uys Krige se dramas wat deur die Letterkundige Kommissie aanbeveel is, weens politieke redes nie bekroon is nie. Hierop het die Akademie geantwoord:

Die Keurkommissie het nie die werk van Uys Krige aanbeveel vir bekroning nie, maar intendeel dit as sy mening uitgespreek dat hy dit “betwyfel of Krige in genoemde werke reeds die ryphed, breedte en diepte bereik het wat mens graag met die Hertzogprys wil assosieer.” Met die oog daarop dat die prys vir twee agtereenvolgende kere in hierdie afdeling agterweë gehou sou word, en om verder alle twyfel uit die weg te ruim is die werk van Krige daarna aan die oordeel van die Breë Kommissie onderwerp. Die Breë Kommissie het per stembrief oor die pos die oordeel van die Keurkommissie onderskryf en met oorwegende stem dit as sy mening uitgespreek dat die werk van Uys Krige nie die toekening van die Hertzogprys regverdig nie.

Na aanleiding van die aantyging dat die Akademie eksklusief sou wees, reageer die Akademieraad soos volg in die memorandum:

Dit is juis. Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns laat alleen sulke lede toe wat hulle verdienstelik gemaak het op die gebied van taal, lettere en kuns. Persone kan alleen lid word as hulle aan hierdie kriterium voldoen. Politieke verdienstes van ’n persoon speel hoegenaamd geen rol by die benoeming van ’n lid nie. Daarenteen is nog nooit iemand uitgesluit weens sy politieke oortuigings nie. Daarom dat die Akademie die volgende persone onder sy mees geëerde lede reken:

Genl. J.C. Smuts, Genl. J.B.M. Hertzog, Dr. D.F. Malan, en Minister J.H. Hofmeyr.

Mnr. S.H. Pellissier, Direkteur van Onderwys in die O.V.S., is die huidige voorsitter van die Akademie. Voor hom was voorsitters: Dr. E.G. Jansen, Speaker van die Volksraad, wyle Senator F.S. Malan, Voorsitter van die Senaat, en wyle Dr. F.V. Engelenburg, Redakteur van die Volkstem. Wyle Senator Malan het tot aan sy dood uiters aktief deelgeneem aan die werksaamhede van die Akademie. Hy was voorsitter van die Kaaplandse Werkgemeenskap²⁵ en het as blyk van sy hoë dunk en verwagting van die Akademie £1000 onvoorwaardelik nagelaat ter bevordering van sy doel.

Op die bewering tydens die bespreking van die wetsontwerp dat 'n sekere lid (F.E.J. Malherbe) “uitgeskop” sou wees uit die “Keurraad” vir die Hertzogprys, antwoord die Akademie soos volg in die memorandum:

Hierdie bewering is ontbloot van alle waarheid. Die Raad het gelyktydig die letterkundige keurkommissie vir drie jaar vooruit benoem, naamlik vir die Roman, die Drama en die Poësie. Die betrokke lid is benoem in die keurkommissie vir die Roman wat met die oog op die hoeveelheid werk daaraan verbonde ongetwyfeld die belangrikste is.

Die betrokke lid was ook lid van die Breë Kommissie wat verlede jaar die drama beoordeel het. [Hy was gekant teen die toekenning aan Krige – kyk bladsy 196.]

Ten slotte wil die Raad hiermee beslis ontken dat enige oorweging behalwe die van 'n suiwer akademiese aard 'n rol speel by die benoeming van nuwe lede of by enige saak of aangeleentheid waarmee die Akademie te doen het. Hierin het die Raad hom steeds streng gehou aan die Statute wat die prosedure vir die kiesing van nuwe lede reeds jare gelede vasgelê het. Wat meer is, met die oog daarop dat die Raad elke drie jaar van personeel en standplaas verwissel, is dit, prakties gesproke, onmoontlik om 'n verdienstelike persoon uit te sluit weens politieke oorweginge.

Hofmeyr was tevrede met die verduidelikings van die Akademieafgevaardigdes. Scholtz het ook die redakteur van *Die Suidstem* besoek. Jonker het ingestem om 'n artikel in sy koerant te plaas waarin die Akademie van alle blaam in verband met “politiekery” onthef word. Ook ander lede van die Verenigde Party is deur die afvaardiging besoek en misverstande is opgeklaar. Geen verdere besware is teen die wetsontwerp ingebring nie. (Viljoen 1942b:5.) Dit is op 13 Maart 1942 goedgekeur, deur die Goewerneur-generaal in Afrikaans geteken en het in die Buitengewone Staatskoerant van 17 Maart 1942 verskyn as wet nommer 8 van 1942 (Unie van Suid-Afrika 1942:xi – kyk bylaag L op bladsy 622). Die stigtingskongres van die Fakulteit Natuurwetenskap en Tegniek het plaasgevind op 23 en 24 Mei 1941 (SAATLK 1941b:109), die

eerste raadsvergadering van die uitgebreide Akademie op 6 Julie 1942 (ARN 1942), en die eerste jaarvergadering op 5 Desember 1942 (ARN 1942).³⁵⁴

Die stof rondom die nietoekenning van die Hertzogprys aan Krige het voorlopig (tot 1952 – kyk bladsy 276) gaan lê, maar die kwessie sou nog jare lank ter sake bly. Wat die hele aangeleentheid rondom die nietoekenning aan Krige volgens Kannemeyer (2002:366) “besonder sielig maak”, is dat Krige as geallieerde krygsgevangene tydens die Tweede Wêreldoorlog meegedeel is dat hy die Hertzogprys vir Drama verower het, maar later verneem het dat sy werk tog nie bekroon is nie.³⁵⁵

Indien dit ná 30 Junie 1938 gepubliseer is, sou die volgende 1938-dramas ook in aanmerking kon kom vir die 1941-toekenning:

Coetzee, J.P.J.	<i>Die eindresultaat</i> (HAUM v/h Jacques Dusseau & Co.)
Hofmeyr, Annie.	<i>Uit die Groot Trek</i> (Nasionale Pers)
Theron, Miemie-Louw.	<i>Argentinië</i> (Unie-Volkspers).

Watter van die bogenoemde dramas reeds beoordeel is vir die 1938-toekenning, is onbekend.³⁵⁶

---

354 Met hierdie wet is twee sake gewettig: sowel die **naam** van die Akademie as die **doelstellings** daarvan, het nou die **wetenskap** ingesluit, en vir **die res** was wet 23 van 1921 (kyk bylaag K op bladsy 620) nog geldig. Die uitbreiding van die Akademie in twee fakulteite is nêrens in die 1942-Privaatwet self ter sprake nie.

Die Statute van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, waarin wêl melding gemaak word dat dit bestaan uit ’n Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns en ’n Fakulteit vir Natuurwetenskap en Tegniek, asook die Statute van die onderskeie fakulteite, is gepubliseer as Goewermentskennisgewing 648 van 28 April 1944 (kyk bylaag O op bladsy 632).

Die Akademie kón wettiglik Statute daarstel, maar hierdie 1944-Statute het baie méér bepalings gehad as dit wat die Akademie volgens beide Wet 23 van 1921 (artikel 5 – kyk bladsy 621) en Wet 8 van 1942 (artikel 3 – kyk bladsy 622) gemagtig was om uit te vaardig. Volgens wet kon die Akademie nie ’n Statuut uitvaardig betreffende die indeling in fakulteite en die vasstelling van reglemente vir hulle nie. Hierdie magtiging is eers met terugwerkende krag vanaf 1 November 1967 verleen deur die byvoeging in Wet 22 van 1968 van punt (h) by artikel 5, subartikel 2 (kyk bladsy 449 en bylaag M op bladsy 623).

355 In *Beeld* van 18 Mei 1969 (“Nou los ek hulle uit, sê Uys Krige”) het Krige gesê dat hy in Italië verneem het dat die Akademie aan hom die Hertzogprys vir Drama toegeken het, maar later “sy eie besluit omvergewerp het”. Dit was nie presies wat gebeur het nie.

Uit Krige se opmerkings in *The Star* van 17 Mei 1969 (“*The Akademie and me*”) en die *Cape Argus* van 24 Mei 1969 (“*Time to speak*”), blyk dit dat hy onder die indruk was dat die Letterkundige Kommissie ’n besluit geneem het, terwyl hulle net ’n aanbeveling gemaak het (ek benadruk):

*Later I was informed that the Breë Raad had overruled the **decision** of its own Literary Committee and the prize was no longer coming my way.*

356 *Die dieper reg* is al in 1938 beoordeel (kyk bladsy 177), en is waarskynlik gepubliseer voor 30 Junie daardie jaar.

Die volgende werk van dramatiese aard is ook in 1939 gepubliseer, maar nie in die verslag genoem nie:

Heese, Japie. (ps. van Jacob de Villiers)

Vier kort klugspelletjies (dit bevat die volgende vier werke: *Die nuwe papa*, *Die genadelose slagter*, *Slabbert se skoonseun* en *Klein woelwater* (Nasionale Pers).

Drie van bogenoemde stukkies is uit egter uit Engels omgewerk en sou nie vir die Hertzogprys kwalifiseer nie.

Die volgende dramas is in die verslag genoem (kyk bladsy 192), maar moes nie in aanmerking gekom het nie:

Carinus-Holtzhausen, A.E.

Die president (no. 10 in die verslag, maar dit is 'n bewerking van 'n toneelstuk oor Paul Kruger)

Géraldy, Paul.

Hélène (no. 23 in die verslag, maar dit is 'n vertaling)

Grosskopf, J.F.W.

Die klipdolk en ander kortspele (no. 21 in die verslag, maar dit is eers in 1941 gepubliseer, dit wil sê ná die sluitingsdatum van Desember 1940 – kyk die 1944-Hertzogprysverslag op bladsy 228)

Jansen, M.M.

Afrikanerharte (no. 7 in die verslag, maar dit is reeds in 1914 gepubliseer – die 1939-publikasie was 'n nuwe, verbeterde uitgawe)

Meiring, A.J.C.

Op die pad van Suid-Afrika, *Parlementsitting*, *Die Afrikaanse boom*, *Klein helde* (no. 15 in die verslag, maar dit is vier toneelstukkies vir kinders)

Pienaar-De Klerk, H.

Ko-ee, *As die klok twaalfuur slaan* (no. 16 in die verslag, maar dit is twee kindertoneelstukkies).

Die 1985-Hertzogprys vir Drama is aan Uys Krige toegeken vir sy hele drama-oeuvre, meer spesifiek vir die volgende werke: *Magdalena Retief* (1938), *Die wit muur* (1940), *Alle paaie gaan na Rome* (1949), *Die sluipskutter* (1951) en *Die goue kring* (1956) (kyk bladsy 321). Van hierdie twee omvangryker dramas en drie eenbedrywe, dateer die langer werk *Magdalena Retief* en die eenbedryf *Die wit muur* uit die 1941-bekroningsperiode.

Magdalena Retief (1938), Krige se debuutdrama, is geskryf as geleentheidstuk vir die 1938-Voortrekkereuefees, opgevoer as deel van die verrigtinge daardie jaar en deur die Krugersdorpse Munisipale Vereniging vir Drama en Opera bekroon met die eerste prys van £50 vir die beste Voortrekkerdrama in Afrikaans (Krige 1940:4). Hierdie kroniekspeel in agt tonele en 'n epiloog,

is 'n voorstelling van hoofepisodes vóór, tydens en ná die Groot Trek (1798-1852), met Magdalena Retief, vrou van die grensboer Jan Greyling en later van Pieter Retief, as sentrale karakter en bindende element. Die uitbeelding van hoofmomente uit háár lewe weerspieël tegelykertyd die wordingsgeskiedenis van 'n volk.

In die voorwoord tot *Magdalena Retief* merk Krige (1940:5) op:

Die foute van hierdie drama as speelstuk is vir my in die ooglopend. Word dit opgevoer, sal dit aansienlik verkort moet word. In geval van opvoering is die skrywer gereed om 'n paar wenke insake verkorting aan die opvoerders te gee.

Hiermee impliseer Krige dat die lengte van die stuk daarvan eerder 'n lees- as speelstuk maak. F.C.L. Bosman, een van die twee keurkommissielede, sluit in 'n resensie hierby aan. Hy skryf die leesstukarakter van die drama egter toe aan elemente in die “enscenerings en toneelaanwysings” wat van Krige se “besondere digterlike aanleg” getuig (1941b:175):

Sommige van sy mooiste beskrywings kom in hierdie verband voor. Deur sulke beskrywings sowel as deur digterlike dialoog kry die drama soms byna meer die karakter van 'n leesdrama as van 'n speeldrama.

Bosman wys egter daarop dat “digterlike dialoog” soms afbreuk doen aan “die suiwerheid van karaktertekening” en die leser laat voel of die skrywer “self eerder aan die woord is as sy figure”. Dit blyk byvoorbeeld uit die woorde van Debora in die vierde toneel wanneer sy moeilikheid voorspel terwyl sy in die vlamme van die vuurherd staar. Dat sekere beskrywings net as leesteks van waarde is, en toneelmatig soms moeilik voorstelbaar sal wees, blyk uit aanduidings soos die volgende: Mina se gesig is “ovaalvormig”, Retief se “diepbruin oë fonkel [sic] van moed en lewe” en “die môrester brand soos 'n fakkel teen die swart hemel” (Krige 1940:25, 32, 101). In die Letterkundige Kommissie se verslag word die drama se “elemente van digterlikheid” positief beskou (kyk bladsy 193).

Die siening van die teks as lees- en/of speelstuk, 'n kernprobleem in die beoordeling van die drama as hibriediese medium, is bepalend in sommige menings wat oor *Magdalena Retief* uitgespreek is. **Drie lede van die Breë Kommissie se kommentaar gee 'n aanduiding dat sekere klassieke, tradisionele verwagtinge van 'n sterk handelingsdrama aan hierdie werk gestel is, dat *Magdalena Retief* nie daaraan voldoen het nie en daarom, volgens hulle, nie in aanmerking kon kom vir die Hertzogprys nie³⁵⁷.** Booyesen beskou die drama as agt tablo's (“tableaux vivants”) met “liriese beskrywing van geskiedenis” – 'n werk wat nie voldoen aan die

---

357 Die nie-op-hoogte-wees van tendense in Europese teater kon tot hierdie uitsprake aanleiding gegee het.

“vereistes van drama nie”; hoewel daar volgens S.P.E. Boshoff “verdienselike dinge” in Krige se werk voorkom, is veral *Magdalena Retief* “nie dramaties nie”, en dit gee vir hom die deurslag in sy beslissing dat die dramaturg nie die prys moet kry nie; Jac. J. le Roux maak die uitspraak dat hierdie drama “enkel ’n aantal episodes” is. “As drama bevredig *Magdalena Retief* egter minder,” is ook die mening van Scholtz³⁵⁸ in die verslag van die Letterkundige Kommissie, en in vae terme word bygevoeg dat die drama “strakheid van bou en uitbeelding” mis (kyk bladsy 193).

Die gebrek aan ’n noodwendige verband tussen die verskillende tonele wat in die verslag gekritiseer word (kyk bladsy 193), herinner aan die Brechtiaanse epiese teater.³⁵⁹ Brink merk tereg op dat hierdie drama ’n afwending van tradisionele dramatiese vooruitwysing openbaar sodat daar eerder op elke situasie as sodanig toegespits kan word (1986:124). Die bekendheid van die geskiedenis skakel, soos in die geval van die Brechtiaanse teater, die gevoel van afwagting, wat in die konvensionele lineêre “plot” voorkom, gedeeltelik uit.³⁶⁰

Volgens G. Dekker, een van die benoemde lede van die Breë Kommissie,³⁶¹ is dit “nie ’n hegegeboude drama nie” – selfs “nie soseer ’n drama nie as ’n reeks dramatiese tonele, waarvan sommige van talent getuig” (s.j.:394, 408). “Die verskillende tonele het nie tot ’n eenheid saamgegroeï nie,” is die kritiek van Nienaber-Luitingh (1960:463):

[A]s geheel gee die stuk nie die uitbeelding van een botsing nie, maar feitlik bevat elke toneel sy eie botsing, waarby die hooffiguur telkens optree as die karakter wat die situasie beheers en wat die rigting aanwys wat vir die toekoms gevolg moet word.

Hierdie episodiese opset lei inderdaad tot “hinderlike inligting, terloopse en toevallige karakters en ’n gebrek aan konsentrasie” (Kannemeyer 1984:458), byvoorbeeld Erasmus Smit se onnodig uitgebreide vertelling van sy koms na Suid-Afrika in toneel sewe. Antonissen se stelling dat daar “geen kontinuïteit in die byfigure is nie” (1964:265), is egter oordrewe. ’n Karakter soos Mina figureer vanaf die tweede toneel tot die epiloog. Alhoewel F.C.L. Bosman meen dat die geskiedenis spreek uit “die natuurlike en spontane dade en woorde van die figure, sonder enige

---

358 F.C.L. Bosman, mede-ondertekenaar van die keurkommissieverlag, het *Magdalena Retief* dramaties-histories hoër gestel as Scholtz (kyk bladsy 194).

359 Tydens Krige se Europese verblyf in die vroeë dertigerjare het hy heel waarskynlik kennis geneem van die ontluikende Brechtiaanse teater.

360 Sodoende kan die leser/toeskouer op die afsonderlike gebeure fokus eerder as op die einde. Dit word egter nie in *Magdalena Retief* ontgin om ironie te skep wat tot kritiese nadenke stem, soos byvoorbeeld in Brecht se *Mutter Courage* nie.

361 Sy stembrief kon nie opgespoor word nie. Hy was waarskynlik een van die lede wat nie gestem het nie.

opsetlike opdringing van feite of persone” (1941b:174), is byvoorbeeld Retief se jawoordvraery nadat hy Magdalena twee jaar tevore gesien het, onnatuurlik skielik.

In die verslag van die Letterkundige Kommissie word die karakterbeelding in hierdie drama as “suiwer en kragtig” beskou (kyk bladsy 193) – ’n mening wat F.C.L. Bosman in ’n resensie woordeliks herhaal (1941b:175). Magdalena word geïdealiseer uitgebeeld as ’n deugsame, vasberade, sterk en moedige vrou. Volgens Kannemeyer is hierdie karakterisering van die vroulike hooffiguur “wat deur al die droewige ervarings tot ’n volwasse en volwaardige mens ryp”, “die belangrikste enkele kwaliteit van die stuk” (1984:458). Myns insiens bied Nienaber-Luitingh (1960:463) ’n raker siening deur daarop te wys dat Krige se neiging tot ooraksentuering van bepaalde uitstaande karaktertrekke daartoe lei dat

... Magdalena met haar moed, haar koelbloedigheid en haar rustige vertroue in haar eie oordeel, meer die indruk wek van ’n geïdealiseerde gestalte as van ’n werklike vrou.

Sy is volgens Coetzee (1987:169) “in so ’n mate simbool van Voortrekkerdeugde dat haar simboliese gestalte haar menslikheid oorheers”.³⁶²

Die twee lede van die Letterkundige Kommissie was van mening dat Krige deur “deeglike voorstudie en psigologiese insig ... daarin geslaag [het] om sy stof en sy persone te verlewendig”, en F.C.L. Bosman spreek in ’n resensie waardering uit vir die verskeidenheid karakters wat afwisseling van toon tot gevolg het (1941b:175). Van karakterontwikkeling is daar, weens die episodiese opset van hierdie kroniekspeel, egter nie veel sprake nie – ook nie by die deurgaans gelykmatige Magdalena nie.

Verskeie kritici is dit eens dat hierdie historiese drama op ’n hoër vlak staan as soortgelyke vroeëre dramapublikasies (Antonissen 1964:265; Coetzee 1987:169; Dekker s.j.:408). Volgens F.C.L. Bosman (1941b:174) is dit verreweg die belangrikste van al die Voortrekkerdramas wat in 1938 verskyn het

... met uitsondering alleen van *Die Dieper Reg* van Van Wyk Louw, wat egter eerder ’n gedig as ’n drama te noem is.³⁶³

---

362 Magdalena herinner in sekere opsigte aan *Mutter Courage*: in die sewende toneel van Brecht se *Mutter Courage*, byvoorbeeld, word die aandag weggeskuif vanaf Courage se “emotional or psychological ‘core’, on to the incidents which she responds to” (Watson 1983:163):

What is seen is a character interacting with a set of historical circumstances.

363 Coetzee (1987:172) merk op dat enkele passasies uit *Die dieper reg*, soos die bekende “O wye en droewe land”, tot “die skoonste verse in Afrikaans” behoort, en dat dit hierdie werk verhef “tot iets grootser en blywender” as Krige se *Magdalena Retief*, ’n historiese stuk wat ook vir die Voortrekkerdeugde geskryf is.

J.M.H. Viljoen, ook 'n benoemde lid van die Breë Kommissie, lug in *Die Huisgenoot* van 20 Februarie 1942 egter die mening dat *Magdalena Retief* “'n heel middelmatige toneelstuk” is wat “nie bekroning deur ons hoogste kulturele liggaam verdien nie” (1942a:5).³⁶⁴ Myns insiens was hierdie werk, gesien teen die agtergrond van die destydse stand van drama, meer as “middelmatig”, maar nie as enkelteks bekroningswaardig nie. Dit het egter sáám met *Die wit muur en ander eenbedrywe* in aanmerking gekom vir moontlike bekroning.

Volgens die Letterkundige Kommissie se verslag het die eenbedrywe hoër as *Magdalena Retief* gestaan (kyk bladsy 194-194).³⁶⁵

In hierdie drie eenakters beheers Krige sy stof beter as in *Magdalena Retief* waar die tempo van die handeling dikwels vertraag word deur die skrywer se strewe na historiese volledigheid.

Die 1940-eenbedrywe³⁶⁶ *Die wit muur*, *Die skaapwagters van Bethlehem* en *Die arrestasie*, was die eerstes van vele waaruit Krige se meesterskap in die beoefening van hierdie genre blyk.

Die wit muur, 'n Krige-eenbedryf waarna daar spesifiek verwys is toe die dramaturg die 1985-Hertzogprys vir Drama ontvang het, is 'n geleentheidstuk geskryf vir Heldeaanviering deur die Oranjeklub in Kaapstad tydens die Voortrekkereuefeesjaar in 1938 (Bosman 1941a:15 en 1944a:41). Hierdie dramatiese verwerking van die Japie Greyling-heldedaad tydens die Anglo-Boereoorlog, is al geprys vir die lewendigheid en spanning daarin, 'n sekere beweeglikheid in die dialoog en die gang van die gebeure, die effektiewe gebruik van kontraste, soos die teenstelling tussen Shaw se brute geweld en Japie se sedelike moed, asook tussen die twee verskillend gearde Engelse offisiere, Shaw en Trelawny. Maar die teenstelling tussen Shaw en Trelawny is ook beskryf as onnodig en onnatuurlik, die tog realisties bedoelde karakters as verteenwoordigers van te eenvoudig gekonsipieerde karaktertipes, en Shaw se ommeswaai teen die einde as te skielik en onverwags. (Antonissen 1960:104; Bosman 1941a:15; Kannemeyer 1970:40 en 1984:458; Nienaber-Luitingh 1960:463.) Inaggenome dat binne die bestek van 'n eenbedryf nie uitgebreide karakterontwikkeling kan plaasvind nie, is dit juis die kontrasterende karakters, al verteenwoordig hulle sekere tipes, wie se optrede lei tot die sterk dramatiese handeling.

---

364 Soos G. Dekker s'n, is ook Viljoen se stembrief nie in die Akademiegief nie. Waarskynlik het hy nie gestem nie, alhoewel hy in hierdie *Huisgenoot*-artikel sy naam pertinent voeg by die ander lede van die Breë Kommissie se name (raadpleeg voetnota 345 op bladsy 196).

365 Of F.C.L. Bosman se opmerking by die verslag dat hy *Magdalena Retief* dramatiese-histories hoër stel as Scholtz, impliseer dat hy dit gelykwaardig geag het met die drie eenbedrywe, is onbekend.

366 Dekker (s.j.:408) dui die publikasiedatum van *Die wit muur en ander eenbedrywe* verkeerdelik aan as 1942.

Die dialoog is soms onnatuurlik, byvoorbeeld jong Japie se vergelyking dat die perd se “wit maanhaar skyn soos ’n nat bergklip in die son”, en die filosofiese gesprek tussen Shaw en Trelawny terwyl hulle vir Maria, Japie se suster, en later vir Japie self wag om te ondervra. Die strekking is volgens Antonissen nie subtiel met die handeling verweef nie (1953a:154-155), en daarom is die didakties-moraliserende element soms hinderlik. Die dialoog dien dikwels bloot “om die toehoorder in te lig” (Dekker s.j.:409).

Soos in die geval van *Magdalena Retief*, maak Krige gebruik van “skilderende toneelaanduidings” (Dekker s.j.:409) – dié keer om die simboliek van die wit muur te aksentueer. Coetzee beskou die simboliek as “geforseerd en onnodig” (1987:169), maar indien hierdie eenbedryf as leesteks beoordeel word, is dit effektief.

Menings oor *Die wit muur* is uiteenlopend: C.M. Booysen, lid van die Breë Kommissie, het dit beskou as “een van die beste eenbedrywe in Afrikaans” (kyk bladsy 195), terwyl Antonissen meen dit is die minste van die drie wat opgeneem is in die bundel (1960:104). In *Die Huisgenoot* van 20 Februarie 1942 het J.M.H. Viljoen slegs *Die wit muur* as bekroningswaardig beskou, maar bygevoeg dat die “hoogste letterkundige onderskeiding ... tog nie vir so ’n geringe werkie toegeken [kan] word nie” (1942a:5).

Volgens die verslag van die Letterkundige Kommissie is die werk oor die algemeen “sterk van samestelling, met ’n kragtige slot” – ’n slot wat, soos Dekker (s.j.:409) laat blyk, “’n diep indruk” nalaat.

Die skaapwagters van Bethlehem is ’n liriese, stemmingsvolle kersspel waarin die natuurlike opset en dialoog van skaapwagters in die veld op ’n wintersaand, verweef is met die bewuswording van ’n naderende misterie. Die deurlopende verwysings na teenstellende elemente soos son en maan, warmte en koue, somer en winter, lig en donker, geluk en ongeluk, vreugde en verlatenheid, wys vooruit na die koms van die Lig van die wêreld en sy invloed.

In die kommissieverslag is hierdie Kersstuk beskryf as “’n gevoelige stemmingsbeeld, mooi van taal en ryk van gees” (kyk bladsy 194), en F.C.L. Bosman (1944c:133) spreek in ’n resensie waardering uit vir

... die fyn gevoel, digterlike siening, egtheid en innigheid van toon wat in die stuk tot uiting kom en dit werklik “roerend” maak.

Weer eens was vooropgestelde, tradisionele verwagtinge van ’n drama bepalend vir sommige uitsprake oor hierdie eenbedryf: volgens F.C.L. Bosman (1941a:15) was *Die*

skaapwagters van Bethlehem die beste van die drie eenbedrywe, maar Jac. J. le Roux, lid van die Breë Kommissie, het die werk as “onbeduidend” beskou (sonder om sy stelling te motiveer), en medelid C.M. Booysen was van mening dat dit ’n “blote stemmingsbeeld” is wat nie voldoen aan die “vereistes van drama” nie. Kannemeyer stel dit duidelik in sy bespreking van dié eenbedryf dat ons hier “met ’n stemmingspel te doen het..., ’n soort drama wat in alle eeue ’n bestaansreg naas die sterk handelingsdrama gehad het” (1970:46-47):

Uys Krige se doel was nie om ’n sterk dramatiese situasie in hierdie eenbedryf te skep nie, maar om, naas die teenstellings tussen verskillende figure en ervarings waaroor hulle praat, die innerlike ontwikkeling by die skaapwagters voor te stel tot waar hulle aan die einde uitloop om hulle eenvoudige geskenke vir die Kind te neem.

Daarom is Coetzee (1987:170) se uitspraak geldig: hierdie kersspel “is nie intens dramaties nie, maar die gewyde stemming oortuigend geskep”.

Dekker spreek beswaar uit teen “die heeltemal buitedramatiese wyse” waarop die klimaks bereik word deur die digterlike toneelaanduidings (s.j.:409). Veral die aangetoonde ligeffekte sal nie altyd toneelmatig maklik uitvoerbaar wees nie, maar by die bestudering van hierdie eenbedryf as leesteks, dra die poëtiese neweteks by tot die geslaagdheid as stemmingspel.

Die uitvoerigste eenbedryf in die bundel, die blyspel *Die arrestasie*, is geskryf vir die 1939-Hugenotefeestviering aan die Universiteit van Kaapstad (Bosman 1941a:15 en 1944c:134). Dit speel, soos *Die wit muur*, af teen ’n historiese agtergrond – dié keer van die Vryburgers se opstand teen Willem Adriaan van der Stel, en is onder andere al getipeer as belowend, voortreflik en een van die beste blyspele in Afrikaans (Antonissen 1964:266; C.M. Booysen-stembrief – kyk bladsy 195; Bosman 1944c:134). In die verslag van die Letterkundige Kommissie (kyk bladsy 194) word *Die arrestasie* beskryf as

... ’n lewendige en kleurrike stuk wat veral tref deur die verskeidenheid van karakters en die suiwerheid van uitbeelding.

Die dialoog is natuurlik, wisselende stemmings word geskep en die karakters kontrasteer effektief. Die vrouetipes in die drama is geestig en gedifferensieerd getipeer (Antonissen 1964:266; Bosman 1944c:134; Coetzee 1987:170; Dekker s.j.:409) en hulle opeenvolgende verskynings is “raak gegradeer ... met die oog op ’n afwisselende verhewiging en versagting van die spanning” (Antonissen 1964:266-267). Tereg sou Odendaal later sekere inkonsekwentheid met betrekking tot karakterisering aantoon (1980:110), en spreek Nienaber-Luitingh kritiek uit teen die ooraksentuering van bepaalde karaktertrekke (1960:463):

'n Figuur soos mevrou Elberts word effens te karikaturaal voorgestel. Jean vertoon darem te veel selfbeheersing en spitsvondigheid vir 'n seun van sy ouderdom. En die ommeswaai van Hasewinkel aan die slot is volkome onvoorberei en maak 'n ongeloofwaardige indruk.

Ook mev. Cornelia van Zyl se optrede met haar aankoms is onnatuurlik.

Die siening van die ommeswaai in Hasewinkel as skielik (Dekker s.j.:409; Odendaal 1980:110), kan deels toegeskryf word aan ook hierdie eenbedryf se leestekskarakter. In die digterlike neweteks word Hasewinkel met sy binnekoms beskryf as iemand met 'n "dreigende, militêre voorkoms" (Krige 1974:69), maar daar word bygevoeg:

... net die groot oop blou oë het af en toe 'n glimpsie van iets onskuldigs en is glad nie kwaadaardig nie.

Die leser kry deur hierdie beskrywing insig in Hasewinkel se karakter en word sodoende in 'n mate voorberei op sy optrede teen die einde. As speelstuk het die toeskouers egter nie die agtergrond wat hierdie neweteks bied nie, en dit lei daartoe dat Hasewinkel se gawe optrede teenoor Jean as te skielik ervaar word. Kannemeyer argumenteer dat daar wesenlik geen ommekeer in Hasewinkel plaasvind nie, omdat daar in werklikheid geen innerlike stryd in hom was nie (1970:51).

Soos in *Magdalena Retief* maak Krige hom daaraan skuldig dat hy self 'n deel van die teks as nienoodsaaklik beskou. Die invoeging van die toneeltjie waar Isabella op die klavesimbel speel (Krige 1974:61-62), word met reg gekritiseer (Conradie 1987:17; Odendaal 1980:110). Krige het dit ingevoeg om 'n bepaalde atmosfeer te skep, maar gee die regisseur die reg om dit weg te laat.

Die regisseur word ook deur Krige gewys op die moontlikheid om 'n "mooi stemmingvolle kleurryke doek uit die agtiende eeu tussen die omraming van die vier toneelmure voor die oë van sy gehoor" op te hang (Krige 1974:43). Alhoewel dit in hierdie eenbedryf nie die funksie sal hê van 'n vervreemdingselement nie, herinner dit tog aan die Brechtiaanse teater waarin skerms met projeksies van byvoorbeeld kunswerke uit die Renaissance (in *Galileo*) al gebruik is om die aksie te ondersteun. In *Die arrestasie* word hierdie dekor-element egter nie verhoog tot die vlak van outonomie nie, maar slegs as bydraende atmosfeerskepper ingespan.

Benewens sommige beoordelaars se verwagtinge van 'n sterk handelingsdrama, blyk 'n verdere eis uit die kommentaar van Jac. J. le Roux, lid van die Breë Kommissie, as hy sê *Die arrestasie*

“wil ’n blyspel wees, maar die atmosfeer is die van ’n treurspel” (kyk bladsy 196): geen vermenging van genres was dus vir hierdie lid aanvaarbaar nie.

Die siening van die drie eenbedrywe, soos blyk uit die keurkommissieverslag, vind weerklank in ’n resensie deur F.C.L. Bosman (1941a:15):

Met hierdie drie stukke kan die Afrikaanse drama hom verheug in ’n egte aanwinst. ... Hiermee wil ek nie sê dat dit “groot” werk is nie. Daarvoor ontbreek dit sowel aan breedte as diepte.

’n Raak karakterisering van die eenbedrywe sou later gegee word deur Antonissen (1953a:154) wat dit beskou as

... drie waardevolle bydraes tot hierdie genre, deels nog eksperimentele, maar in onderdele ook reeds volgroeiende dramakuns.

As in gedagte gehou word dat Fagan, ten spyte van die mindere eenbedrywe *Ruwe erts* en *Rooibruin blare*, maar veral op grond van *Ousus*, tog bekroon kon word vir *Die ouderling en ander toneelstukke*, is Nienaber reg as hy beweer dat die weerhouding van die 1941-Hertzogprys vir Drama aan Krige “waarskynlik ’n fout” was (1965a:73). As leestekste was die bo-gemiddelde, alhoewel nie uitstaande nie, feesjaarstuk *Magdalena Retief*, in kombinasie met die drie eenbedrywe, tog bekroningswaardig, alhoewel dit dan nie ’n enkelteks sou wees wat bekroon word nie, maar twee tekste. Indien geen vooropgestelde idees oor hoe ’n drama daar moet uitsien, bestaan het nie, kon die skaal in die stemming van die Breë Kommissie ten gunste van ’n toekenning aan Uys Krige geswaai het. Alhoewel nie alle betrokkenes by die beslissing letterkundespesialiste was nie, is die nietoekenningsbesluit op literêre gronde geneem, en is daar geen aanduiding in die verslag van die Letterkundige Kommissie en die stembriewe dat dit polities gemotiveer was nie.

Met die uitsondering van *Die skaapwagters van Bethlehem* is hierdie eerste werk van die kosmopolities geörienteerde swerwersfiguur Krige sterk nasionalisties. ’n Drama soos *Magdalena Retief* weerspieël “heelwat van die emosionele stukragte agter die uitbouing van die Afrikaner-nasionalisme” in die tyd van die Voortrekkerherdenkingsjaar (Malan 1988:58).

Teen die tyd dat die besluit geneem moes word oor die Hertzogprys, het Krige egter al van sienswyse verander, was hy betrokke by die Tweede Wêreldoorlog “terwyl die nasionalistiese Afrikaner militêre diens geweier het”, en was hy skepties oor nasionalisme “omdat hy die uiterstes daarvan in die oorlog aanskou het” (Coetzee 1990:22). Krige se menings- en gesindheidsverandering is egter ten onregte deur *Die Suidersstem* as verwytd gebruik waarom Krige na

bewering nie as 'n "praktiese Afrikaner" beskou sou word nie, en daarom onbekroond gebly het.³⁶⁷

4.3 SAMEVATTING: DIE HERTZOGPRYS VIR DRAMA 1929-1941

Vanaf 1928, toe die driejaarsiklus in werking getree het, kon die Hertzogprys vir Drama vyf keer toegeken word: in 1929, 1932, 1935, 1938 en 1941. Die prys is slegs een keer toegeken – in 1935 aan Fagan vir die publikasie *Die ouderling en ander toneelstukke*. Dramaturge wat wél die prys sou kon ontvang, maar wat oor die hoof gesien is, of later die Hertzogprys gekry het met dramas van hierdie periode inaggenome, is Leipoldt (*Die laaste aand*), Louw (*Die dieper reg*) en Uys Krige (*Magdalena Retief* en *Die wit muur en ander eenbedrywe*). Ook Schlegemann en Schumann het verdienstelike werk gelewer. Die Hertzogprystoekennings gedurende hierdie tydperk weerspieël nie die wins aan werklik goeie dramatekste nie.

Tot en met die 1941-bekroningsjaar het slegs Grosskopf en Fagan die Hertzogprys vir Drama ontvang. In sy waardebeplanning van Fagan se drama-oeuvre merk Kannemeyer op dat Fagan gewoonlik saam met Leipoldt en Grosskopf as die grondleggers van die Afrikaanse drama beskou word (1970:28). Kannemeyer wys daarop dat kritici oor die algemeen Fagan se werk heelwat laer aanslaan as dié van die ander twee. Hy meen dat dit, globaal gesproke, 'n korrekte waardebeplanning is, en merk op (1984:208):

In sy dramas vind 'n mens nie die sterk dramatiese gestaltes van Leipoldt of die groot rol wat die noodlot in Grosskopf se beter stukke speel nie.

Indien Fagan se dramas 'n Hertzogprys regverdig het, soveel te meer Leipoldt. **Die besluit om in 1938 en 1941 geen prys toe te ken aan onderskeidelik Louw en Krige nie, kan deels toegeskryf word aan sekere vooropgestelde verwagtinge wat van 'n drama gekoester is en waaraan die tekste nie voldoen het nie. Tog bly dit 'n versuim wat bygedra het tot die verkeerde beeld wat uit die Hertzogprystoekenningslys verkry word oor die stand van drama tot en met die 1941-toekenning.**

---

367 Ironies word in die 1943-meerderheidsverslag oor die Hertzogprys vir Poësie in verband met Uys Krige opgemerk dat hy "miskien die mees nasionale onder ons jong digters" is (FRA 1943: 16 Julie – bylae C).

4.4 SAMEVATTING: HERTZOGPRYSTOEKENNINGSPROSEDURE 1928-1942

Gedurende die tydperk 1928 tot en met 1942 het die volgende veranderinge ingetree wat betrekking gehad het op die Hertzogprys:

- Prosedures en gebruike wat uitgefaseer is:
  - ▶ Persaankondigings: Die Hertzogprys is aanvanklik nog in die pers bekendgestel (byvoorbeeld die 1929-Dramatoekenning – kyk bladsy 127), maar later het dit nie meer gebeur nie. In 1936 is daar wel in twee Akademiepublikasies, die *Bulletin* en *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*, kennis gegee dat skrywers hulle werk kon instuur (kyk eindnota 20 op bladsy 787).
  - ▶ Die beoordeling van manuskripte: Waar vir die 1929-Dramatoekenning nog manuskripte in aanmerking kon kom (kyk voetnota 191 op bladsy 127), is vir geen Dramatoekenning daarná manuskripte beoordeel nie (kyk voetnota 221 op bladsy 138; bladsy 147; voetnota 287 op bladsy 174). Soos in 1924 (kyk eindnota 8 op bladsy 517) is in 1933 opnuut bepaal dat slegs werke in boekvorm in aanmerking kom (kyk eindnota 16 op bladsy 520). Tog is gedigte wat in die pers verskyn het en nie noodwendig gepubliseer is nie, tog nog soms in berekening gebring vir die Hertzogprys (kyk eindnota 11 op bladsy 518).
  - ▶ Die instuur van werke: Aanvanklik, soos vir die 1928-Poësieprys (kyk bladsy 124) en die 1929-Dramaprys (kyk bladsy 127), kon skrywers nog hulle werk instuur, al was dit nie verpligtend nie. Selfs in 1936 is nog kennis gegee dat skrywers hulle werk kon instuur (kyk eindnota 20 op bladsy 522). Tog is die fokus mettertyd verskuif na publikasies.
  - ▶ Gebruik van pseudonieme: Die keuse vir die gebruik van ’n pseudoniem is aan skrywers oorgelaat (kyk bladsy 128), alhoewel die geleidelike oorskakeling van manuskripte na gedrukte werke uiteraard die gebruik van ’n pseudoniem onnodig gemaak het, tensy ’n skrywer ook onder ’n skuilnaam wou publiseer. Vir beoordelingsdoeleindes was dit nie meer relevant nie.
- Prosedures en gebruike wat (her)ingestel of ten regte aan voldoen is:
  - ▶ Verskaffing van publikasies en die rol van uitgewers: Gedurende hierdie tydperk is uitgewers aanvanklik versoek om op koste van die Akademie tersaaklike publikasies aan die sameroeper of na elke beoordelaar te stuur (kyk bladsy 136 en voetnota 211 op dieselfde bladsy), maar later is hulle gevra om die eksemplare gratis te verskaf (kyk eindnota 20 op bladsy 522; voetnota 324 op bladsy 189). Die uitgewer het ook ’n seleksierol begin speel (kyk bladsy 172 en 189).
  - ▶ Afsnydatums: Aan die einde van hierdie tydperk is daar teruggekeer na suiwer kalenderjare soos voor 1924 (kyk bladsy 94 en eindnota 10 op bladsy 517). Dit het die

bepaling van watter werke in aanmerking kom binne 'n bepaalde siklus, aansienlik vergemaklik.

- ▶ Benoeming van kommissielede: Teenstrydig met die skenkingsaktebepalings, het die Jaarvergadering
  - in 1930, 1931,³⁶⁸ 1935, 1936 en 1937 nog steeds die Letterkundige Kommissie benoem (kyk voetnota 206 op bladsy 134, bladsy 146, voetnota 249 op bladsy 153, voetnota 283 op bladsy 171), en
  - in 1932, 1933 en 1938 die Akademieraad se keuse van Letterkundige Kommissielede gesanksioneer (kyk bladsy 134, 147, 171)

In 1928,³⁶⁹ 1929, 1934 en vanaf 1938 is die Letterkundige Kommissie nie deur die Jaarvergadering benoem nie, maar wel deur die Akademieraad.

- ▶ Finale beslissing oor die Hertzogprys: In stryd met die skenkingsaktebepaling dat die Raad as kurator finaal moes besluit oor die wenner(s) van die Hertzogprys, is die verslag vanaf 1930 tot en met 1932 deur die Jaarvergadering bekragtig (kyk bladsy 139 en voetnota 224 op bladsy 139), maar daarna het die Raad regmatig hierdie rol vervul (kyk voetnota 256 op bladsy 156).
- Besluite geneem wat direk op die Hertzogprys betrekking gehad het:
  - ▶ 8 Oktober 1932: Die Jaarvergadering besluit om in die toekoms van die Kommissies te verwag om, behalwe die volledige verslae, waar nodig afsonderlike verslae vir publikasiedoeleindes op te stel (kyk bladsy 140). Dit het nie gerealiseer nie.
  - ▶ 14 Oktober 1933: Die Jaarvergadering besluit dat die Letterkundige Kommissie vir die toekenning van die Hertzogprys hulle verslag minstens 'n maand voor die Akademie se jaarvergadering moes indien vir sirkulasie aan die Akademielede (kyk eindnota 17 op bladsy 521).
  - ▶ 21 Desember 1935/25 Januarie 1936 (met bykomende veranderinge in Desember 1937 en Desember 1939) (kyk bladsy 155, 169, 189): Instelling van 'n Breë Kommissie, aangewys deur die Akademieraad. Tot en met 1942 het die Breë Kommissie gewoonlik³⁷⁰ uit vyftien lede bestaan waarvan tussen 8 en 14 lede telkens gestem het.³⁷¹
  - ▶ 21 September 1938: Die Akademieraad besluit dat, wanneer lede vir die Breë Kommissie aanbeveel word, hulle eers gevra word of hulle bereid sou wees om die werk te doen (kyk bladsy 173). Dit het meestal nie in die praktyk gebeur nie (kyk byvoorbeeld bladsy 195).

---

368 Die Raad het net 'n plaasvervangende lid benoem (kyk voetnota 206 op bladsy 134).

369 Die Jaarvergadering het die derde lid aangewys (kyk voetnota 203 op bladsy 131).

370 Vir die 1942-Prosapry is sestiën lede benoem (kyk voetnota 386 op bladsy 226).

371 Die aantal lede van die Breë Kommissie wat telkens gestem het, is soos volg: 1935: 13 (kyk bladsy 157), 1936: 10 (kyk voetnota 286 op bladsy 173), 1937: 9 (kyk bladsy 168), 1938: die rol van hierdie Kommissie is onbekend, 1939: 14 (kyk voetnota 311 op bladsy 185), 1940: 8 (kyk bladsy 188), 1941: 10 (kyk bladsy 196), 1942: 12 (kyk voetnota 386 op bladsy 226).

- ▶ 20 September 1939: Die Akademiesraad besluit om alle Akademiepryse of erepenninge voortaan tydens ’n openbare geleentheid te oorhandig (kyk eindnota 35 op bladsy 529).
- ▶ 27 Oktober 1939: Die Akademiesraad aanvaar die voorstel dat die aanstelling van die Letterkundige Kommissie twee of drie jaar vooruit moet geskied (kyk voetnota 327 op bladsy 190).
- ▶ 1 Desember 1939: Die Akademiesraad besluit (kyk bladsy 189):
  - dat Akademiesraadslede nie meer in die Breë Kommissie kon dien nie;
  - dat die Hertzogprystoekening voortaan ná die raadsvergadering waarop die besluit ten opsigte van bekroning geneem is, bekend gemaak word.
- ▶ 11 Desember 1941: Die Akademiesraad besluit (kyk bladsy 197):
  - om in die toekomst onmiddellik nadat daar tot ’n finale beslissing gekom is met betrekking tot die toekening van die Hertzogprys al dan nie, ’n offisiële verslag aan die pers te oorhandig;
  - dat slegs die agenda van die jaarvergadering, en nie die jaarverslag nie, vooraf aan die pers gestuur sou word.

4.5 DIE 1942/1943-HERTZOGPRYSROSEDUREVERANDERINGE

4.5.1 AANLOOP

In 1942/1943 is op verskeie ingrypende veranderinge besluit met betrekking tot die funksionering van die Akademie en die Hertzogprystoekenningsprosedure. Benewens die Letterkundige Kommissie se onbevredigende rol in die bepaling van Hertzogprysweners sedert die instelling van die Breë Kommissie, was daar ook ander sake wat gedurende die voorafgaande jare verskeie male geopper, ondersoek en/of gedebatteer is, en gekulmineer het in die 1942/1943-veranderinge, byvoorbeeld voorstelle dat die Hertzogprys ’n aanmoedigingsprys moet wees, en dat die Hertzogfonds benut moet word vir die bekroning van wetenskaplike publikasies. ²⁶

4.5.1.2 Hertzogprys as aanmoedigingsprys

Die aanmoedigingsgedagte het ’n rol gespeel in die 1928-Hertzogprystoekening, maar alreeds tydens die bespreking van die 1932-verslag in verband met dramatekste, is die onwenslikheid uitgespreek om die Hertzogprys uit te reik as daar nie werke “van ’n genoegsaam hoë gehalte” was wat in aanmerking kon kom nie, en daarop gewys dat die “aanmoedigingstadium” verby was (SAATLK 1932c:2) (kyk bladsy 139 asook voetnota 225 op dieselfde bladsy).

Tog het die aanmoedigingsgedagte weer ter sprake gekom tydens die 1940-jaarvergadering.³⁷² Met betrekking tot die Hertzogprys het D.B. Bosman, self 'n voormalige Akademiesekretaris (1927-1930), voorgestel

... dat jong skrywers die voorkeur moet kry, aangesien dit moontlik kan wees dat 'n meester sy verskyning maak en dan elke jaar met die prys heengaan (AJVN 1940:14 Desember).

Die vraag is deur E.C.N. van Hoepen gestel of die prys aan die werk of aan die persoon toegeken word:

Ander akademies gee dit aan die persoon, en omdat 'n persoon net eenmaal gehuldig word, word die prys net eenmaal aan dieselfde man toegeken.

L.W. Hiemstra het hom met hierdie gedagte vereenselwig en aan die hand gedoen dat die prys nie meer as eenmaal aan dieselfde persoon in dieselfde afdeling (prosa, poësie, drama) toegeken word nie. (AJVN 1940: 14 Desember.) Ongeag die reëlings wat by ander Akademies gegeld het, bepaal die oorspronklike Hertzogprysskenkingsakte dat die beste bellettristiese **werk** bekroon moes word. Tog is die klem verskuif van die **werk** na die **outeur**, spesifiek met die aanmoediging van skrywers in gedagte, want die Jaarvergadering het die voorstel van Hiemstra aanvaar en aan die Raad opdrag gegee

... om die hele wyse van toekenning van die Hertzogprys, sowel as die bestemming van die fonds, in hersiening te neem, met volmag om in oorleg met die skenker enige wysigings aan te bring wat, in die lig van die hier uitgesproke wenke, veral met die oog op jonger skrywers, wenslik mag geag word (AJVN 1940: 14 Desember).

Die uitvoering van hierdie opdrag het gelei tot ontwerpvoorstelle wat gelê is voor die Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns se jaarvergadering, gehou op 4 Desember 1942.

4.5.1.2 Hertzogprys vir wetenskaplike publikasies

Waar die Akademiesraad in die aanloop tot die instelling van die Hertzogprys aanbeveel het dat die rente van die Hertzogfonds bestee word aan die aanmoediging en verspreiding van “nasionale lektuur” – geskiedkundig sowel as bellettristies (ZAATLK 1913b:22) (kyk bladsy 16), **bepaal**

---

372 Die genotuleerde gedeelte wat nou volg is direk aangehaal in F.C.L. Bosman se 1954-memorandum (kyk bladsy 293-294).

die uiteindelijke ooreenkoms dat die geld geskenk word aan die skrywer of skryfster van die beste letterkundige werk van belletristiese aard in die Afrikaanse taal (Reitz 1914:3) (kyk bladsy 20). Geskiedeniswerke is dus uitgesluit.

In 1936 is op voorstel van Elizabeth Conradie in beginsel besluit om jaarliks 'n prys toe te ken vir die beste wetenskaplike publikasie op die gebied van taal, lettere en kuns of geskiedenis. Die nuwe Raad moes 'n skema en voorwaardes in verband daarmee opstel vir voorlegging aan die 1937-Jaarvergadering. Weens 'n gebrek aan fondse kon egter nie aan die besluit uitvoering gegee word nie.³⁷³ (SAATLK 1936d:29 en 1937:7; Malherbe & Conradie 1937a:101-102 en 1938a:104.)

Die behoefte aan die bekroning van wetenskaplike werk het egter aktueel gebly. Lombard, die Akademiesekretaris, het in 'n brief aan P.C. Schoonees, sameroeper vir die 1939-toekenning, opgemerk (LK 1/1: 8 Maart 1939):

Vanjaar is prosa aan die beurt. Dit sluit tog meer in as net romankuns, nie waar nie? Wat van al die geskiedenisboeke wat in die Eeufeesjaar verskyn het? Ek vra maar net.

Schoonees het geantwoord dat, volgens hom, die Akademie slegs belletristiese werk bekroon (LK 1/1: 19 Junie 1939):

Dit was die gebruik in die verlede. Voordat die Lett. Kom. sy aanbeveling doen, moet ek egter 'n definitiewe reëling van u kry. Moet ons Preller se werk en so 'n boek soos [J. du P.] Scholtz se "Afrikaner en sy Taal" uitsluit? Stel hierdie vraag asb. aan die Dagbestuur of aan die Raad en laat my sou gou as moontlik weet. Ek besit geen gegewens om 'n besluit te vorm nie, maar meen dat Preller se werk wel deeglik in aanmerking behoort te kom.

Lombard het die Hertzog-taalfonds se skenkingsbrief bestudeer en laat weet dat Preller, Scholtz en ander uitgesluit moes word. Die opdrag van die Kommissie moes beperk bly tot die romankuns. (LK 1/1: 21 Junie 1939.)

M.S.B. Kritzinger en P.C. Schoonees het in die 1939-meerderheidsverslag egter die volgende aanbeveling gemaak (LK 1/1: 29 Augustus 1939):

---

373 Met die 1942/1943-instelling van die Hertzogprys se afdeling B, naamlik Wetenskaplike Prosa (kyk bladsy 222), en die Akademieprys vir Geesteswetenskappe wat daaruit ontstaan het (kyk bladsy 234-241), kon aan hierdie besluit gestalte gegee word. In 1955 het die Uitvoerende Komitee van die Akademieseraad dit goedgekeur dat hierdie prys se naam verander word na die Stalsprys (ARUKN 1955: 6 Mei).

Volgens die skenkingsbrief kom alleen “Letterkundige werk van belletristiese aard” in aanmerking. As gevolg van hierdie bepaling het alle historiese werke buiten beskouing gebly, o.a. ook die verdienstelike biografie van Andries Pretorius deur Gustav Preller.

Dit moet geredelik toegegee word dat party historiese werke van hoë letterkundige gehalte is. Ons wil dus aanbeveel dat voorsiening gemaak moet word vir die beoordeling van historiese prosa met insluiting van letterkundige geskiedenis en kritiek, asook werke van algemene aard. Miskien behoort sulke werk elke vyf of sewe jaar aan die beurt te kom. Vir dié geleentheid kan dan ’n historicus op die Letterkundige Kommissie aangestel word.

Die Raad het besluit om die trustees van die Hertzog-taalfonds te versoek om die skenkingsakte te wysig sodat wetenskaplike geskrifte ook vir die Hertzogprys in aanmerking kon kom (ARN 1939: 27 Oktober). Die Akademiesekretaris en E.G. Jansen is as deputasie opdrag gegee om Hertzog te nader om die ongebruikte rente van die taalfonds beskikbaar te stel vir die bekroning van wetenskaplike werke (ARN 1939: 1 Desember).

Tydens die Desember 1939-jaarvergadering is die aanbeveling dat ook voorsiening gemaak word vir die beoordeling van historiese prosa, bespreek, maar geen formele besluit is geneem nie (AJVN 1939: 2 Desember).²⁷ Die saak is aan die Raad oorgelaat met die versoek om die Kommissie wat Hertzog moes nader, se opdrag duidelik te bepaal (ARMB 1940: 23 Februarie). L.W. Hiemstra (sameroeper), H. v.d.M. Scholtz, E.C.N. van Hoepen en D.F. Malherbe is aangewys om ’n plan uit te werk in verband met bekroning van wetenskaplike werk (ARN 1940: 23 Februarie). Tydens die raadsvergadering van 18 Junie rapporteer Hiemstra dat sy Kommissie van oordeel was dat Hertzog in beginsel moes toestem tot verandering van die skenkingsakte voordat die Kommissie ’n plan opstel. Daardeur sou onnodige werk voorkom word. Hiemstra het dr. Albert Hertzog versoek om sy vader in die verband met die saak te nader. (ARN 1940: 18 Junie.) As gevolg van moeilike politieke omstandighede (kyk bladsy 197) het Albert Hertzog dit aanvanklik nie raadsaam geag om die saak met sy vader te bespreek nie, maar het die hoop uitgespreek dat hy daaraan aandag sou kon gee “sodra die bestaande politieke bekommernisse effens gelig het” (ARMB 1940: 7 November).

Uit Akademiebronne kan nie vasgestel word of Hertzog tot hierdie verandering ingestem het voor sy dood in November 1942 nie. Die oorspronklike skenkingsakte bepaal dat die Akademiesaad, kuratore van die Hertzogfonds, ná Hertzog se afsterwe die reg het om aan die akte te verander met dien verstande dat sodanige besluite eenparig moet wees (kyk bladsy 21). Die 1942/1943-veranderinge het wel die moontlikheid geïnkorporeer dat geskiedkundige geskrifte ook met die Hertzogprys bekroon kon word. Die versoek dat natuurwetenskaplike publikasies ook met die Hertzogprys bekroon word, het egter nie geslaag nie.²⁸

4.5.2 1942/1943-BESLUIE

Na aanleiding van die aantal sake wat herbesinning vereis het, is ontwerpvoorstelle gelê voor die Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns se jaarvergadering, gehou op 4 Desember 1942 in die Voortrekker-Gedenksaal, Pretoria (1941/1942-Fakulteitsjaarverslag – aanhangsel A). Tydens hierdie jaarvergadering is die ontwerpvoorstelle vir herformulering verwys na 'n Komitee bestaande uit L.W. Hiemstra, F.C.L. Bosman en G. Dekker. Die veranderinge wat hulle voorgestel het, is deur die Jaarvergadering goedgekeur. (FJV 1942: 4 Desember.) Vervolgens die aanvanklike voorstelle en, in vetdruk, die veranderinge wat aangeneem is tydens die Desember 1942-jaarvergadering van die Fakulteit:

Ten einde 'n wyer nuttigheidsveld te skep vir die aanmoediging wat prystoekeninge in die Afrikaanse kultuurontwikkeling kan meebring, word die ondervolgende gewysigde prosedure van toekenning in verband met die Hertzogprys aan die hand gegee en sal met die oog daarop die HEd. skenker³⁷⁴ versoek word om goedgegunstig in te willig dat die skenkingsakte waar nodig gewysig word:

1. Wanneer die ingekome werke oor 'n bepaalde tydperk nie aan die vereistes vir die prys voldoen nie, kan die Raad die prys toeken aan 'n skrywer wat nog nie die prys ontvang het nie, maar wie se produksie [in die algemeen/**in die betrokke afdeling, afgesien van die tydperk onder beskouing,**] genoegsame verdienste besit om 'n toekenning te regverdig.
2. Die [**onverdeelde**] prys word nie meer as eenmaal aan dieselfde persoon in dieselfde afdeling toegeken nie.³⁷⁵
3. Die [prys/**prysgeld**] word jaarliks om die helfte verdeel tussen belletrie en wetenskaplike prosageskrifte. Die twee groepe word oor tydperke van telkens vier jaar onderverdeel in die volgende [**agt**] afdelinge:
  - A. Belletrie:
    - (1) Poësie.
    - (2) Drama.
    - (3) Roman.
    - (4) Ander kunsprosa (novelle, kortverhaal, opstel, kritiek, causerie, ens.)

1942-herformulering

- (1) **Poësie.**
- (2) **Drama.**
- (3) **Verhalende Prosa (novelle, roman, kortverhaal).**

---

374 Hierdie voorlegging aan die Desember-Jaarvergadering is opgestel vir die periode 1 Oktober 1941 – 30 September 1942, toe Hertzog nog geleef het.

375 Hierdie bepaling het eers in 1961 verval (kyk bladsy 334, 510 en punt 9 van bylaag S op bladsy 649).

(4) **Ander kunsprosa (opstel, kritiek, causerie, reisbeskrywing, ens.).**³⁷⁶

B. Wetenskaplike prosa:

- (1) Taal- en letterkunde, kunsgeeskiedenis en musiek.
  - (2) Geskiedenis en aardrykskunde.
  - (3) [**Teologie,**] Wysbegeerte, sielkunde en opvoedkunde.
  - (4) Sosiale en staatswetenskappe.
4. Nie-toegekende prysgelde word i.p.v. by die kapitaal gevoeg te word,³⁷⁷ gestort in 'n reserwefonds met die doel om die jaarlikse waarde van die Hertzogprys te stabiliseer.³⁷⁸
5. Waar in die skenkingsakte sprake is van die Uitvoerende Raad van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns sal dit beteken die Raad van die Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns.
- 1942-herformulering: Waar in die skenkingsakte sprake is van prystoekening deur die Uitvoerende Raad van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns, sal dit beteken dat die toekening geskied deur die Raad van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, op voordrag van die Raad van die Fakulteit vir Taal, Lettere en Kuns.**³⁷⁹
6. Art. (a) van die Huishoudelike Bepalinge i.v.m. die prosedure van toekening word in hier voege gewysig dat die Keurkommissie wel 'n rangorde van verdienste mag aanbeveel by die Raad, maar dit nie noodwendig hoef te doen nie.³⁸⁰ In geen geval word hierdie rangorde vooraf meegedeel aan die Breë Kommissie nie.
7. Art. (c) van die Huishoudelike Bepalinge word gewysig deur byvoeging van die onderstreepte woorde:

---

376 E.C. Pienaar wys in 'n brief aan Lombard met reg op die vaagheid van hierdie beskrywing en probleme wat kan ontstaan weens die indeling (HP 1943-1954: 5 April 1943):

... 'n [M]ens [wil] graag weet wat die Jaarvergadering in gedagte gehad het met die ens. onder (iv)? Eersdaags verskyn daar van my 'n uitvoerige werk onder [die] titel "Die Triomf van Afrikaans". Die vraag is of dit onder A (iv) dan wel onder B (i) sou moet val, wat my in albei gevalle sou diskwalifiseer as lid van die betrokke keurkommissie. As 'n mens eers met die rubrisering van geskifte begin, soos wat nou gebeur het, dan kom jy voor allerlei onvoorsiene konsekwensies te staan. Dit lyk my of die Akademie die taak van sy keurkommissies ontsaglik verswaar het.

377 **Soos deur die skenkingsakte bepaal** – kyk bepaling (b) op bladsy 20.

378 Die veranderinge waarop besluit is in 1942/1943 is telkemale daarna oorgetik en ter inligting verskaf aan belanghebbendes. Een so 'n weergawe wat Coetser (1989:200) verskaf as die gewysigde 1942-voorstelle, laat hierdie vierde bepaling uit. Dit is egter eers tydens die raadsvergadering van 16 Julie 1943 geskrap (kyk bladsy 224).

Raadpleeg Nienaber se boek *Die Hertzogprysfonds* (1968:96-98) in verband met die belegging en administrasie van die fonds vanaf 1929 tot 1942.

379 Hierdie formulering is uitgelaat in die Hertzogprystoekenningsprosedure wat in Mei 1946 beskikbaar gestel is (kyk eindnota 40 op bladsy 530), maar die essensie daarvan is in 1956 weer teruggebring in die prosedure (kyk bladsy 311 en bylaag R op bladsy 646).

380 Vergelyk die 1937-besluit dat die outeurs se name "met 'n motivering" vir die keuse, verskaf moes word (kyk bladsy 169), en die 1940-wysiging dat die verslag ingehandig moes word "sonder om 'n rangorde van verdienste aan te beveel" (kyk bladsy 189).

“Elke lid van die Breë Kommissie bring sy stem skriftelik uit vir die skrywer of skrywers wie se werk hy bekroning werd ag, [met of sonder motivering/by voorkeur met motivering].”²⁹

8. Waar die Akademie reeds erepenninge toeken op die gebied van die beeldende kunste en musiek, sal die aanmoediging van Afrikaanse werk op die gebied van die eksakte en natuurwetenskappe langs ’n ander weg as uit die Hertzogfonds moet gesoek word.³⁸¹

Met die verandering van die eerste bepaling is die moontlikheid geskep om ’n dramaturg vir sy drama-oeuvre te bekroon. Indien daar binne ’n vierjaartydperk nie ’n bekroningswaardige dramateks gepubliseer is nie, kon ’n verdienstelike skrywer wat tot in daardie stadium onbekroond was, byvoorbeeld Leipoldt, die toekenning vir sy produksie ontvang, al het van sy werk nie in die tersaaklike beoordelingsperiode verskyn nie.

Volgens die tweede bepaling sou ’n dramaturg net een maal die onverdeelde prys in die drama-afdeling kon verower. Al sou hy/sy dan in ’n volgende dramasiklus wéér die beste dramateks die lig laat sien, sou dit nie vir bekroning in aanmerking kom nie. Met hierdie ingrypende bepaling is afgewyk van die skenkingsakte wat die klem plaas op die **werk**, en nie die **outeur** nie, en is uitvoering gegee aan die gedagte dat toekenning van die Hertzogprys as aanmoediging vir skrywers moet dien. **Van die felste kritiek wat nog teen die Hertzogprys ingebring is, kan herlei word na hierdie ongelukkige besluit. Die aanwys van wenners daarvolgens vanaf 1943 tot 1961, het gelei tot ’n skewe beeld wat Hertzogprystoekenningskep van die Afrikaanse letterkunde, en het die prys se status as betroubare barometer van die beste letterkundige werke wat gedurende daardie tydperk verskyn het, ondermyn.**

Aangesien die prysgeld volgens die derde bepaling jaarliks om die helfte verdeel sou word tussen die afdelings Bellettrie en Wetenskaplike Prosa, sou die bedrag wat die wenner vir die Hertzogprys vir Drama ontvang, verminder in vergelyking met dit wat vorige bekroondes gekry het. Met die versnippering van die Hertzogprys is dus ook die bedrag verklein.

Die byvoeging van “Ander kunsprosa” as vierde kategorie by die afdeling vir bellettrie, het tot gevolg gehad dat **dramatekste elke vier jaar bekroon kon word**, en dat vir elke dramabekroning vier jaar se produksie in berekening gebring moes word.

Daar het met reg by die Fakulteitsraad onsekerheid geheers of die besluite van die 1942-Jaarvergadering ten opsigte van die Hertzogprysverdeling, ooreenstem met die bepalinge van die Herzogtaalfondsskenkingsbrief. Die Sekretaris het opdrag ontvang om regter H.A. Fagan en dr.

---

381 Hierdie bepaling kom nie voor in die latere weergawes van die 1942-besluite nie en word ook nie deur Coetser (1989:200) verskaf nie.

F.E.T. Krause te raadpleeg. Fagan het dit vanweë sy posisie³⁸² onwenslik geag om ’n mening uit te spreek. (FRN 1943: 16 Julie; FRA en FRN 1944: 17 Januarie³⁸³.) Krause se antwoord is as bylae B aangeheg by die raadsvergaderingagenda van 16 Julie 1943.³⁰ Hy het gemeen dat die verdeling van Afrikaanse taalprodukte in die afdelings Belletrie en Wetenskaplike Prosa nie in stryd was met die wens van die stigter om die Afrikaanse taal te bevorder nie, maar Krause laat na om die spesifieke bepaling te meld dat die prys of erebeloning moet gaan “aan de schrijver of schrijfster van het beste letterkundige werk van belletristiese aard in de Afrikaanse taal” (kyk skenkingsakte op bladsy 20). Die bevordering van Wetenskaplike Prosa het wel ingepas by die skenkingsakte se oorkoepelende doelstelling om “de uitbreiding van de Afrikaanse Taal in Zuid-Afrika te bevorderen” (kyk bladsy 18), en die Akademie se 1942-uitgebreide doelstelling om, benewens die Afrikaanse taal en letterkunde, ook die wetenskap te handhaaf en bevorder (Wet 8 van 1942, artikel 2 – kyk bladsy 203, 224 en eindnota 23), maar was in stryd met die oorspronklike bedoeling van die skenkingsakte om **belletrie** aan te moedig. Hertzog self het in 1931 ’n versoek om meer “elastiese voorwaardes” aan sy skenking te gee sodat “’n groter veld” geopen kon word vir die “resultate” van die Hertzogfonds, afgekeur, alhoewel die sake waarvoor dit benut sou word, ook in belang van die Afrikaanse taal sou wees. Volgens Hertzog sou so ’n verandering die oorspronklike bedoeling van die skenking heeltemal verander. (Kyk bladsy 525.) Met betrekking tot die gewysigde Hertzogprystoekenningsprosedure soos aangeneem deur die 1942-Jaarvergadering, het die Fakulteitsraad op 16 Julie 1943 besluit om dit aan die Akademiesraad voor te lê vir goedkeuring. Die Fakulteitsraad wys egter daarop dat een bepaling in die gewysigde prosedure, naamlik dat nietoegekende prysgelde in ’n reserwefonds gestort word, volgens regsadvies wat ingewin is, ongeldig is. Die Skenkingsbrief bepaal dat by nietoekenning, die rente by die kapitaalfonds gevoeg moet word. (FRN 1943: 16 Julie.) Die Fakulteitsraad het gewys op die onreëlmatigheid, maar kon dit nie self skrap nie. **Die gewysigde Hertzogprystoekenningsprosedure is die volgende dag, 17 Julie 1943, deur die Akademiesraad goedgekeur**, maar die bepaling dat nietoegekende prysgelde in ’n reserwefonds gestort moes word, is afgekeur omdat dit in stryd was met die Hertzog-taalfondsskenkingsbrief (ARN 1943: 17 Julie).

---

382 Advokaat H.A. Fagan het in die aanloop tot die 1942-wetsontwerp wysiging die Akademiesraad deurgaans met raad en daad bygestaan en op 27 Februarie 1942 die wetsontwerp deur die tweede en derde lesing geloods (1941/1942-Akademiejaarverslag). (Kyk bladsy 199). Fagan het in 1943 tot die Kaapse regbank toegetree.

383 Fagan se brief is gedateer 15 Januarie 1944 (FRA 1944: 17 Januarie – handgeskrewe opmerking).